

## ๔. สัจจบพราหมณ์ชาตก<sup>๑</sup>

(๔๔๒)

๓๙. "พหุสุสุโต สุตตมโมลี สงฺข  
ทิกฺขุจา ตยา สมณพราหมณา จ  
อถกฺขณเณ ทสฺสยเส วิลาปี  
อญฺโณ นุ โก เต ปฏิมนฺตโก มยา.
๔๐. สุพฺภา สุภา สุปฺปฏิมุกกมฺพ  
ปคฺคยฺห โสวณฺณมยา ย ปาฏิยา  
ภุชฺชสฺส ภาตฺติ อิติ มํ วเทติ  
สทฺธา วิตุตา ตมฺหิ โนติ พุรุมิ.
๔๑. เอตาทิสฺส พฺราหมณ ทิสฺวาน ยกฺขิ  
ปฺจเฉยฺย โปโส สุขมาสีสาโน  
อญฺเจหิ นํ ปณฺชลิกาปิปฺจ  
เทวี นฺสิ ตฺวํ อฺุท มานฺสิ นุ.
๔๒. ยํ ตฺวํ สุขเขนาภิสเมกฺขเส มํ  
ภุชฺชสฺส ภาตฺติ อิติ มํ วเทสิ

## ๕. สัจจบพราหมณ์ชาตก

(๔๔๓)

๓๙. "ท่านสังฆพราหมณ์ ท่านเป็นพหูสูต  
มีธรรมสดับแล้ว สมณะและ  
พราหมณ์ท่านก็เห็นแล้ว เมื่อเป็น  
เช่นนั้น ท่านแสดงการบ่นเพ้อใน  
กาลไม่สมควร คนอื่นใครเล่าจะ  
สนทนากับท่าน เว้นจากข้าพเจ้า.
๔๐. นางฟ้า หน้างาม รูปสวย สวม  
เครื่องประดับทอง ประคองภาชนะ  
ทอง เชื่อเชิญข้าพเจ้าว่า จงบริโภค  
ภัต ข้าพเจ้ากล่าวตอบเธอผู้มี  
จิตศรัทธา มีจิตยินดีว่าไม่.
๔๑. ท่านพราหมณ์ บุรุษผู้หวังความสุข  
ครั้งเห็นยักษ์เช่นนั้น ควรจะถาม  
ท่านจงลุกขึ้น ประคองอัญชลี  
ถามเธอว่า ท่านเป็นเทพธิดา หรือ  
เป็นหญิงมนุษย์.
๔๒. เพราะเหตุที่ท่านมองดูข้าพเจ้า ด้วย  
ความรัก กล่าวเชิญข้าพเจ้าว่า จง

<sup>๑</sup> ฉ. สงฺขชาตก.

ปุรุจฉามี ตั นารี มหานคราเว  
เทวี นุสิ ตวั อุต มาณุสิ นุ.

บริโภคภัต แะนางผู้มีอำนาจ  
มาก ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอลา  
ท่านเป็นเทพธิดา หรือเป็นหญิง  
มนุษย์.

๔๓. เทวี อหิ สงฺข มหานคราเว  
อิธาคตา สาครวาริมชฺเฌ  
อนุกมฺปิกา โน จ ปทฺฐจจิตฺตา  
ตเวว อตฺถาย อิธาคตาสมิ.

๔๓. สังขพราหมณ์ เราเป็นเทพธิดา มี  
อำนาจมาก มาในท่ามกลาง  
สาครนี้ จะอนุเคราะห์ ไม่มีจิตคิด  
ประทุษร้าย มาแล้วในที่นี่ เพื่อ  
ประโยชน์ของท่านเท่านั้น.

๔๔. อิธนฺปานิ สยนาสนนฺจ  
ยานานิ นานาวิวิธานิ สงฺข  
สพฺพสฺส ตฺยหา ปฺฏิปาทยามิ  
ยงฺกิญฺจิ ตฺยหํ มนฺสาภิปตฺติตํ.

๔๔. สังขพราหมณ์ ข้า น้ำ และที่นอน  
ที่นั่ง และยานมีชนิดต่างๆ ใน  
สมุทรนี้ ท่านนึกปรารถนาสิ่งใด  
สิ่งหนึ่ง เราจะจัดให้ท่านทุกอย่าง.

๔๕. ยงฺกิญฺจิ ยฺญฺจฺนฺจ หุตฺนฺจ มยฺหํ  
สพฺพสฺส โน อิศฺสรา ตวั สฺคตฺเต  
สฺสฺสเณนิ สฺพฺภา สฺวิลากรมชฺเฌ<sup>๑</sup>  
กิสฺส เม กมฺมสฺส อัย วิปาโก.

๔๕. การบูชา และเช่นสรวงอย่างใด  
อย่างหนึ่ง ของข้าพเจ้ามีอยู่ ท่าน  
เป็นใหญ่ ต่อกกรรมทั้งหมดของ  
ข้าพเจ้าหรือ แะนางผู้มีร่างงาม  
ตะโพกผึ่งผาย มีคิ้วงาม ทรวดทรง  
งาม นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไรของ  
ข้าพเจ้า.

<sup>๑</sup> ฉ. ท. สฺพฺภมา สฺวิลคฺคฺมชฺเฌ.

๔๖. สมุเม ปถะ พุราหุมน เอกภิกขุ  
 อุดมัญญาปาทิ ตสิตี กิลนตี  
 ปฏิปาทยิ สงฺข อปาหนานิ  
 สา ทกฺขินา กามทฺหา ตวชฺช.
๔๖. สังขพราหมณ์ท่านได้ถวายเป็น  
 กับภิกษุรูปหนึ่ง ผู้เดินกระโหรง  
 กระหาย เดินลำบากมาในทาง  
 อันร้อน ทักขินานั้นอำนวยความสะดวก  
 ประารถนาแก่ท่านในวันนี้.
๔๗. สา โหตุ นาวา ผลกฺวปฺปนา  
 อนวสุสุตา เอรกวาตยฺตุตา  
 อถฺยสุส ยานสุส น เหตุถ ภูมิ  
 อชฺเชว มํ โมลินี ปาปยสุสุ.
๔๗. เรือนนั้น จึงประกอบด้วยแผ่น  
 กระดานไม้รวัก ประกอบด้วยลม  
 แล่นไปด้วยใบ ในมหาสมุทรนี้ไม่มี  
 ภูมิประเทศแห่งยานอย่างอื่น ขอ  
 ท่านจงส่งให้ข้าพเจ้าถึงเมืองโมลินี  
 ในวันนี้เถิด.
๔๘. สา ตฺวฺจฺจิตฺตา สุมนา ปตีตา  
 นาวิ สุจิตฺติ อภินิมฺมินิตฺวา  
 อาทาย สงฺขํ ปุริเสน สทฺธิ  
 อฺพานยิ นครํ สาธุรมฺมณฺ"ติ.  
 สงฺขพฺราหฺมณชาตกํ จตฺตุถิ.
๔๘. นางเทพธิดามีจิตชื่นชม ดีใจ  
 ปราโมทย์ เนมิตรเรืออันวิจิตร  
 สวยงาม พาสังขพราหมณ์กับบุรุษ  
 นำไปส่งถึงนครอันรื่นรมย์ดี".  
 สังขพราหมณ์ชาดก ที่ ๔.

## ๔. สงฺขพฺรหฺมณชาตกถวณฺณา

(๔๔๒)

พหุสฺสโตติ อิทํ สตุถา เขตฺตวเน  
วิหฺรฺนฺโต สพฺพปฺริกฺขารทานํ อารพฺภ  
กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิเรโก อุปาสโก  
ตถาคตฺสฺส ธมฺมเทสนํ สุตฺวา สตุถิ  
ปสฺนุนจิตฺโต สุวาทนาย นิมนฺเตตฺวา  
อตุตฺตโน ฆรทฺวาเร มณฺฑปํ กาเรตฺวา  
อลงฺกฺริตฺวา ปฺนทิวเส ตถาคตฺสฺส กาลํ  
อาโรจาเปสิ.

สตุถา ปน ปญฺจสตฺถิกฺขุปริชาโร ตตฺถ  
คนฺตฺวา ปญฺญตตฺตปวารสเน นิสฺสีทิ.  
อุปาสโก สปุตฺตทวารปฺริชโน พุทฺธปฺปมุขสฺส  
ภิกฺขุสํฆสฺส มหาทานํ ทตฺวา ปฺน  
สุวาทนายาติ เอรํ สตุตฺตาหํ นิมนฺเตตฺวา  
มหาทานํ ปวตฺเตตฺวา สตุตฺตเม ทิวเส  
สพฺพปฺริกฺขารทานํ อทาสิ.

## ๔. พรรณนาสังฆพราหมณชาดก

(๔๔๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ  
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการ  
ถวายบริหารทุกอย่าง ได้ตรัสพระธรรม  
เทศนาเห็นว่า เป็นพหูสูต ดังนี้เป็นต้น.

เล่ากันว่า อุบาสกคนหนึ่งในเมือง  
สาวตถิ ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระ  
ตถาคต มีใจเลื่อมใสในพระศาสดา  
นิมนต์มาเสวยในวันรุ่งขึ้น ให้สร้างมณฑป  
ที่ประตูเรือนของตน ประดับ (อย่าง  
สวยงาม) วันรุ่งขึ้น ส่งคนไปกราบทูล  
กำหนดเวลาแต่พระตถาคต.

ฝ่ายพระศาสดา แวดล้อมด้วยภิกษุ  
๕๐๐ รูป เสด็จไปที่เรือนของอุบาสกนั้น  
ประทับนั่งบนบวรอาสนะที่เขาจัดเตรียม  
ไว้. อุบาสกพร้อมด้วยบุตร ภรรยา และ  
บริวารชน ถวายมหาทานแก่ภิกษุสงฆ์  
มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ได้นิมนต์มา  
เสวยในวันรุ่งขึ้นอีก นิมนต์ถวายมหาทาน  
ตลอด ๗ วันอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้  
ในวันที่ ๗ จึงถวายบริหารทุกอย่าง.

ตี ปน ทพมาโน อุปาหนทานิ อุตฺตสนฺนิ  
 กตฺวา อทาสี. ทสพลฺลสฺส ทินฺโน  
 อุปาหนสงฺฆาญฺเฏ สหสฺสคฺคฺชนิกเก อโหสิ.  
 ทฺวิญฺโญ อคฺคสวากานํ ปญฺจสฺตคฺคฺชนิกา.  
 เสสํ ปญฺจญฺโญ ภิกฺขุสฺตคานํ  
 สฺตคฺคฺชนิกา. อิติ โส สพฺพปริกฺขารทานํ  
 ทตฺวา อตฺตโม ปริสาย สทฺธี ภควโต  
 สนฺติเก นิสีทิ.

อถสฺส สตุถา มฺรฺเรน สเรน อนุโมทนา  
 กโรฺหโต "อุปาสก โอฟาริ เต  
 สพฺพปริกฺขารทานํ, อตฺตโม โหหิ,  
 ปุพฺเพ อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ ปจฺเจกพุทฺธสฺส  
 เอกิ อุปาหนสงฺฆาญฺเฏ ทตฺวา นววาย  
 ภินฺนายน อปฺปติฏฺฐเจ มหาสมฺมทฺเทปิ  
 อุปาหนทานสฺส นิสฺสนฺทนฺเต ปติฏฺฐจํ  
 ลภิสฺสุ, ตฺวํ ปน พุทฺธปฺปมฺขสฺส  
 ภิกฺขุสงฺฆสฺส สพฺพปริกฺขารทานํ อทาสี,  
 ตสฺส เต อุปาหนทานสฺส ผลํ กสมฺมา  
 น ปติฏฺฐา ภวิสฺสตี"ติ วตฺวา เตน  
 ยาจิโต อตีตี อหริ

แต่อุปาสกเมื่อถวายมหาทานนั้น ได้ถวาย  
 รองเท้าทำให้เป็นพิเศษ. เขาถวายรองเท้า  
 หนึ่งคู่แต่พระทศพล มีราคาหนึ่งพัน.  
 ถวายพระอัครสาวกทั้งสอง มีราคาคู่ละ  
 ห้าร้อย. ถวายภิกษุห้าร้อยที่เหลือมีราคา  
 คู่ละร้อย. เขาถวายบริวารครบทุกอย่างนี้  
 แล้ว(ก็ไป) นั่ง ณ ที่ใกล้พระผู้มีพระภาค  
 พร้อมด้วยบริษัทของตน.

ครั้งนั้น พระศาสดาทรงทำอนุโมทนาด้วย  
 พระสุรเสียงอันไพเราะแก่อุปาสกนั้นว่า  
 "ดูกรอุปาสก การถวายบริวารครบ  
 ทุกอย่างของท่านมากยิ่ง, ท่านจงดีใจเถิด,  
 ในกาลก่อน ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่  
 อุตฺติขึ้น ชนทั้งหลายถวายรองเท้าคู่หนึ่ง  
 แก่พระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อเรืออัปปางยัง  
 ได้พึ่งในมหาสมุทฺรซึ่งไม่มีที่พึ่ง เพราะ  
 ผลของการถวายรองเท้า, ส่วนท่านได้  
 ถวายบริวารครบทุกอย่าง แก่พระ  
 ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข,  
 ก็เพราะเหตุไร ผลของการถวายรองเท้า  
 ของท่านนั้นจักไม่เป็นที่พึ่ง" อันอุปาสก  
 นั้นทูลอาราธนา จึงทรงนำอดีตนิทาน  
 มาตรัสว่า

อดีต อัย พาราณสี โมลินี นาม อโหสิ. โมลินีนคร พุรหมทตเต รชชี่ กาเรนเต สงุไซ นาม พุราหมเณ อทุโร มหัทธโน มหาโกโค ปหุตวิตตุ- ปกรโณ ปหุตธนธณุลสุวรรณธรโต จตุสุ นครทวารesu นครมชฺเฒ นิเวสนทวารเ จาติ ฉสุ จาเนสุ ทานสาลาโย การตฺวา เทวสิกั ฉสตสทสุธานี วิสฺสชฺเชนฺโต กปนทฎิกาทินิ มหาทานิ ปวตฺเตสิ.

โส เอกทิวสั จินฺเตสิ "อหิ เคเห ธเน ชีเณ ทานิ ทาตุํ น สกฺขิสฺสสามิ, อปริกฺขีเณเยว ธเน นาวย สฺวณฺณณฺภูมิ คนฺตฺวา ธนํ อหริสฺสามิ"ติ.

โส นาวิ พนฺธาเปตฺวา ภณฺทสุส ปุราเปตฺวา ปุตฺตทาริ อามนฺเตตฺวา "ยาว อหิ อาคฺจฺจามิ, ตาว เม ทานิ อนุปฺจฺจินฺทิตฺวา ปวตฺเตยฺยาธา"ติ วตฺวา ทาสกมฺมกรปริวุโต ฉตฺตํ อาทาย อฺปาหนิ อารุยฺห มชฺฌนฺตฺกสมเย ปฏฺนคามานิมุไซ ปายาสิ.

ในอดีตกาล เมืองพาราณสีนี้มีชื่อว่า เมืองโมลินี. เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครอง ราชสมบัติในนครโมลินี พราหมณ์ชื่อ สังชะ เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะ มาก มีเครื่องอุปโภคที่น่ายินดีเป็น อันมาก มีทรัพย์ ข้าว ทอง และเงินมาก ให้สร้างโรงทานในที่ ๖ แห่ง คือ ประตูเมือง ๔ แห่ง ท่ามกลางเมืองและประตูที่พัก สละทรัพย์หกแสนทุกวัน บำเพ็ญ มหาทานแก่คนกำพร้า และคนเดินทาง เป็นต้น.

วันหนึ่ง พราหมณ์นั้นคิดว่า "เมื่อทรัพย์ ในเรือนสิ้นไป เราจะไม่สามารถให้ทานได้, เมื่อทรัพย์ยังไม่สิ้นนั้นแหละ เราจะ แล่นเรือไปสู่สุวรรณภูมิ นำเอาทรัพย์มา".

พราหมณ์ให้ผูกเรือบรรทุกสินค้าเต็มเรือ เรียกบุตรและภรรยามาบอกว่า "ท่าน อย่าตัดทานของเรา ฟังบำเพ็ญไปจนกว่า เราจะกลับมา" แวดล้อมด้วยทาสและ กรรมกร กั้นรั้ว สวมรองเท้า มุ่งหน้า ไปสู่บ้านเมืองท่าในเวลาเที่ยง.

ตสุมิ ขณฺเณ คณฺฐมาทเน เอโก  
 ปจฺเจกพุทฺโธ อวชฺเชตฺวา ตํ  
 ธนาทรณตฺถาย คจฺจนฺตํ ทิสฺวา  
 "มหาปฺริโส ธนํ อหริตฺถํ คจฺจติ,  
 ภวิสฺสตี นุ โข อสฺส สมฺมทเท  
 อนฺตรราย, โน"ติ อวชฺเชตฺวา  
 'ภวิสฺสตี'ติ ญตฺวา "เอส มํ ทิสฺวา  
 ฉตฺตญฺจ อฺปาหนญฺจ มยฺหํ ทตฺวา  
 อฺปาหนทานสฺส นิสฺสนุแทน สมฺมทเท  
 ภินฺนาย นาวาย ปตฺถิํ ลภิสฺสตี,  
 กริสฺสคามิสฺส อนฺนคฺคหนุ"ติ อากาเสนา-  
 คณฺฐวา ตสฺส อวิทฺุเร โอตฺริตฺวา  
 จณฺฐวาตตเปเน อจฺจคารสทิสฺสํ อญฺญํ  
 วาลุกํ มทฺทหนฺโต ตสฺส อภิมุโข อาคมิ.

โส ตํ ทิสฺวาว "ปฺญญกฺขเขตฺตํ  
 เม อาคตํ, อชฺช มยา เจตฺถ ทานพีชํ  
 โรเปตฺถํ วฏฺฐตี"ติ ตฺถุจฺจิตฺโต เวเคน  
 อฺปสงฺกมิตฺวา ตํ วนฺทิตฺวา "ภานฺเต  
 มยฺหํ อนฺนคฺคหนฺตฺถาย โถกํ มคฺคา  
 โอกกมฺม อิมํ รุกฺขมฺมูลํ อฺปคจฺจณา"ติ  
 วตฺวา ตสุมิ รุกฺขมฺมูลे อฺปสงฺกมญฺเต  
 รุกฺขมฺมูลे วาลุกํ อฺสฺสาเปตฺวา  
 อุตฺตราสงฺกํ ปญฺญเปตฺวา ปจฺเจกพุทฺธํ  
 นิสฺสีทาเปตฺวา วนฺทิตฺวา วาสิตปฺริสาวิเตน

ขณะนั้น พระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง  
 ที่เขาคันธมาทน์ พิจารณาเห็นพราหมณ์  
 ไปเพื่อปรารณานาทรัพย์ จึงใคร่ครวญ  
 ว่า "มหาบุรุษไปเพื่อหาทรัพย์, เขาจักมี  
 อันตรายในมหาสมุทรหรือไม่" ทราบว่า  
 'มี' คิดว่า "มหาบุรุษนี้เห็นเราแล้วจัก  
 ถวายร่มและรองเท้าแก่เรา เมื่อเรือ  
 อับปางในมหาสมุทร จักได้ที่พึ่ง เพราะ  
 ผลการถวายรองเท้า, เราจักอนุเคราะห์  
 เขา" จึงเหาะมาทางอากาศ ลง ณ ที่  
 ไม่ไกลเขา เขยิบย่ำทรายร้อนเช่นกับ  
 ถ่านเพลิง เพราะลมและแดดกล้า  
 เดินมาเฉพาะหน้าเขา.

พอเขาเห็นพระปัจเจกพุทธเจ้านี้เห็นเดียว  
 ก็มีใจยินดีว่า "บุญเขตของเรามาแล้ว,  
 เราควรจะปลุกพีชคือทานในพระปัจเจก-  
 พุทธเจ้านี้ ในวันนี้" แล้วรีบเข้าไปหา  
 โดยเร็ว ไหว้ท่านแล้วกล่าวว่า "ท่าน  
 ผู้เจริญ นิมนต์แวะจากทางเข้าไปโคน  
 ต้นไม้นี้หน่อยหนึ่ง เพื่ออนุเคราะห์  
 ข้าพเจ้า" เมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น  
 เข้าไปที่โคนต้นไม้ นั้น ก็พูนทรายให้  
 เป็นกองที่โคนต้นไม้ แล้วปูผ้าห่มถวาย

อุทเทณ ปาเท โธวิตฺวา คนฺธเตเลน  
มกฺขเตวา อตฺตโน อูปาหนา  
โอมฺญจิตฺวา<sup>๑</sup> ปุณฺเขตฺวา คนฺธเตเลน  
มกฺขเตวา ตสฺส ปาเทสฺส ปฏิมฺญจิตฺวา  
“ภนฺเต อิมํ อูปาหนา อารุหฺห จตฺตํ  
มตฺถเก กตฺวา คจฺจถา”ติ จตฺตอูปาหนํ  
อทาสี.

โส ตสฺส อนุคฺคหนตฺถาย ตํ คเหตุวา  
ปฺลาทสํวตฺตมตฺถํ ปฺสฺสนตฺตสฺสเว เวหาลิ  
อูปฺติตฺวา คนฺธมาทนมเว อคฺมาสิ.

โพธิสฺตโตปิ ตํ ทิสฺวา อติปฺสนฺนจิตฺโต  
ปฏฺนํ คนฺตฺวา นาวํ อภิรุหิ. อถสฺส  
มหาสมุทฺทํ ปฏฺปิพฺนฺนสฺส สตฺตเม ทิวเส  
นาวา วิวรมทาสี. อุทกํ อฺสุสิญฺจิตฺตํ  
นาสฺสกฺขิ. มหาชนินฺ มรณภยภิตฺโต  
อตฺตโน อตฺตโน เทวตาโย นมฺสฺสิตฺวา  
มหาวิรวํ วิรวิ.

มหาสฺตโต เอกํ อูปฺฏจกํ คเหตุวา  
สกลสรีริ เตเลน มกฺขเตวา สฺปฺปิณา

นิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้าให้นั่ง ใหญ่แล้ว  
ล้างเท้าด้วยน้ำอบและน้ำกรอง ทาด้วย  
น้ำมันหอม ถอดรองเท้าของตนออกเช็ด  
ทาด้วยน้ำมันหอมแล้ว สวมที่เท้าของท่าน  
ถวายเป็นและรองเท้า พร้อมด้วยกล่าวว่า  
“ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงสวมรองเท้านี้  
กันร่วมไปเถิด”.

พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น รับร่วมและรองเท้า  
นั้น เพื่อต้องการอนุเคราะห์เขา เพื่อให้  
เขาทวีความเลื่อมใสมากขึ้น เมื่อเขามอง  
อยู่นั่นเอง ได้เหาะขึ้นสู่เวหาไปสู่ภูเข  
คันธมาทน์.

แม้พระโพธิสัตว์ก็เห็นดังนั้นจึงมีจิตเลื่อมใส  
ยิ่งขึ้น ได้เดินไปสู่ท่าเรือ. ครั้งนั้นเมื่อเขา  
เดินทางไปยังมหาสมุทร ในวันที่ ๗ เรือรั่ว.  
เขาไม่สามารถจะวิดน้ำออกทัน. มหาชน  
กลัวมรณภัย พวกกันนมัสการเทวดาของ  
ตน ๆ ร้องโอดครวญ.

พระมหาสัตว์พาเอาคนใช้คนหนึ่ง ชะโลม  
น้ำมันทั่วทั้งร่าง กินน้ำตาลกรวดกับ

<sup>๑</sup> ฉ. ม. ปปิโณฏฺตวา.



สทุธิ สกฺขรจฺจนฺณิ ยาวทตฺถิ ขาทิตฺวา  
 ตมฺปิ ขาทาเปตฺวา เตน สทุธิ ฏฺปกสฺส  
 ยญฺจิมตฺถกั อารุญฺห "อิมาย ทิสาย  
 อมฺหากั นครนุ"ติ ทิสั ววญฺจเปตฺวา  
 มจฺจกฺจอุปปริปฺนฺโต อตฺตานั โมเจนฺโต  
 เตน สทุธิ อฺสรมมตฺตํ อติกฺกมิตฺวา ปติ.

มหาชนิน มหาวินาสั ปาปฺณิ.  
 มหาสตุโต ปน อฺปฺญาเกน สทุธิ  
 สมฺพุทฺธิ ตริตฺตํ อารภิ. ตสฺส ตรนฺตสฺเสว  
 สตุต ทิวสา คตา.<sup>๑</sup> โส ตสฺสมิํปิ  
 กाले โลโณทเกน มุขั วิชฺชาเลตฺวา  
 อฺปฺสตีโก อโหสิเยว.

ตทา ปน จตฺุหิ โลกปาเลหิ  
 มณิเมขลา นาม เทวธิดา "สเจ  
 สมฺพุทฺเท นาวาย ภินฺุนาย ติสรณคตา  
 วา สีสสมฺปฺนฺนา วา มาตาปีตฺุฏฺจากา  
 วา มนุสฺสา ทุกฺขปฺปตฺตา โหนฺติ, เต  
 รกฺขเยยฺยาสี"ติ สมฺพุทฺเท อารกฺขนตฺุถาย  
 จปีตา โหติ.

สา อตฺตโน อิสฺสุริเยน สตุตาทั  
 อฺนุกฺวิตฺวา ปมฺชฺชิตฺวา สตุตเม ทิวเส

เนยฺโส ตามความต้องการแล้วให้คนใช้  
 แม้นั้นกินด้วยแล้วขึ้นไปยังยอดเสากระโดง  
 กับคนใช้นั้น กำหนดทิดว่า "นครของเรา  
 อยู่ทิศนี้" เมื่อเปลื้องตนให้พ้นจากอันตราย  
 จากปลาและเต่าจึงกระโดดเลยที่ประมาณ  
 อุสภะหนึ่ง ตกไปพร้อมด้วยคนใช้นั้น.

มหาชนนประสพความพินาศใหญ่. ส่วน  
 พระมหาสัตว์ เริ่มว้ายข้ามมหาสมุทรกับ  
 คนใช้. เมื่อเขากำลังว้ายข้ามอยู่ ๗ วัน  
 ผ่านพ้นไป. เวลานั้นเขาบ้วนปากด้วย  
 น้ำเค็ม รักษาอุโบสถ.

ก็ในกาลนั้น ท้าวจตุโลกบาลได้ตั้ง  
 นางเทพธิดา ชื่อมณีเมขลา เพื่อรักษา  
 สมุทรร ด้วยรับสั่งว่า "ถ้าเมื่อเรืออับปาง  
 ในสมุทรร มนุสฺยผู้นับถือพระรัตนตรัย  
 สมบรูณด้วยศีล หรือผู้บำรุงมารดาบิดา  
 ได้รับความทุกข์แล้ว, ท่านควรรักษา  
 มนุสฺยเหล่านั้น".

นางเทพธิดานั้นมัวประมาท เพราะเสวย  
 อิศริยยศของตนตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๗

<sup>๑</sup> อ. ม. สตุตโม ทิวโส ขาโต.

สมุทท์ โอลิเกนุตี สีลาจารย์ยตุตตี  
สงขพราหมณ์ ทิสฺวา "อิมสฺส สตฺตโม  
ทิวโส สมุทเท ปตฺติสฺส, สเจ โส  
มริสฺสตี, อติวีย คารฺยุหา<sup>๑</sup> เม  
ภวิสฺสตี"ติ สํวิคฺคฺมานทยา หุตฺวา  
เอกํ สุวณฺณปาที นานคฺคฺรสทฺิพฺพ-  
โภชนสฺส ปุเรตฺวา วาตเวเคน ตตฺถ  
คนฺตฺวา ตสฺส ปุโรโต อากาเส จตฺวา  
"พฺราหมณ ตฺวํ สตฺตทานํ นิราหาโร,  
อิมํ ทิพฺพโภชนํ ภูณฺชา"ติ อาห.

ตรวจดูมหาสมุทรเห็นสังขพราหมณ์  
ผู้ประกอบด้วยศีลาจารย์วัตร คิดว่า  
"พราหมณ์นี้ตกในมหาสมุทรได้ ๗ วันแล้ว,  
ถ้าเขาตายไป, เราจะได้รับคำติเตียนเป็น  
อันมาก" มีหทัยสลด จึงบรรจฺโภชนะ  
ทิพย์เลิศรสต่าง ๆ ให้เต็มถาดทองใบหนึ่ง  
เหาะไป ณ ที่นั้นโดยเร็ว ดุจลมพัด ยืน  
ในอากาศข้างหน้าพราหมณ์นั้นแล้ว  
กล่าวว่า "ดูกรพราหมณ์ ท่านไม่มีอาหาร  
ตลอด ๗ วัน, ท่านจงบริโภคโภชนะทิพย์  
นี้เถิด".

โส ตํ โอลิเกตฺวา "อปเนหิ ตว  
ภตฺตํ, อหํ อุโปสฺถโก"ติ อาห. อถสฺส  
อุปฺภูจฺจาโก ปจฺจนฺโต อาคจฺจนฺโต เทวตํ  
อทิสฺวา สทฺทเมว สุตฺวา "อโย  
พฺราหมโณ ปกฺติสฺซุมาโล สตฺตทานํ  
นิราหารตฺยา ทฺุขฺชิโต มรณฺมเยน  
วิปฺปลปฺติ มณฺเณ, อสฺสสาเสสฺสสามิ นนฺุ"ติ  
จินฺตเตตฺวา ปจฺมํ คาทมาห

พราหมณ์มองดูเทพธิดานั้นแล้ว กล่าวว่า  
"ท่านจงนำภัตของท่านไปเถิด, เรายังรักษา  
อุโปสถ". ขณะนั้น คนใช้ของเขาอยู่  
ข้างหลัง ไม่เห็นนางเทพธิดา ได้ยินแต่  
เสียงของพระโพธิสัตว์อย่างเดียว จึงคิด  
ว่า "พราหมณ์นี้สุขุมาลชาติโดยปกติ  
ได้รับความทุกข์แล้ว เพราะขาดอาหาร  
ตลอด ๗ วัน จึงพูดเพื่อเพราะกลัวตาย,  
เราจะปลอบเขา" ได้กล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

ขรรคกัณเฑาะว์ ป.ท. ๑๕-๑๘

<sup>๑</sup> ย. คารยฺหา อภวิสฺสนฺติ.

๓๙. “พหูสุสุโต สุตตมโมสิ สงฺข  
 ทิฏฐา ตยา สมณพราหมณา จ  
 อถกฺขณเณ ทสฺสยเส วิลาปี  
 อญฺโณ นุ โก เต ปฏิมนฺตโก  
 มยา”ติ.

ตตถ สุตตมโมสีติ ธมฺโมปิ ตยา  
 ธมฺมิกสมณพราหมณานํ สนฺตโก สฺโต.  
 ทิฏฐาติ เตสํ ปจฺจเย ททฺนฺเตน  
 เวฎฺยาวจํ กโรนฺเตน ธมฺมิกสมณ-  
 พราหมณา จ ตยา ทิฏฐา, เอวํ  
 กโรนฺโตปิ ปสฺสนฺโตปิ เต น ปสฺสสิเยว.

อถกฺขณฺเตติ อถ อกฺขณฺ เสนฺลลเปนฺตสฺส  
 กสฺสจฺจ อภาเวเน วจฺนสฺส อโนกาเส.  
 ทสฺสยเสติ “อหํ อฺโปสฺถโก”ติ วทฺนฺโต  
 วิลาปี ทสฺสเสสิ. ปฏิมนฺตโกติ มยา  
 อญฺโณ โก ตว ปฏิมนฺตโก  
 วจฺนทายโก, กิการณา เอวํ วิลปสีติ.

๓๙. “ท่านสังฆพราหมณ์ ท่านเป็นพหูสูต  
 มีธรรมระดับแล้ว สมณะและ  
 พราหมณ์ท่านก็เห็นแล้ว เมื่อเป็น  
 เช่นนั้น ท่านแสดงการบ่นเพื่อใน  
 กาลไม่สมควร คนอื่นใครเล่าจะ  
 สนทนากับท่าน เว้นจากข้าพเจ้า”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มีธรรม  
 ระดับแล้ว ความว่า แม้ธรรมท่านก็ได้  
 ระดับแล้วในสำนักของสมณะและพราหมณ์  
 ผู้ทรงธรรม. คำว่า ท่านเห็นแล้ว  
 ความว่า สมณพราหมณ์ผู้ทรงธรรม ท่าน  
 ได้ถวายเป็นปัจจัย คือ ทำการชวนชวายเป็น  
 สมณพราหมณ์เหล่านั้น ได้เห็นมาแล้ว,  
 ท่านเมื่อทำก็ดี เห็นก็ดี อย่างนั้นชื่อว่า  
 ไม่เห็นสมณพราหมณ์เหล่านั้นเลย.

คำว่า อถกฺขณฺ ความว่า เมื่อเป็น  
 เช่นนั้น ในกาลไม่สมควร คือ ในกาล  
 ไม่ใช่โอกาสของการพูด เพราะไม่มีใคร  
 สนทนาด้วย. คำว่า แสดง ความว่า  
 เมื่อพูดว่า “เรารักษาอุโบสถ” ได้แสดง  
 การพูดเพื่อ. คำว่า สนทนา ความว่า  
 คนอื่นเว้นจากข้าพเจ้า ใครเล่าจะสนทนา

คือ ผู้ให้ถ้อยคำแก่ท่าน, เพราะเหตุอะไร  
เล่า ท่านจึงพูดเพื่ออย่างนั้น.

โส ตสฺส วจันํ สุตฺวา "อิมสฺส  
สา เทวตา น ปญฺญาติ มญฺเษ"ติ  
จินฺเตตฺวา "สมฺม นานํ มรณภยสฺส  
ภายามิ, อตฺถิ ปน เม อญฺเษ  
ปฏิมนฺตโก"ติ วตฺวา ทฺติยํ คาถมาห

พราหมณ์นั้น พึงคำของคนใช้นั้น  
คิดว่า "ชะรอยนางเทพธิดานั้นไม่ปรากฏ  
แก่เขา" จึงกล่าวว่า "แน่ะสหายน เรา  
ไม่กลัวต่อความตาย, แต่มีคนอื่นสนทนากับ  
เราอยู่" จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๔๐. "สุพฺภา<sup>๑</sup> สุภา สุปฺปฏิมุกฺกมฺพ  
ปคฺคยฺห โสวณฺณมยาย ปาภฺรียา  
ภฺนุชฺชสฺส ฆตฺตํ อิตฺติ มํ วเทติ  
สทฺธา วิตฺตตา ตมํ โนติ พฺรุมิ"ติ.

๔๐. "นางฟ้า หน้างาม รูปสวย สวม  
เครื่องประดับทอง ประคองภาชนะ  
ทอง เชื้อเชิญข้าพเจ้าว่า จงบริโภคน้ำ  
ทิพย์ ข้าพเจ้ากล่าวตอบเธอผู้มี  
จิตศรัทธา มีจิตยินดีว่าไม่".

ตตฺถ สุพฺภาติ สุภฺมฺชา. สุภาติ  
ปาสาทิกกา อุตฺตมรฺฐปฺรธา. สุปฺปฏิมุกฺก-  
กมฺพฺติ ปฏิมุกฺกสฺวณฺณาลงฺการา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สุพฺภา  
ความว่า มีหน้างาม. คำว่า รูปสวย  
ความว่า ทรงรูปอันอุดม อันน่าเลื่อมใส.  
คำว่า สวมเครื่องประดับทอง ความว่า  
เครื่องประดับทองคำสำหรับสวม.

ปคฺคยฺหาติ สุวณฺณปาภฺรียา ฆตฺตํ  
คเหตฺวา อุกฺขิปิตฺวา. สทฺธา วิตฺตตาติ  
สทฺธา เจว ตฺมฺภุจฺจิตฺตตา จ. สทฺธา  
วิตฺตนฺตฺติปี ปาโห.

คำว่า ประคอง ความว่า ถือภัตตรด้วย  
ภาชนะทองชูไว้. คำว่า สทฺธา วิตฺตตา  
ความว่า มีศรัทธาและมีจิตยินดี. บาลี  
ว่า สทฺธา วิตฺตํ ก็มีบ้าง.

<sup>๑</sup> อ. ม. สุพฺภ.

ขรรณนาสังขพราหมณ์ชาดก ป.พ. ๑๕-๑๘

ตสฺสตุเถ สทฺทนต์ิ สทฺทนต์ิ.

เนื้อความบาลีนั้น บทว่า สทฺธํ  
คือ สทฺทนต์ิ แปลว่า เชื้อ.

วิตฺตนต์ิ ตฺถุจฺจิตฺตํ ตมฺหํ โนติ  
ตํ อหํ เทวตํ อุโปสถิกตฺตตา  
ปฏิกฺขิปฺนฺโต โนติ พฺรุมฺมิ, น วิลปามิ  
สมฺมาติ.

บทว่า วิตฺตํ แปลว่า มีจิตยินดี  
สองบทว่า ตมฺหํ โน ความว่า ข้าพเจ้า  
เมื่อจะห้ามเธอผู้เป็นเทวดา เพราะรักษา  
อุโบสถ จึงกล่าวตอบว่า ไม่, แน่ะสหาย  
เราไม่ได้พูดเพ้อดอก.

อถสฺส โส ตติยํ คาถมาห

ลำดับนั้น คนใช้จึงกล่าวคาถาที่ ๓  
แก่พราหมณ์นั้นว่า

๔๑. "เอตาทิสํ พฺราหฺมณ ทิสฺวาน ยกฺขํ  
ปฺจุเจยฺย โปโส สุขมาสีสฺมาโน<sup>๑</sup>  
อุฏฺฐเหหิ นํ ปณฺชลิกาภิปฺจุจ  
เทวี นฺนฺสิ ตวํ อุท มานฺนฺสิ นฺนฺติ.

๔๑. "ท่านพราหมณ์ บุรุษผู้หวังความสุข  
ครั้งเห็นยักษ์เช่นนั้น ควรจะถาม  
ท่านจงลุกขึ้น ประคองอัญชลี  
ถามเธอว่า ท่านเป็นเทพธิดา หรือ  
เป็นหญิงมนุษย์".

ตตฺถ สุขมาสีสฺมาโนติ เอตาทิสํ  
ยกฺขํ ทิสฺวา อตฺตโน สฺขํ อาสีสฺนฺโต  
ปณฺชติโต บุริโส "อมฺหากํ สฺขํ ภาวิสฺสติ  
น ภาวิสฺสตี"ติ ปฺจุเจยฺย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า หวัง  
ความสุข ความว่า บุรุษผู้เป็นบัณฑิต  
หวังความสุขแก่ตน เห็นยักษ์เช่นนั้นควร  
ถามว่า "ข้าพเจ้าจักมีความสุขหรือไม่มี".

อุฏฺฐเหหิติ อุทกโต อุฏฺฐหนฺตกาาริ  
ทสฺเสนฺโต อุฏฺฐเหหิ. ปณฺชลิกาภิปฺจุจชาติ

คำว่า จงลุกขึ้น ความว่า ท่านจงแสดง  
อาการพยายามลุกขึ้นจากน้ำ. คำว่า

<sup>๑</sup> ฉ. ม. สุขมาสีसानโน.

ปณฺชลิโก หุตฺวา อภิปุจฺจ. อุตฺ มานุสฺสี  
นฺนฺติ อุตฺทาหุ มหิตฺตिका มานุสฺสี ตฺวณฺนฺติ.

ปณฺชลิกาภิปุจฺจ ความว่า ท่านจง  
ประคองอัญชลีตาม. คำว่า หรือว่า  
หญิงมนุษย์ ความว่า หรือท่านเป็น  
หญิงมนุษย์ผู้มีฤทธิ์มาก.

โพธิสฺสโต “ยฺยตฺตํ กเถตี”ติ ตํ  
ปุจฺจนฺโต จตฺตถํ คาทมาห

พระโพธิสัตว์คิดว่า “เขาพูดชอบ  
แล้ว” เมื่อจะถามนางเทพธิดานั้น จึง  
กล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๔๒. “ยํ ตฺวํ สุขเขนาภิสเมกฺขเส มํ  
ภฺยฺยชฺชสฺสุ ภตฺตํ อิติ มํ วเทสิ  
ปุจฺจามิ ตํ นาริ มหानุภาเว  
เทวี นฺนฺติ ตฺวํ อุตฺ มานุสฺสี นฺนฺ”ติ.

๔๒. “เพราะเหตุที่ท่านมองดูข้าพเจ้า ด้วย  
ความรัก กล่าวเชิญข้าพเจ้าว่า จง  
บริโภคภัต เน่านางผู้มีอำนาจ  
มาก ฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงขอถาม  
ท่านเป็นเทพธิดา หรือเป็นหญิง  
มนุษย์”.

ตตถ ยํ ตฺวณฺนฺติ ยสฺมา ตฺวํ  
สุขเขน มํ. อภิสเมกฺขเสตี ปิยจกฺขุหิ  
โธโลเกสิ. ปุจฺจามิ ตณฺนฺติ เตน  
การณฺน ตํ ปุจฺจามิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ยํ ตฺวํ  
ความว่า เพราะท่านแลดูเราด้วยความสุข.  
คำว่า มองดู ความว่า แลดูด้วยดวงตา  
หวานฉ่ำ. คำว่า เราจะถามท่าน  
ความว่า เพราะเหตุนั้น เราจะถามท่าน.

ตโต เทวตา เทว คธา อภาสิ

ลำดับนั้นเทวดาได้กล่าว ๒ คาถาว่า

๔๓. “เทวี อหํ สุขฺข มหานุภาวา  
อิธาคตา สาครวาริมฺขุเม

๔๓. “สังขพราหมณ์ เราเป็นเทพธิดา มี  
อำนาจมาก มาในท่ามกลาง

อนุกมฺปิกา โน จ ปทฺฐจฺจิตฺตา  
ตเวว อตฺถาย อธิวาทสฺมิ.

สาครนี้ จะอนุเคราะห์ ไม่มีจิตคิด  
ประทุษร้าย มาแล้วในที่นี้ เพื่อ  
ประโยชน์ของท่านเท่านั้น.

๔๔. อธิพนฺปานํ สยนาสนนฺยจ  
ยานานิ นานาวินิยานิ สงฺข  
สพฺพสฺส ตฺยาคํ ปฏิปาทยามิ  
ยงฺกิญฺจ ตฺยหํ มนสาภิปตฺถิตนฺ"ติ.

๔๔. สังขพราหมณ์ ข้าว น้ำ และที่นอน  
ที่นั่ง และยานมีชนิดต่าง ๆ ใน  
สมุทรรนี้ ท่านนี้ปรารถนาสิ่งใด  
สิ่งหนึ่ง เราจะจัดให้ท่านทุกอย่าง".

ตตฺถ อธิวาทิ อิมสฺมี มหาสมฺมุเท.  
นानาวินิยานีติ พฺหุณี จ อเนกปฺปการานิ  
จ หตฺถิยานอสฺสยานาทินิ อตฺถิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อธิ ความว่า  
ในมหาสมุทรรนี้. คำว่า ชนิดต่าง ๆ  
ความว่า ยานคือช้าง ยานคือม้า เป็นต้น  
มีอยู่มากและมีหลายอย่าง.

สพฺพสฺส ตฺยาคฺคินฺติ ตสฺส  
อนฺนปานาทินิ สพฺพสฺส สามิกํ กตฺวา  
ตนฺเต อนฺนปานาทิ ปฏิปาทยามิ  
ททามิ. ยงฺกิญฺจิตฺติ อญฺณมฺปิ ยงฺกิญฺจ  
ตว มนสา อิจฺฉิตฺ, ตํ สพฺพํ เต  
ทมฺมีติ.

สองบทว่า สพฺพสฺส ตฺยาคํ ความว่า  
ข้าพเจ้าจะจัด คือ จะให้ข้าวและน้ำ  
เป็นต้นนั้นแก่ท่าน ทำให้เป็นเจ้าของข้าว  
และน้ำเป็นต้นนั้นทั้งหมด. คำว่า สิ่งหนึ่ง  
สิ่งใด ความว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใด แม้อื่นที่  
ท่านมีใจปรารถนาแล้ว, ข้าพเจ้าจะให้  
สิ่งนั้นทุกอย่างแก่ท่าน.

ตํ สุตฺวา มหาสฺตฺโต "อโย  
เทวตา สมฺมุทฺตปิฏฺเฐ มยฺหํ 'อิทฺถญฺจิทฺถญ  
ทมฺมี'ติ วทตี, กิ นฺุ โข เอสา มย  
กเตน ปุณฺณกมฺเมเน ทาตุกามา, อุทาหุ

พระมหาสัตว์สดับค่านั้นแล้ว คิดว่า  
"นางเทพธิดานี้กล่าวว่า 'จักให้สิ่งนี้ ๆ'  
แก่เราบนท้องมหาสมุทรร, เธอใครจะให้  
ด้วยบุญกรรมที่เราทำไว้, หรือว่าให้ด้วย





งาม ความว่า มีท่ามกลางตัวไม่  
ขัดข้องดี.

กิสฺส เมติ มยา กตมมุเมสุ กิสฺส  
กมุเมสุส อัย วิปาโก, เยนานํ  
อปปติฏฺเฐ มหาสมุทฺเท ปติฏฺฐิ  
ลภามิตี.

สองบทว่า กิสฺส เม ความว่า นี้เป็น  
ผลกรรมอะไร ในบรรดากรรมที่ข้าพเจ้า  
ทำแล้ว ซึ่งเป็นเหตุให้ข้าพเจ้าได้ที่พึงใน  
มหาสมุทร อันไม่มีที่พึง.

ตํ สุตฺวา เทวธิดา "อัย  
พฺราหฺมโณ" 'ยฺนุเตน กุสลกมุํ กตํ,  
ตมหนํ ชานามิ'ตี สญฺญาเย ปุจฺจติ  
มญฺเญ, กเถสุสํมิ ทานิสฺสุสา"ติ กเถนุตี  
อญฺจมํ คาถมาห

นางเทพธิดาครั้นได้สดับคำนั้น จึง  
คิดว่า "ชะรอยพราหมณ์นี้ ถาพด้วย  
สำคัญว่า 'เราจะรู้กุศลกรรม ซึ่งเขาทำ  
แล้ว, เราจะบอกแก่เขาในบัดนี้" เมื่อ  
จะบอกได้กล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๔๖. "สมมุเม ปเถ พฺราหฺมณ อเอกภิกฺขุํ  
อุคฺคฆฺญฺปาทํ ตสฺสิตํ กิลนฺตํ  
ปฏฺิปาทยิ สงฺข อปาหนานิ  
สา ทกฺขิณา กามทฺหา ตวชฺชา"ติ.

๔๖. "สังขพราหมณ์ท่านได้ถวายรองเท้า  
กับภิกษุรูปหนึ่ง ผู้เดินกระโหรง  
กระหาย เดินลำบากมาในทาง  
อันร้อน ทักขินานันอันอวยผลน่า  
ปรารถนาแก่ท่านในวันนี้".

ตตฺถ อเอกภิกฺขุณฺติ ตํ ปจฺเจกพฺุทฺธํ  
สนฺธายาห. อุคฺคฆฺญฺปาทนฺติ อุณฺห-  
วาลุกาย สมฺภูตฺปาทํ. ตสฺสิตนฺติ  
ปิปาสิตํ. ปฏฺิปาทยิติ ปฏฺิปาเทสิ  
โยเชสฺสิติ อตฺถโถ. กามทฺหาติ สพฺพ-  
กามทฺายิกา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ภิกษุ  
รูปหนึ่ง นางเทพธิดากล่าวหมายเอาพระ  
ปัจเจกพุทธเจ้ารูปนั้น. คำว่า ผู้เดิน  
กระโหรง ความว่า มีเท้ากระเทบทราย  
ร้อน. คำว่า กระหาย ความว่า  
กระหายน้ำ. คำว่า ได้ถวาย ความว่า

ได้ถวาย คือเพิ่มให้. คำว่า อำนวยผล  
นำปรารถนา ความว่า ให้ผลตามที่  
ปรารถนาทุกอย่าง.

ตี สุตวา มหาสตุโต "เอวรूपปี  
นาม อปฺปติฏฺเฐ มหาสมุทฺเท มยา  
ทินฺนํ อุปาหนทานํ มม สพุทฺทกามทท์  
ชาตํ, อโห สฺุทินฺนํ เม ปจฺเจกพุทฺธสฺสุ  
ทานนุ"ติ ตฎฺฐจจิตฺโต นวมํ คาถมาห

พระมหาสัตว์ครั้งสดับคำนั้นแล้ว  
มีใจยินดีว่า "การถวายรองเท้าที่เราถวาย  
แล้ว ให้ความปรารถนาทุกอย่างแก่เราใน  
มหาสมุทร ซึ่งปราศจากที่พึงเห็นปานนี้,  
โอ เราถวายทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า  
ดีแล้ว" จึงกล่าวคาถาที่ ๙ ว่า

๔๗. "สา โหตุ นาวา ผลรูปปฺนุนา  
อนวสฺสุตา เอรกฺวตยุตฺตา  
อญฺญสฺสุ ยานสฺสุ น เหตุถ ฎฺมิ  
อชฺเชว มํ โมลินี ปาปยสฺสุ"ติ.

๔๗. "เรื่อนั้น จงประกอบด้วยแผ่น  
กระดานไม้รวัก ประกอบด้วยลม  
แล่นไปด้วยใบ ในมหาสมุทรนี้ไม่มี  
ภูมิประเทศแห่งยานอย่างอื่น ขอ  
ท่านจงส่งให้ข้าพเจ้าถึงเมืองโมลินี  
ในวันนี้เถิด".

ตสฺสตุโถ เทวเต เอวํ สนฺเต  
มยฺหิ เอกํ นาวํ มาเปหิ, ชุทฺทกํ ปน  
เอกํ โทณฺปิปฺมาณํ นาวํ มาเปหิ, ยํ  
ปน มาเปสฺสสิ, สา โหตุ นาวา  
พฺหุหิ สฺสุพิพิเตหิ ผลเกหิ อุปฺปนุนา,  
อุทกฺปฺปเวสนาภาเวน อนวสฺสุตา,  
เอรกฺน สมฺมา คเหตุวา คจฺจนฺเตน  
วาเตน ปยุตฺตา, จเปตฺวา ทิพฺพนาวํ

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า ข้าแต่  
นางเทพธิดา เมื่อเป็นอย่างนั้น ท่านจง  
สร้างเรือลำหนึ่งให้แก่ข้าพเจ้า, แต่จง  
สร้างเรือเล็กลำหนึ่งประมาณเท่าเรือโกลน,  
อนึ่ง เรือที่ท่านสร้างนั้นจงประกอบด้วย  
แผ่นกระดานตรึงให้ดีเป็นส่วนมาก, ชื่อว่า  
ไม้รวัก เพราะน้ำไม่ไหลเข้า, ประกอบด้วย  
ลมพาเอาใบแล่นไปโดยถูกต้อง, เว้นจาก

อณฺณสุส ยานสุส เอตถ ภูมि นตฺถิ,  
ตาย ปน นาวาย อชฺเชว มํ  
โมลินีนครํ ปาหเสตี.<sup>๑</sup>

เทวดา<sup>๒</sup> ตสุส วจันํ สุตฺวา  
ตฺมุจฺจิตฺตา สตฺตฺรตฺนมยํ นาวํ มาเปสิ.  
สา ทิสมฺโต อญฺจอุสสา อโหสิ  
วิตุถารโต จตฺอุสสา, คมฺภีรโต  
วีสตีญฺจิกา, ตสุสา อินฺทนีลมนิยา  
ตโย กุปกา. โสวณฺณมยาณี โยตฺตานิ  
รชตฺมยาณี สิตฺตฺตานิ โสวณฺณมยาเนา  
ผิยาริตฺตานิ อหฺลํ.

เทวดา ตํ นาวํ สตฺตฺนุํ รตฺนानํ  
ปุเรตฺวา พฺราหฺมณํ อาลิจฺจิตฺวา  
อลงฺกตนาวย อาโรเปสิ, อุปฺกุจกํ  
ปนฺสุส น โอลิเกสิ.

พฺราหฺมเณ อตฺตนา กตฺกฺลฺยาณโต  
ตสุส ปตฺตี อทาสิ. โส อญฺโมเท.  
ตทา เทวดา ตมฺปิ อาลิจฺจิตฺวา  
นาวาย ปติญฺจเปสิ. อถ นํ นาวํ

เรือทิพย์ ภูมิประเทศแห่งยานอย่างอื่น  
ในมหาสมุทรนั้นไม่มี, จึงขอให้ท่าน  
ส่งข้าพเจ้าให้ถึงเมืองโมลินี ด้วยเรือนั้น  
ในวันนี้เถิด.

นางเทพธิดาครั้งสดับคำของพราหมณ์  
นั้น มีใจยินดี จึงเนมิตรเรือทำด้วยแก้ว  
๗ ประการ. เรือนั้นยาวได้ ๘ อุสสะ กว้าง  
๔ อุสสะ, ลึกได้ ๒๐ ศอก, เรือนั้นมีเสา  
กระโดง ๓ เสา สำเร็จด้วยแก้วอินทนิล.  
มีเชือกทอง ถ่อเงิน พายและหางเสือทอง  
เหมือนกัน.

นางเทพธิดาบรรพบุรุษ ๗ ประการให้  
เต็มเรือแล้ว จึงอุ้มพราหมณ์ขึ้นเรือที่จัด  
ไว้เรียบร้อยแล้ว, แต่มิได้สนใจคนใช้ของ  
พราหมณ์นั้นเลย.

พราหมณ์ได้ให้ส่วนบุญแก่คนใช้นั้น จาก  
ผลความดีที่ตนทำแล้ว. เขาก็อนุโมทนา.  
ในกาลนั้น นางเทพธิดาจึงอุ้มเขาให้  
ประดิษฐานบนเรือ. ครั้งนั้น นางเทพธิดา

<sup>๑</sup> ฉ. ม. ปาปยสุส.

<sup>๒</sup> ฉ. เทวธิดา.

โมลินีนครี เนตวา พราหมณสุต สมเร  
 ธานี ปติฏฐาเปตวา อตตโน  
 วสนภูชานเมว อคมาสิ. สตุถา  
 อภิสมพทุโร หุตวา

ได้นำเรื่อนั้นไปสูเมืองโมลินี ให้เก็บทรัพย์  
 ไว้ในเรื่อนของพราหมณ์แล้ว กลับไปสู  
 ที่อยู่ของตนตามเดิม. พระศาสดาทรง  
 ตรัสรู้อภิสมโพธิญาณ ได้ทรงภาสิตคาถา  
 สุตท้ายนี้ว่า

๔๘. "สา ตฎฐจิตตธา<sup>๑</sup> สุมนา ปตีตา  
 นาวี สัจจิตต์ อภินิมมินิตวา  
 อาทาย สงขี นริเสน สหุธี  
 อุปานยี่ นครี สาธุรมมฺนุ"ติ.

๔๘. "นางเทพธิดา มีจิตชื่นชม ดีใจ  
 ปราโมทย์ เนรมิตรเรืออันวิจิตร  
 สวยงาม พาสังฆพราหมณ์กับบุรุษ  
 นำไปส่งถึงนครอันรื่นรมย์ดี".

อิมิ โอสานคาถิ อภาสิ.

ตตถ สาทิ ภิกฺขเว สา เทวตา  
 ตตถ สมฺพุทธชฺเฒ ตสฺส วจันติ สุตวา  
 วิตติสงฺฆาตาย ปีติยา สมฺนุนาคตา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สา  
 ความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย นางเทพธิดา  
 นั้น ครั้นสดับถ้อยคำของพราหมณ์นั้น  
 ในท่ามกลางมหาสมุทรนั้น ประกอบด้วย  
 ปิติ กล่าวคือความปลื้มใจ.

สุมนาติ สุนุทรมนา ปาโมชฺเชน  
 ปตีตจิตตธา หุตวา วิจิตฺรนาวิ  
 นิมนฺมินิตวา พฺราหมณํ ปริจาริกเนน สหุธี  
 อาทาย.

คำว่า ดีใจ ความว่า มีใจดี คือ มีใจส่ง  
 ไปด้วยปราโมทย์ จึงเนรมิตรเรืองาม  
 วิจิตรพาพราหมณ์พร้อมไปกับคนใช้ไป.

สาธุรมมฺนุติ อติรมณียี่ นครี อุปานยี่.

คำว่า รื่นรมย์ดี ความว่า นำไปส่งถึง  
 นครอันน่านรื่นรมย์ ยิ่งนัก.

<sup>๑</sup> จ. ตตถ วิตฺตา.

พราหมณ์ปี ยาวซีวี อมิตชนิ  
เคห์ อชฺฌาวสนฺโต ทานํ ทตฺวา สิลฺล  
รกฺขิตฺวา ชีวิตปริโยसानเ สปริโส  
เทวนครํ ปุเรสิ.

สตฺถา อิมิ ธมฺมเทสนิ อหริตฺวา  
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสิ.  
สจฺจปริโยसानเ อุปาสโก โสตาปัตติผล  
ปติฏฺฐหิ. "ตทา เทวตา อุปลวณฺณา  
อโหสิ, อุฏฺฐากนฺริโส อานนฺโท,  
สงฺขพฺราหมเณ ปน อหเมวา"ติ.

สงฺขพฺราหมเณชาตกวนฺณนา จตฺตฺถา.

แม่พราหมณ์อยู่ครอบครองเรือน มี  
ทรัพย์นับประมาณมิได้ ให้ทานรักษาศีล  
ตลอดชีวิต ในเวลาสุดสิ้นชีวิต พร้อมด้วย  
บริษัท ให้เทพนครเต็ม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม  
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสังฆธรรม  
ทั้งหลาย ทรงประชุมชาดก. ในเวลาจบ  
สังฆธรรม อุบาสกได้ดำรงอยู่ในโสดา-  
ปัตติผล. "เทพธิดาในกาลนั้นได้เป็นนาง  
อุบลวันณาเถรี, บุรุษผู้รับใช้ได้เป็น  
อานนท์, ส่วนสงฆ์พราหมณ์ได้เป็นเรา  
ตถาคตแล".

พรรณาสงฆ์พราหมณ์ชาดก ที่ ๔ จบ.

## ๕. จุลลโพธิชาดก° (๔๔๓)

๔๙. “โย เต อิมิ วิศาลกฐิ  
 ปิยํ สมนิมลลหาสินี<sup>๒</sup>  
 อาทาย พลา คจฺเจยฺย  
 กิ นุ กยิราสิ พุราหุณฺณ.

๕๐. อุปปชฺเช เม น มุญฺเจยฺย  
 น เม มุญฺเจยฺย ชิวโต  
 รชํ วิปฺลา วุฏฺฐิ  
 ชิปปเมว นิวารเย.

๕๑. ยํ นุ นุพฺเพ วิกตฺติโต  
 พลมฺหิว อปฺสฺสิโต  
 สุวาชฺช ตฺนุหิกโตทานิ  
 สงฺฆาฏี สิพฺพมจฺฉสิ.

๕๒. อุปปชฺชิ เม น มุญฺจิตฺถ  
 น เม มุญฺจิตฺถ ชิวโต  
 รชํ วิปฺลา วุฏฺฐิ  
 ชิปปเมว นิวารเย.

## ๕. จุลลโพธิชาดก (๔๔๓)

๔๙. “ถ้าผู้ใด จะพาผู้หญิงน้อยตาโต  
 ไปหน้ายัมระรื่น อันเป็นที่รักของ  
 ท่านนี้ไปด้วยกำลัง ท่านจะทำ  
 อย่างไรเล่า ท่านพราหมณ์.

๕๐. ความโกรธเกิดขึ้น แก่อาตมภาพ  
 แต่อาตมภาพ จะไม่ปล่อยมันไว้  
 เมื่ออาตมภาพยังมีชีวิตอยู่ จะไม่  
 ปล่อยความโกรธนั้นไว้ อาตมภาพ  
 จะระงับเสีย โดยจับพลันทีเดียว  
 เหมือนฝนท่าใหญ่ ตกลงมาละลาย  
 ฝน.

๕๑. ผู้ที่ยกย่องตัวเองในวันก่อน แต่  
 วันนี้ เวลานี้ก็กลับทำนิง เย็บสังฆาฏี  
 อยู่ ทำเหมือนมีกำลังขึ้นแล้วจริง ๆ.

๕๒. ความโกรธเกิดขึ้น แก่อาตมภาพ  
 แล้ว อาตมภาพไม่ปล่อยมันไว้  
 เมื่ออาตมภาพยังมีชีวิตอยู่ ไม่ได้  
 ปล่อยมันไว้ ได้ระงับเสียโดย

<sup>๑</sup> จ. จุฬโพธิชาดก.

<sup>๒</sup> ส. สมนิตภาสินี.

- ฉับพลันทีเดียว เช่นเดียวกับฝน  
ทำใหญ่ตกลงมาละลายยุ่น.
๕๓. กิณฑเต ออุปชฺชชิ โน มุญฺฉิ  
กิณฑเต น มุญฺฉิ ชิวโต  
รชัง วิปฺลลา วุญฺฉิ  
กตมํ ตวํ นิวารยิ.
๕๓. สิ่งที่เกิดขึ้นแก่ท่าน ท่านไม่ปล่อย  
มันไว้ เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่าน  
ไม่ปล่อยอะไรไว้ ท่านระงับสิ่งนั้น  
เป็นไหน เหมือนฝนทำใหญ่ตกลง  
มาละลายยุ่น.
๕๔. ยมฺหิ ชาเต น ปสฺสตี  
อชาเต สวฺร ปสฺสตี  
โส เม ออุปชฺชชิ โน มุญฺฉิ  
โกโธ ทุมฺเมธโคจโร.
๕๔. เมื่อความโกรธใดเกิดขึ้นแล้ว คน  
มองไม่เห็น แต่เมื่อไม่เกิดขึ้น คนก็  
มองเห็นดี ความโกรธนั้นเกิดขึ้นแก่  
อาตมภาพแล้ว แต่อาตมภาพไม่  
ปล่อยมันไว้ (เพราะ) ความโกรธ  
เป็นอารมณ์ของคนโง่.
๕๕. เยน ชาเตน นนฺทนฺติ  
อมิตฺตา ทุกฺขเมสิโน  
โส เม ออุปชฺชชิ โน มุญฺฉิ  
โกโธ ทุมฺเมธโคจโร.
๕๕. ความโกรธ ที่เกิดขึ้นแล้วเป็นเหตุให้  
พวกศัตรูผู้มุ่งร้ายดีใจ เกิดขึ้นแก่  
อาตมภาพแล้ว แต่อาตมภาพไม่  
ปล่อยมันไว้ (เพราะ) ความโกรธ  
เป็นอารมณ์ของคนโง่.
๕๖. ยสฺมิญฺฉิ ชายมานสฺมี  
สทตฺถํ นาวพฺพุณฺณตี  
โส เม ออุปชฺชชิ โน มุญฺฉิ  
โกโธ ทุมฺเมธโคจโร.
๕๖. เมื่อความโกรธใดเกิดขึ้น คนไม่รู้ถึง  
ประโยชน์ของตัวเอง ความโกรธนั้น  
ได้เกิดขึ้นแก่อาตมภาพแล้ว แต่  
อาตมภาพไม่ปล่อยมัน (เพราะ)  
ความโกรธเป็นอารมณ์ของคนโง่.

๕๗. เยนาภิกฺขุโต กุสลํ ซหาติ  
 ปรกฺกเร วิปฺลนฺจาปี อตฺถํ  
 ส ภีมเสโน พลวา ปมทุทฺติ  
 โกโธ มหาราช น เม อมฺจุจถ.
๕๗. มหาบพิตร คนถูกความโกรธใด  
 ครอบงำ ละทิ้งความดี ความโกรธ  
 นั้น ทำให้พลาดประโยชน์ แม้  
 อย่างมากมาย ความโกรธนั้นเป็น  
 กองทัพน่าเกรงขาม ทรงพลัง ซึ่ง  
 บุกรเข้ามาอย่ายี่ อาตมภาพจึงไม่  
 ปล่อยความโกรธไว้.
๕๘. กฺกุจฺจํ มตฺตมานสฺมี  
 ปาวโก นาม ซายติ  
 ตเมว กฺกุจฺจํ ทหติ  
 ยสุมา โส ซายเต คินิ.
๕๘. เมื่อเอาไม้สีไฟมาสีกัน ไฟก็ยอม  
 เกิดขึ้น ไฟนั้นเกิดขึ้นจากไม้ใด ก็  
 ไหมไม้ นั้นนั้นเอง ฉนฺใด.
๕๙. เอวํ มนุสฺสํ โปสฺสํ  
 พาลสฺสํ อวิซานโต  
 สารมฺภา ซายเต โกโธ  
 โสปี เตเนว ทยฺหติ.
๕๙. ความโกรธก็ฉนฺนั้น เกิดขึ้นแก่  
 คนพาล ปัญญาอ่อน ไม่รู้อะไร  
 เพราะการจะเอาชนะกัน ความ-  
 โกรธนั้นก็แผดเผาคนพาลนั่นเอง.
๖๐. อคฺคิวิ ตินฺนํ กฺกุจฺจํ  
 โกโธ ยสุส ปวทฺตมฺติ  
 นิหียติ ตสฺส ยโส  
 กภาพฺกฺเขว จนฺทิมมา.
๖๐. ความโกรธลุกลามขึ้น แก่คนใด  
 เหมือนไฟไหม้หญ้าและไม้ เกียรติ-  
 ยศของคนนั้นจะเสื่อมลง เหมือน  
 ดวงจันทร์ข้างแรม.



๖๑. อนินฺนุโท ฐุมเกตฺตว  
โกโร ยสฺสฺสปสมฺมตติ  
อาปุรติ ตสฺส ยโส  
สฺกุกปกฺเขว จนฺทิมมา"ติ.  
จลฺลโพรชิตกํ ปญฺจมํ.

๖๑. ผู้ที่ระงับความโกรธไว้ได้ เหมือนไฟ  
ที่ไม่มีเชื้อ- เกียรติยศจะเพิ่มขึ้นดุจ  
ดวงจันทร์ข้างขึ้น".

จลฺลโพรชิตกํ ที่ ๕.

**๕. จุลโพธิชาตกถา**  
**(๔๔๓)**

โย เต อิมํ วิสาลกฺขินฺนํ อิทํ  
สตถา เขตวเน วิหรนฺโต เอกํ  
โกธนํภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร ภิกฺขุ นียยานิเก  
พฺพุทธสาสนเน ปพฺพชิตฺวาปี โกรํ  
นิคฺคเหตุํ นาสกฺขิ. โกรโณว อโหสิ  
อุปายาสพฺหุโล. อปฺปมฺปิ วุตฺโต สมานิ  
อภิสชฺชิตฺวา กุปฺปิ พฺยาปชฺชิตฺวา ปตฺติภฺจยิ.  
สตถา ตํ ตสฺส โกรธนาถํ สุตฺวา  
ปฏฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตวํ ภิกฺขุ  
โกธโน"ติ ปุจฺจิตฺวา "สจฺจํ ภนฺเต"ติ  
วุตฺเต "ภิกฺขุ โกรโธ นาม วาเรตพฺโพ,  
เอวฺรุโป หิ อิทํ โลกเก ๑ ปฺรโลเก ๑  
อตุตฺถการโก นาม นตฺติ, ตวํ นิโกโธรสฺส  
พฺพุทธสฺส สาสนเน ปพฺพชิตฺวา กสมฺมา  
กฺขุณฺณสิ. ปฺปราณกปณฺชิตฺวา หิ  
พฺพาหิรกสาสนเน ปพฺพชิตฺวาปี โกรํ น  
กริสุ"ติ วุตฺวา อตีตํ อหริ

**๕. พรรณนาจุลโพธิชาดก**  
**(๔๔๓)**

พระศาสดา ประทับอยู่ ณ พระ  
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึงภิกษุ  
ผู้โกรธง่ายรูปหนึ่ง จึงตรัสพระธรรม  
เทศานี้ว่า บุคคลใดจะพาผู้หญิง  
นัยน์ตาโตนี้ของท่าน ดังนี้ เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า ภิกษุรูปนั้นแม้บวชใน  
พุทธศาสนา ซึ่งสามารถนำออกจากทุกข์  
ได้ ไม่อาจจะข่มความโกรธได้. เป็นคน  
โกรธง่าย มีความร้อนรุ่มมาก. ถูกใครว่า  
อะไรสักเล็กน้อยก็ขัดเคือง โกรธ พยาบาท  
และเก็บกดไว้ในใจ. พระศาสดาทรง  
ทราบของท่านเป็นคนโกรธง่าย จึงรับสั่งให้  
เรียกตัวมาแล้ว ตรัสถามว่า "เขาว่า เธอ  
เป็นคนโกรธง่ายจริงไหมภิกษุ" เมื่อท่าน  
ทูลรับสารภาพว่า "เป็นความจริง" แล้ว  
จึงตรัสว่า "ภิกษุ อันความโกรธนั้น  
ควรห้ามเสียโดยเด็ดขาด, เพราะ  
ความโกรธซึ่งมีลักษณะเช่นนี้ ที่จะทำ  
ประโยชน์ให้ทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า  
ไม่มีเลย, เธอบวชในศาสนาของพระ-  
พุทธเจ้าซึ่งไม่โกรธ ทำไมจึงโกรธเล่า,

อรรถกถาชาดก บ.พ.๑๕-๑๙

อดีตเต พาราณสีย์ พุรหมทตเต  
 รัชซ์ กาเรนุเต อญญตรสุมิ กาสีนิคเม  
 เอโก พุราหมเณ อทุโร มหัทธโน  
 มหาโกโค อปุตตโก อโหสิ. ตสฺส  
 พุราหมณี ปุตตี ปตเถติ. ตทา  
 โพธิสตุโต พุรหมโลกา จวิตฺวา ตสฺสา  
 กุจฺฉิยํ นิพฺพตฺติ. ตสฺส นามคฺคฺชนทิวเส  
 "โพธิกุมารโ"ติ นามํ กรีสุ. ตสฺส  
 วยฺยปุตตกาเล ตกุกสิลํ คนฺตุวาท  
 สพุทฺธิปฺปานิ อุกคฺคฺชนทิวา ปจฺจาคตสฺส  
 อนิจฺจมานสฺเสว มาตาปิตโร สมานชาติกั  
 กุมาริกั อาเนสุ. สปิ พุรหมโลกา  
 จุตาว อุตฺตมรूपธฺรา เทวจฺจรปฏิกาคา.  
 เตสํ อุตฺตมรूपธฺรา เทวจฺจรปฏิกาคา.  
 เตสํ อนิจฺจมานญฺเณว อญฺญมญฺญํ  
 อาวาทวิวาทํ กรีสุ. อุกิณฺนมปิ ปน  
 เตสํ กิเลสสมุทฺทาจาโร นาม น  
 ภูตฺพุทฺโ, สฺราควเสน อญฺญมญฺญสฺส  
 โอลิกนํ นาม นาโหสิ, สุปิเนปิ  
 เมณฺธมฺไม นาม น ทิฏฺฐพุทฺโ, เอว

แท้จริงโบราณกบัตติตทั้งหลาย ถึงแม้  
 จะบวชในศาสนา ซึ่งนอกพุทธศาสนา  
 แต่ก็ไม่โกรธ" จึงทรงนำอดีตนิทานมา  
 ตีรว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต  
 เสวยราชสมบัติอยู่ในนครพาราณสี ที่  
 นิคมของแคว้นกาสีแห่งหนึ่ง มีพราหมณ์  
 อยู่คนหนึ่ง เป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก  
 มีสมบัติมาก แต่ไม่มีบุตร. นางพราหมณี  
 ของพราหมณ์นั้นต้องการบุตร. ครั้งนั้น  
 พระโพธิสัตว์จติจากพรหมโลกมาเกิดใน  
 ครรภ์ของนางพราหมณ์นั้น. ในวันตั้งชื่อ  
 บิดามารดาตั้งชื่อพระโพธิสัตว์ว่า "โพธิ-  
 กุมาร". ในเวลาเจริญวัยแล้ว เมื่อ  
 โพธิกุมารนั้น ไปเมื่องัดกสิลา เรียน  
 สรรพศิลปศาสตร์แล้วกลับมา มารดา  
 บิดา จึงนำหญิงรุ่นสาวผู้มีสกุลรุ่นชาติ  
 ทัดเทียมกันมา ให้แก่เขาผู้ไม่ปรารถนา.  
 หญิงรุ่นสาวคนนี้ ก็จติจากพรหมโลกมา  
 เหมือนกัน รูปร่างสวยงามมาก เปรียบ  
 ประดุจนางเทพอัปสร. บิดามารดาก็ทำ  
 อาวาทมงคลและวิวาทมงคล ซึ่งกันและ  
 กันให้เขาแม้ทั้งสองคน ผู้ไม่ปรารถนาอยู่.  
 ชื่อว่า ความพูของกิเลสไม่เคยมีแก่เขา

ปริสุทฺธสีลา อเหตุ.

อถาปรภาเค มหาสตุโต มาตาปิตุสุ  
กาลกเตสุ เตสํ สรีริกัจจํ กตฺวา ตํ  
ปกุโกสิตฺวา "ภทฺเท ตฺวํ อิมํ  
อสิตฺติโกฏิธนํ คเหตุวา สุเขน ชีวาหิ"ติ  
อาห. "ตฺวํ ปน อยฺยปฺตฺตา"ติ. "มยฺหํ  
ธเนน กิจฺจํ นตฺถิ, หิมวณฺตปฺปเทสํ  
ปวิสิตฺวา อสิปฺพุทฺธชฺชํ ปฺพุทฺธิตฺวา  
อตฺตโน ปตฺติภฺจํ กริสฺสุสามิ"ติ. "กึ ปน  
อยฺยปฺตฺต ปฺพุทฺธชา นาม บุริสาณญฺเอย  
วฏฺฏตี"ติ. "อิตฺถินมฺปิ วฏฺฏตี ภทฺเท"ติ.  
"เตนหิ อหํ ตยา จฺจชฺชิตฺตํ เขฬํ น  
คณฺหิสฺสุสามิ, มยฺหมฺปิ ธเนน กิจฺจํ  
นตฺถิ, อหมฺปิ ปฺพุทฺธิสฺสุสามิ"ติ. "สาธุ  
ภทฺเท"ติ. เต อุโปปี มหาทานํ ทตฺวา  
นิกฺขมิตฺวา รมณียเย ภูมิกาคเ อสฺสุมํ  
กตฺวา ปฺพุทฺธิตฺวา อุณฺฉาย ผลาณฺเลหิ  
ยาเปณฺติ,<sup>๑</sup> ตตฺถ ทสมตฺตานิ สํวจฺจรานิ  
วสีสุ. ฌานมฺปน เนสํ น ตาว

ทั้งสองเลย, การมองดูซึ่งกันและกัน  
อย่างคนมีโรคะก็ไม่มีเลย, แม้แต่ในเวลา  
ฝัน ก็ไม่เคยฝันเห็นเมถุนธรรม, เขา  
ทั้งสองมีศิลปปริสุทฺธถึงเพียงนี้.

ในเวลาต่อมา เมื่อมารดาบิดาถึง  
แก่กรรมแล้ว พระมหาสัตว์ก็ทำศพให้  
ท่านทั้งสองแล้ว เรียกภรรยา นั้นมาบอก  
ว่า "น้องเอ๋ย น้องจงรับทรัพย์ ๘๐ โกฎินี้  
ไปเลี้ยงชีพให้เป็นสุขเถิด". ภรรยา กล่าวว่า  
"ก็แล้วคุณพี่ล่ะ?". สามีพูดว่า "พี่ไม่มี  
กิจธุระเกี่ยวกับทรัพย์, พี่จะเข้าไปป่า  
หิมพานต์ แล้วจะบวชเป็นฤๅษีทำที่พึ่ง  
ให้ตัวเอง". ภรรยาถามว่า "คุณพี่ ก็  
ธรรมดาว่าการบวชสมควรแก่ผู้ชายเท่านั้น  
หรืออย่างไร". สามีพูดว่า "ผู้หญิงก็  
สมควรบวชได้ น้องเอ๋ย". ภรรยาพูดว่า  
"ถ้ากระนั้น น้องก็จะไม่รับน้ำลายที่พี่  
บ้วนทิ้งแล้ว, ถึงน้องเองก็ไม่มีกิจธุระ  
เกี่ยวกับทรัพย์เหมือนกัน. ตัวน้องก็จะ  
บวช". สามีจึงพูดว่า "ดีเหมือนกัน  
น้องรัก". ทั้งสองคนสามีภรรยาจึงให้ท่าน  
เป็นการใหญ่ แล้วออกไปสร้างอาศรมอยู่

<sup>๑</sup> จ. ม. ยาเปณฺตา.

อุปัชฌตี. เต ตตถ ปัพพชชาสุเขเนว  
ทส ลังจฺจเว วสิตฺวา โลณมฺพิล-  
เสวนตฺถาย. ชนปทจาริกํ จรฺนฺตา  
อนุปฺพุเพน พาราณสี ปตฺวา  
ราชยุยานเน วสิสฺสุ.

อถกทิวสํ ราชฯ อุยุยานปาลํ  
ปณฺณาการํ อาทาย อาคตํ ทิสฺวา  
“อุยุยานกึฬํ กึฬิสฺสามิ, อุยุยานํ  
โสเธหิ”ติ วตฺวา เตน โสธิตํ สชฺชิตํ  
อุยุยานํ มหฺนฺเตน ปริวาเรน อคฺมาสิ.  
ตสฺมี ขณฺ เต อุโภปิ ชนา อุยุยานสฺส  
เอกสฺมี ปสฺเส ปัพพชชาสุเขน  
วิตฺตนาเมนฺตฯ นิสินฺนา โหนฺติ. อถ  
ราชฯ อุยุยานเน วิจฺรฺนฺโต เต อุโภปิ  
นิสินฺนเก ทิสฺวา ปรมฺปาสาทิกํ  
อุตฺตมรฺูปธํ ปริพฺพาชิกํ โอโลเกนฺโต  
ปฏฺิพฺพุตฺตจิตฺโต อโหสิ. โส กิเลสฺวเสน

ในภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ แล้วบวชยังชีพ  
อยู่ด้วยการเก็บอาหารที่ตกหล่นอยู่ และ  
ด้วยผลไม้ทั้งชนิดผลเล็กและผลใหญ่,  
อยู่ที่นั่นมาประมาณ ๑๐ ปี. แต่ฉะฉานยังไม่  
เกิดขึ้นแก่ฤๅษีทั้งสองนั้น. ฤๅษี  
ทั้งสองอยู่ในที่นั่น ๑๐ ปี ด้วยสุขใน  
การบวชเท่านั้น แล้วเที่ยวร่อนเร่ไปตาม  
ชนบท เพื่อต้องการฉันอาหารที่มีรสเค็ม  
และรสเปรี้ยว จนมาถึงนครพาราณสี  
ตามลำดับ แล้วพักอยู่ที่พระราชอุทยาน.

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาทอดพระ-  
เนตรเห็นเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลพระราชอุทยาน  
รับของกำนัลมาจึงตรัสว่า “ฉันจะไป  
เล่นสวน, จงทำความสะอาดสวนไว้”  
แล้ว (ต่อมา) ก็เสด็จไปยังพระราชอุทยาน  
ที่เจ้าหน้าที่นั้นทำความสะอาดเตรียมไว้  
แล้ว พร้อมด้วยข้าราชการเป็นอันมาก.  
ขณะนั้นฤๅษีทั้งสองนั้น ก็นั่งที่ข้างหนึ่ง  
แห่งอุทยาน ให้เวลาล่วงไปด้วยความสุข  
ในการบวช. ครั้งนั้น พระราชาเสด็จเที่ยว  
ไปในพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรฤๅษี  
แม้ทั้งสองนั้นนั่งอยู่ ทรงมองดูปริพาชกา<sup>๑</sup>

<sup>๑</sup> นักบวชผู้หญิง ถ้านักบวชผู้ชายเรียกว่า ปริพาชก  
ดังจะเห็นได้ในตอนประชุมชาดก ที่เรียกคอบล  
ว่า ปริพาชก.

กมุเปณุโต "ปุจฉามิ ตาว, อัย  
 ปริพพาชิกา อิมสฺส ก็ โหตี"ติ  
 โพรธิตตํ อุปสงฺกมิตฺวา "ปพฺพชิต  
 อยมนฺเต ปริพฺพชิกา ก็ โหตี"ติ ปุจฺฉ.  
 "มหาราช กิณฺจि น โหติ, เกวลํ  
 เอกปพฺพชฺชชย ปพฺพชิตา, อปิจ ไซ  
 ปน เม คิหิกาลे ปาทปริจาริกา  
 อโหสี"ติ.

ซึ่งมีรูปร่างงดงามเป็นยอดน่ารักยิ่ง ก็มี  
 พระทัยปฏิพัทธ์. พระองค์ทรงหวั่นไหว  
 ด้วยอำนาจกิเลส ทรงพระราชดำริว่า  
 "เราจะต้องถามดูก่อน, ปริพาชิกานี้เป็น  
 อะไรกับฤๅษีนี้" จึงเสด็จเข้าไปหาพระ  
 โพรธิตร์ แล้วตรัสถามว่า "ท่านนักบวช  
 ปริพาชิกานี้เป็นอะไรกับท่าน". ฤๅษี  
 ทูลว่า "มหาบพิตร ไม่ได้เป็นอะไรกัน  
 เลย, เป็นแต่บวชพร้อมกันอย่างเดียว,  
 แต่ว่าในเวลาอาตมภาพยังเป็นคฤหัสถ์อยู่  
 นั้น เขาเป็นภรรยา".

ตี สุตฺวา ราชา "อัย กิร ตสฺส  
 กิณฺจิ น โหติ, อปิจ ไซ ปน  
 คิหิกาลे ปาทปริจาริกา กิรสฺส อโหสี,  
 สเจ ปนาหิ อิมํ อิสฺสรियพลเณ คเหตุวา  
 คจฺเจยฺย, ก็ นุ ไซ เอส กิรฺสฺสติ,  
 ปริคฺคณฺหิสฺสสามิ ตาว นนฺ"ติ จินฺตเตตฺวา  
 อุปสงฺกมิตฺวา ปจฺมํ คาถมาห

พระราชชาติทรงสดับคำนั้นแล้ว จึงทรง  
 ดำริว่า "ทราบว่าเป็นอะไรกับฤๅษีนั้นไม่ได้เป็น  
 อะไรกับฤๅษีนั้นเลย, แต่ว่าในเวลาเป็น  
 คฤหัสถ์เป็นภรรยาของฤๅษีนี้, ก็ถ้าเราจะ  
 ชูดปริพาชิกานี้ไปด้วยกำลังแห่งความ  
 เป็นใหญ่, ฤๅษีนั้นจะทำอย่างไรนะ, เรา  
 จะต้องควบคุมตัวปริพาชิกานั้นไว้เสียก่อน"  
 แล้วจึงเสด็จเข้าไปหาฤๅษี แล้วตรัส  
 คาถาแรกว่า

๔๙. "โย เต อิมํ วิสาลกฺขี  
 ปิยํ สมฺมิลฺลหาสินี<sup>๑</sup>

๔๙. "ถ้าผู้ใด จะพาผู้หญิงนัยน์ตาโต  
 ไบหน้ายิ้มระรื่น อันเป็นที่รักของ

<sup>๑</sup> ฉ., สัมมิตภาสินี. ย. สมมิลลภาสินี.

จรรณนาจุลโพธิชาดก ป.ท.๑๕-๑๙

อาทาย พลา คจฺเจยฺย  
 กิ นฺุ กยิราสี พุราหฺมณฺา”ติ.

ตตฺถ สฺมุมิลฺลหาสินินฺุติ มนุหฺลิต-  
 หารสินี. พลา คจฺเจยฺยาติ พลฺกกาเรณ  
 อาทาย คจฺเจยฺย. กิ นฺุ กยิราสีติ  
 ตสฺส ตฺวํ พุราหฺมณ กิ กรเยยาสีติ.

อถสฺส กถิ สุตฺวา มหาสฺตฺโต  
 ทฺุติยํ คาถมาห

๕๐. “อุปฺปชฺุเซ เม น มฺุญฺเจยฺย  
 น เม มฺุญฺเจยฺย ชีวโต  
 รชฺว วิปฺลา วฺุญฺจิ  
 ชิปฺปเมว นิวารเย”ติ.

ตสฺสสตฺโต “มหาราช สเจ อิมิ  
 คเหตุวา คจฺจนฺเต กิสฺมิญฺจิ มม

ท่านนี้ไปด้วยกำลัง ท่านจะทำ  
 อย่างไรเล่า ท่านพราหมณ์”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ไบหน้า  
 ยัมระรีน ได้แก่ ผู้หญิงที่รำเริงด้วยการ  
 ยี่มน้อย ๆ. คำว่า พิงไปด้วยกำลัง คือ  
 พาไปโดยพลการ (การใช้กำลังบังคับ).  
 คำว่า ท่านจะทำอย่างไรเล่า ความว่า  
 ท่านควรทำอะไรแก่ผู้ นั้น ท่าน  
 พราหมณ์.

พระมหาสัตว์ ครั้นได้ฟังพระดำรัส  
 ตรัสถามของพระราชานั้น (ขิมกลาง) จึง  
 กล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๕๐. “ความโกรธเกิดขึ้น แก่อาตมภาพ  
 แต่อาตมภาพ จะไม่ปล่อยมันไว้  
 เมื่ออาตมภาพยังมีชีวิตอยู่ จะไม่  
 ปล่อยความโกรธนั้นไว้ อาตมภาพ  
 จะระงับเสีย โดยฉับพลันทีเดียว  
 เหมือนฝนท่าใหญ่ ตกลงมาละลาย  
 ฝุ่น”.

ความแห่งคาถานั้นว่า “มหาบพิตร  
 ถ้าเมื่อใครคนใดคนหนึ่งพาบริพาชิกานี้ไป

อพฺภนฺตเร โภโร<sup>๑</sup> อฺปฺปชฺชเชยฺย, โส  
 เม อนฺโต อฺปฺปชฺชชิตฺวา น มฺญฺเจยฺย,  
 ยาวาหิ ชีวามิ, ตาว เม น  
 มฺญฺเจยฺย, นาสุส อนฺโต ชนสนฺนิวาเสน  
 ปตฺติฏฺชาตุํ ทสฺสามิ, อถ โข ยถา  
 อฺปฺปนฺนํ รัชํ วิปฺลา เมฆวฺภูจฺชิ ชิปปิ  
 นิวาเรติ, ตถา ชิปปิ นํ เมตฺตา-  
 ภาวนาย นิคฺคเหตุวา วาเรยฺยามิ”ติ.

ความโกรธก็อาจเกิดขึ้นในจิตใจของ  
 อาตมภาพ, แต่ความโกรธนั้นเกิดขึ้นใน  
 ภายในของอาตมภาพ อาตมภาพจะไม่  
 ปล่อยไว้, อาตมภาพยังมีชีวิตอยู่  
 ตราบใด, อาตมภาพก็จะไม่ปล่อย  
 ความโกรธนั้นไว้ ตราบนั้น, อาตมภาพ  
 จะไม่ยอมให้ความโกรธนั้น รวมตัวกัน  
 เป็นกลุ่มก้อนอยู่ภายในได้, ที่แท้แล จะ  
 ชมความโกรธนั้นเสีย ด้วยการเจริญ  
 เมตตาเร็วพลัน เหมือนฝนที่ตกมา  
 ฟ้าใหญ่ กำจัดฝุ่นที่เกิดขึ้นได้ฉับพลัน”.

เอวํ มหาสตุโต สีหนาทํ นทฺติ.  
 ราชา ปนฺสฺส กถํ สุตฺวาปิ  
 อนฺธพาลตาย ปฏฺิพทฺธํ อตฺตโน จิตฺตํ  
 นิวาเรตุํ อสฺสกุโณโต อญฺญตฺรํ อมจฺจํ  
 อาณาเปสิ “อิมํ ปรีพฺพาชิกํ ราชนิเวสนํ  
 เนหิ”ติ. โส “สาธฺุ”ติ ปฏฺิสฺสณฺนิตฺวา  
 “อธฺมโม โลกเก วตฺตติ, อยฺยตฺตฺนุ”ติ  
 อาทีนํ วตฺวา ปรีทเวมานญฺเวยว ตํ

พระมหาสัตว์ได้บันลือสีหนาท (คือ  
 พุดอย่างองอาจ) ดังนี้. แต่พระราชาก็  
 ทรงสดับคำพุดของพระมหาสัตว์แล้ว ก็  
 ไม่อาจที่จะห้ามพระทัยที่ทรงปฏิพัทธ์ของ  
 พระองค์ได้ เพราะเป็นคนอันธพาล จึง  
 ตรัสสั่งอำมาตย์คนหนึ่งว่า “จงนำนาง  
 ปรีพาชิกานี้ไปยังพระราชวัง”. อำมาตย์  
 ก็รับสนองพระดำรัสว่า “ดีละ” พุดว่า  
 “ความไม่เป็นธรรม ยังมีอยู่ในโลก, ไม่  
 ควรเลย” ดังนี้เป็นต้น แล้วก็พา  
 ปรีพาชิกานั้นทั้ง ๆ ที่กำลังคร่ำครวญอยู่

ธรรมชาดก ป.ท. ๑๕-๒๐

<sup>๑</sup> จ. โกโป.



อาทาย ปายาสี. โภธิสตุโต ตสุสา  
 ปรีเทวนสทฺทํ สุตฺวา เอกวารํ  
 โอลิเกตุวา ปุณฺณ โอลิเกสิ. ตํ  
 โรทนต์ิ ปรีเทวนฺตี ราชนิเวสนํ นยีสฺสุ.  
 โสปี พาลราชา<sup>๑</sup> อุกฺขยาเน ปปญฺจ  
 อกตุวา สีสํ สีสํ คนฺตุวา ตํ  
 ปรีพฺพาซิกํ ปกุโกสาเปตุวา มหนฺตฺเตน  
 ยเสน นิมนฺตฺเตสิ. สวา ปน ยสฺส  
 อคฺคณิ ปพฺพชฺชายเวย ๑ คฺคณิ กเถสิ.

ราชา เกนจิ ปรียาเยน ตสุสา มนํ  
 อลภนฺโต ตํ เอกสฺมี คพฺเภ กาเรตุวา  
 จินฺตฺเตสิ “อโย ปรีพฺพาซิกา สีสฺวตี  
 กลฺยาณธมฺมา เอวรูปิ ยสํ น อิจฺฉตี,  
 โสปี ตาปโส เอวรูปิ มาตุคามํ  
 คเหตุวา คจฺจฺจฺนเต กุชฺฌิตฺวา  
 โอลิเกิตมตฺตมฺปิ น อกาสิ, ปพฺพชิตา  
 โข ปน พหุมายา โหนฺติ กิณฺจ  
 ปโยเชตุวา อนตฺถมฺปิ เม กเรยฺย,  
 คจฺจฺจฺมิตฺวา, ชานามิ กิ กโรนฺโต  
 นิสินฺโน”ติ สณฺจฺจาเรตุํ อสกุโกนฺโต

นั่นเองไป. พระโพธิสัตว์ได้ฟังเสียง  
 โอดครวญของนางปริพาชิกานั้น ก็  
 เหลียวมาดูครั้งหนึ่งแล้วก็ไม่เหลียวมาดูอีก.  
 พวกเขาพานางปริพาชิกาทั้ง ๆ ที่กำลัง  
 ร้องให้คร่ำครวญอยู่ไปยังพระราชวัง. ส่วน  
 พระราชาผู้เป็นพาลเมื่อนั้น ก็ไม่ทรงรอช้า  
 อยู่ในพระราชอุทยานรีบเสด็จกลับโดยเร็ว  
 แล้วรับสั่งให้นางปริพาชิกานั้นเข้าเฝ้า  
 แล้วเชื้อเชิญให้รับยศอันยิ่งใหญ่. แต่นาง  
 ปริพาชิกาก็พูดแต่โทษของยศและคุณของ  
 การบวชเท่านั้น.

พระราชาไม่ได้รับความยินยอมจากนาง  
 ปริพาชิกาด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง จึงรับสั่งให้  
 ขังไว้ในห้อง ๆ หนึ่ง แล้วทรงดำริว่า “นาง  
 ปริพาชิกาผู้นี้ มีศีล มีธรรมอันดี ไม่  
 ต้องการยศ เห็นปานนี้, ส่วนดาบสรูปนั้น  
 ก็โกรธคนที่พาผู้หญิงที่มีลักษณะเช่นนั้นไป  
 จึงไม่ทำอาการแม้แต่การแลดู, ก็นักบวช  
 ทั้งหลายนั้น ย่อมมีเล่ห์กลมากอาจจะ  
 วางแผนอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำอันตราย  
 แก่เราก็ได้, เราจะไปดูก่อน, จะรู้ได้ว่า  
 ท่านนั่งทำอะไรอยู่” ไม่อาจจะอดทนอยู่ได้

<sup>๑</sup> ฉ. พาราณสีราชา.

อุยฺยานํ อคฺมาสิ. โปธิสตุโตปิ จีวรํ จึ่งได้เสด็จไปยังพระราชอุทยาน. ส่วน  
สิพฺพนุโต นิสิตฺติ. พระโพธิสัตว์ก็นั่งเย็บจีวรอยู่.

ราชา มนุหฺปรีวาโร มหาปทสทฺทํ พระราชามีข้าราชการบริพารเพียงเล็กน้อย  
อกโรนุโต สณฺนิกํ อุปสงฺกมิ. โปธิสตุโต เสด็จเข้าไปอย่างเงียบ ๆ ไม่ให้มีเสียง  
ราชานํ อโนโลเกตฺวา จีวรเมว สิพฺพิ. ฆีพระบาทดัง. พระโพธิสัตว์ไม่เหลียวดู  
ราชา "อัยํ กุชฺฌิตฺวา มยา สทฺธิ น พระราชา เย็บผ้าอย่างเดียว. พระราชา  
สลฺลปตี"ติ มณฺณมาโน อัยํ กุฏฺฏตาปโส เข้าพระทัยว่า "ดาบสนี้คงโกรธจึงไม่  
โกธสฺส อุปฺปชฺชิตฺตุํ น ทสฺสามิ ทักทายกับเรา" ด้วยความเข้าใจพระทัยว่า  
อุปฺปนฺนมุปี นํ ชิปฺปเมว นิคฺคหิสฺสามี"ติ "ดาบสโงกรูปร่างนี้พูดข่มเสียแต่แรกที่เดียวว่า  
ปจฺมเมว คชฺชิตฺวา อิทานิ โภธเนน 'อาตมภาพจะไม่ยอมให้ความโกรธเกิดขึ้น  
ถฺพฺโธ หุตฺวา มยา สทฺธิ น สลฺลปตี"ติ ถึงแม้ความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วนั้น อาตม-  
สญฺญาเย ตติยํ คาถมาห ภาพก็จะต้องข่มมันโดยขับพลังที่เดียว'  
บัดนี้มาทำท่ากระด้างกระเดื่อง เพราะ  
ความโกรธไม่พูดจากับเรา" จึงตรัสคาถา  
ที่ ๓ ว่า

๕๑. "ยํ นุ ปุพฺเพ วิกตฺติโต ผู้ที่  
พลมฺหิว อปฺสฺสิโต หนี  
สฺวาชฺช ตฺนุหฺนิกโตทานิ หนี  
สงฺฆมาฏี สิพฺพมจฺจสฺสี"ติ.

ตตฺถ พลมฺหิว อปฺสฺสิโตติ  
พลนิสฺสิโต วิย หุตฺวา. ตฺนุหฺนิกโตติ  
กิณฺจึ อวทฺนุโต. สิพฺพมจฺจสฺสีติ

๕๑. "ผู้ที่ยกย่องตัวเองในวันก่อน แต่  
วันนี้ กลับทำนิง เย็บสังฆาฏิอยู่  
ทำเหมือนมีกำลังขึ้นแล้วจริง ๆ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทำ  
เหมือนมีกำลัง ความว่า ทำเหมือน  
อาศัยกำลังแล้ว. คำว่า ทำนิง คือ

ธรรมทานชาดก ป.พ. ๑๕-๒๐

สิพพุนโต อจฺจสิ.

ตี สุตฺวา มหาสตุโต "อโย ราชา  
'โกธวเสน มํ นาลปตี'ติ มญฺญติ,  
กเถสุสสามิ ทานิสฺสุ อูปฺปนฺนสฺสุ โภธสฺสุ  
วสํ อคตภาวนุ"ติ จินฺเตตฺวา จตฺตถํ  
คาถมาห

๕๒. "อูปฺปชฺฐิ เม น มุญฺจิตฺถ  
น เม มุญฺจิตฺถ ชีวโต  
ธวั วิปฺลา วุญฺจิ  
ชิปฺปเมว นิวารยิณฺ"ติ.

ตสฺสตุโต "มหाराช อูปฺปชฺฐิ เม,  
อูปฺปชฺฐิตฺวา<sup>๑</sup> น ปุณ เม มุญฺจิตฺถ,  
นาสฺส ปวิสิตฺวา หทฺเย จาตุ อทาสี,  
อิตฺติ โส มม ชีวโต น มุญฺจิตฺถ,  
ธวั วิปฺลา วิย<sup>๒</sup> ชิปฺปเมว นิวารยิณฺ"ติ.

ไม่พูดอะไรเลย. คำว่า สิพพมจฺจสิ  
ได้แก่ เย็บอยู่.

พระมหาสตุตว์ฟังคํานั้นแล้ว จึง  
คิดว่า "พระราชานี้เข้าใจว่า 'ไม่ทักเรา  
เนื่องจากโกรธ', เราจะต้องอธิบายถึงการ  
ที่เราไม่ตกอยู่ในอำนาจของความโกรธที่  
เกิดขึ้นแล้วเสียเดี๋ยวนี้" แล้วจึงกล่าว  
คาถาที่ ๕ ว่า

๕๒. "ความโกรธเกิดขึ้น แก่อาตมภาพ  
แล้ว แต่อาตมภาพไม่ปล่อยมันไว้  
เมื่ออาตมภาพยังมีชีวิตอยู่ ไม่ได้  
ปล่อยมันไว้ ได้ระงับเสียโดย  
จับปล้นทีเดียว เช่นเดียวกับฝน  
ท่าใหญ่ ตกลงมาละลายฝุ่น".

ความหมายของคาถาข้างต้นนี้ มี  
ว่า "มหาบพิตร ความโกรธได้เกิดขึ้นแก่  
อาตมภาพแล้ว, แต่มันเกิดขึ้นแล้ว  
อาตมภาพจะไม่ปล่อยไว้อีก, อาตมภาพ  
จะไม่ยอมให้ความโกรธนั้นเข้าไปอยู่ใน  
หัวใจได้, โดยวิธีนี้ ความโกรธนั้นเมื่อ

<sup>๑</sup>จ. น น อูปฺปชฺฐิ.

<sup>๒</sup>จ. ธวั วิปฺลา วุญฺจิ วิย.

อาตมภาพยังมีชีวิตอยู่ จึงไม่ได้ปล่อยไว้, อาตมภาพจะระงับเสียโดยฉับพลันทีเดียว เหมือนฝนท่าใหญ่ตกลงมาละลายฝุ่น".

ตี สุตฺวา ราชา "กิณฺฑู โข เอส โภธเมว สนฺธาย วทติ, อุททาหุ อญฺญํ กิณฺฑุจि สิปฺปํ สนฺธาย กเถติ, ปุจฺฉิสฺสามิ ตาว นนฺ"ติ จินฺเตตฺตฺวา ปุจฺฉนฺโต ปญฺจมํ คาทมาห

พระราชาก็ทรงสดับคำของพระดาบสนั้นแล้ว ทรงดำริว่า "ดาบสนี้พูดหมายถึงความโกรธเท่านั้น หรืออย่างไรนะ, หรือพูดหมายถึงศิลปะอื่นอย่างใดอย่างหนึ่ง, เราจะต้องถามท่านดูเสียก่อน" เมื่อจะถามจึงกล่าวคาถาที่ ๕ ว่า

๕๓. "กิณฺเต อฺปฺปชฺชิตฺติ โน มุญฺจติ  
กิณฺเต น มุญฺจติ ชีวโต  
รชฺชํ วิปฺปลา วุญฺจติ  
กตมํ ตฺวํ<sup>๑</sup> นิวารยฺ"ติ.

๕๓. "สิ่งใดเกิดขึ้นแก่ท่าน ท่านไม่ปล่อยมันไว้ เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านไม่ปล่อยอะไรไว้ ท่านระงับสิ่งนั้นเป็นไฉน เหมือนฝนท่าใหญ่ตกลงมาละลายฝุ่น".

ตตฺถ กิณฺเต อฺปฺปชฺชิตฺติ โน มุญฺจติ  
กิตฺตว อฺปฺปชฺชิตฺติ เจว น มุญฺจติ จ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กิณฺเต อฺปฺปชฺชิตฺติ โน มุญฺจติ ความว่า อะไรเกิดขึ้นแก่ท่านแล้วท่านไม่ปล่อยไว้.

ตี สุตฺวา โภธิสฺสฺตฺโต "มหาราช เหวํ โภธึ อเนกาทินโว มหาวินาส- ทายโก โภธึ, เอสเ สม อฺปฺปชฺชิตฺติ อฺปฺปนฺนํ ปน เมตฺตตฺวาภวนาย

พระมหาสัตว์ฟังคำของพระราชานั้นแล้ว จึงตรัสว่า "มหาบพิตร ความโกรธมีโทษมากมาย ความโกรธให้ความเสียหายอย่างมากเช่นนั้น, ความโกรธนี้

<sup>๑</sup> ฉ. ตั.

นิวาเรสิญฺห"ติ โภเช อาทินวํ ปกาเสญฺโตะ

เกิดขึ้นแก่อาตมภาพ แต่อาตมภาพได้  
ระงับความโกรธที่เกิดขึ้นเสียด้วยการ  
เจริญเมตตา" เมื่อจะประกาศถึงโทษของ  
ความโกรธ จึงกล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

๕๔. "ยมฺหิ ชาเต น ปสฺสติ  
อชาเต สาธุ ปสฺสติ  
โส เม อุปฺปชฺชติ โน มุญฺจติ  
โกโร ทุมฺเมธโคจโร.

๕๔. "เมื่อความโกรธใดเกิดขึ้นแล้ว คน  
มองไม่เห็น แต่เมื่อไม่เกิดขึ้น คนก็  
มองเห็นดี ความโกรธนั้นเกิดขึ้นแก่  
อาตมภาพแล้ว แต่อาตมภาพไม่  
ปล่อยม่นไว้ (เพราะ) ความโกรธ  
เป็นอารมณ์ของคนโง่.

๕๕. เยน ชาเตน นนฺทนฺตติ  
อมิตฺตา ทฺกฺขเมสิโน  
โส เม อุปฺปชฺชติ โน มุญฺจติ  
โกโร ทุมฺเมธโคจโร.

๕๕. ความโกรธ ที่เกิดขึ้นแล้วเป็นเหตุให้  
พวกศัตรูผู้มุ่งร้ายดีใจ เกิดขึ้นแก่  
อาตมภาพแล้ว แต่อาตมภาพไม่  
ปล่อยม่นไว้ (เพราะ) ความโกรธ  
เป็นอารมณ์ของคนโง่.

๕๖. ยสฺมิญฺจ ชายมานสฺมี  
สทตฺถํ นาวพฺพตฺตติ  
โส เม อุปฺปชฺชติ โน มุญฺจติ  
โกโร ทุมฺเมธโคจโร.

๕๖. เมื่อความโกรธใดเกิดขึ้น คนไม่รู้ถึง  
ประโยชน์ของตัว ความโกรธนั้น  
ได้เกิดขึ้นแก่อาตมภาพแล้ว แต่  
อาตมภาพไม่ปล่อยม่นไว้ (เพราะ)  
ความโกรธเป็นอารมณ์ของคนโง่.

๕๗. เยนาภิญฺโตะ กุสลํ ชหาติ  
ปรกฺกเร วิปฺลนฺจาปี อตฺถํ

๕๗. มหาบพิตร คนถูกความโกรธใด  
ครอบงำ ละทิ้งความดี ความโกรธ

ส ภิรมเสโน พลวา ปมทุทิ  
โกโร มหาราช น เม อมฺจุจถ.

นั้น ทำให้พลาดประโยชน์ แม้  
อย่างมากมาย ความโกรธนั้นเป็น  
กองทัพหน้าเกรงขาม ทรงพลัง ซึ่ง  
บุกเข้ามาย้ายี้ อาตมภาพจึงไม่  
ปล่อยความโกรธไว้.

๕๘. กฏุสสุมี มตฺถมานสุมี  
ปาวโก นาม ชายติ  
ตเมว กฏุจฺ ทหติ  
ยสุมา โส ชายเต คินิ.

๕๘. เมื่อเอาไม้สีไฟมาสีกัน ไฟก็ยอม  
เกิดขึ้น ไฟนั้นเกิดขึ้นจากไม้ใด ก็  
ไหม้ไม้นั้นนั่นเอง ฉับใด.

๕๙. เอรํ มนุสฺส ปุสฺส  
พาลสฺส อวิชานโต  
สารมฺภา ชายเต โกโร  
โสปี เตเนว ทยุหติ.

๕๙. ความโกรธก็ฉับนั้น เกิดขึ้นแก่  
คนพาล ปัญญาอ่อน ไม่รู้อะไร  
เพราะการจะเอาชนะกัน ความ-  
โกรธนั้นก็แผดเผาคนพาลนั่นเอง.

๖๐. อคฺคิวั ตินกฏุสสุมี  
โกโร ยสุส ปวทุตฺตติ  
นียิตฺติ ตสฺส ยโส  
กาฬปฺกฺเขว จนฺทิมมา.

๖๐. ความโกรธลุกลามขึ้น แก่คนใด  
เหมือนไฟไหม้หญ้าและไม้ เกียรติ-  
ยศของคนนั้นจะเสื่อมลง เหมือน  
ดวงจันทร์ข้างแรม.

๖๑. อนินฺโท<sup>๑</sup> ฐุมเกตุว  
โกโร ยสุสฺสฺปสมฺมตติ

๖๑. ผู้ที่ระงับความโกรธไว้ได้ เหมือนไฟ  
ที่ไม่มีเชื้อ เกียรติยศจะเพิ่มขึ้นดุจ

<sup>๑</sup> น. อนเนโร.

อาปุรติ ตสฺส ยโส  
สกุทปกฺเขว จนฺทิมมา"ติ.

ดวงจันทร์ข้างขึ้น".

อิมา คาถา อาห.

ตตฺถ น ปสฺสตีติ อตฺตตฺถํปี น  
ปสฺสตี, ปเคว ปฺรตฺถํ. สํสา ปสฺสตีติ  
อตฺตตฺถํ ปฺรตฺถํ อุกฺกยตฺถํ สํสา ปสฺสตี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า มอง  
ไม่เห็น ความว่า ไม่เห็นแม้แต่ประโยชน์  
ของตัวเอง, ประโยชน์ของคนอื่นเป็นอัน  
ไม่ต้องพูดถึง. คำว่า มองเห็นดี  
ความว่า ย่อมมองเห็นประโยชน์ของ  
ตนเอง ประโยชน์ของคนอื่น ประโยชน์ทั้ง  
ของตนเองและคนอื่นทั้งสองได้ดี.

ทุมเมธโคจโรติ นิปฺปญฺญานํ อชาธโรโต  
โคจโรติ. ทุกฺขเมสิโนติ ทุกฺขํ อิจฺฉนฺโต.  
สทตฺถนฺติ อตฺตโน อตฺถนฺตํ อตฺถโต  
เจว ธมฺมโต จ วุฑฺฒี. ปฺรกุทเรติ  
วิปุลฺปี อตฺถํ อฺปฺปนฺนํ ปฺรโต กาเรติ,  
"อปฺเนถ, น เม อิมินา อตฺถโตตี"ติ  
วทติ.

คำว่า เป็นอารมณ์ของคนโง่ ความว่า  
เป็นอารมณ์ที่คนโง่รับเอาไปปฏิบัติ. คำว่า  
ผู้มั่งร่ำรวย คือ ผู้ปรารถนาทุกข์. คำว่า  
ประโยชน์ของตัวเอง ความว่า ความเจริญ  
ทั้งทางผลประโยชน์และทางธรรม ซึ่งเป็น  
ประโยชน์แก่ตนเอง. คำว่า ทำให้พลาด  
ความว่า ทำให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว  
แม้มากมายให้เป็นอื่นไป, คือ พูดว่า  
"เอาไปเสียให้พ้น, ฉันไม่ต้องการ  
ประโยชน์นี้".

ส ภิรมฺเสโนติ โส โกโร อิมาย  
ภยชนนินยา มหตฺติยา กิเลสเสนาย

คำว่า ความโกรธนั้นเป็นกองทัพ  
น่าเกรงขาม ความว่า ความโกรธนั้น

สมนุณาคโต. **ปมทุทิตี** อุตตโน  
พหุลภาเวน อุฟ้าเรปี สตุเต คเหตุวา  
อุตตโน วเส กรณน มทุทนสมตโต.  
น เม อมฺจุจถาติ มม สนฺตिका  
โมกฺขี น ลภิ, หทเย วา ปน เม  
ซีริ วิย มฺหุตฺตํ ทธิภาเวน น  
ปติฏฺจยิตฺถาติปิ อุตฺโต.

ประกอบด้วยกองทัพใหญ่ คือกิเลสอัน  
ก่อให้เกิดความกลัว (น่าเกรงขาม) นี้.  
คำว่า **บุกเข้ามาย้ายี้** ความว่า อัน  
สามารถที่จะจับสรรพสัตว์ แม้มากมาย  
แล้วบดขยี้เสียด้วยการเอาไว้ได้อำนาจ  
ของมัน เพราะเหตุที่มัน (ความโกรธ)  
เป็นกองทัพพมहींมา. คำว่า **อาตมภาพ**  
**จึงไม่ปล่อย** ความว่า ความโกรธ ไม่ได้  
การหลุดพ้นไปจากสำนักของเรา, ก็หรือ  
ว่า มันอยู่ในหัวใจของอาตมภาพไม่ได้  
เช่นเดียวกับนมสดชั่วคราวก็กลายเป็น  
นมเปรี้ยวไปแล้ว.

กฎฺจสฺมี มตฺตมานสฺมินฺติ อรณฺสีหิตน  
มตฺถิยมาเน. "มทุทมานสฺมินฺ"ติปิ ปาโจ.  
ยสฺมาติ ยโต กฎฺจา ชายติ, ตเมว  
ทหติ.

คำว่า **เมื่อเอาไม้สีไฟมาสีกัน** ความว่า  
เมื่อสีไม้กับอุปกรณ์ไม้สีไฟ. พระบาลีว่า  
"มทุทมานสฺมี" ก็มี. คำว่า **จากไม้โต**  
ความว่า ไฟเกิดจากไม้อันโต, ก็ยอม  
ไหม้ไม้อันนั้นนั่นเอง.

คินฺตี อคฺคิ. พาลสฺส อวิชานโตติ  
พาลสฺส อวิชานนฺตสฺส. สารมฺภา  
ชายเตติ อหิ ตฺวณฺติ อากทฺตฺม-  
วิกทฺตฺมํ กโรนฺตสฺส การณฺตฺตฺริยลกฺขณา  
สารมฺภา อรณฺนิมตฺถนา วิย ปาวโก  
โกโร ชายติ.

คำว่า **คินิ** ได้แก่ ไฟ. คำว่า **คนพาล**  
**ไม่รู้อะไร** คือ แก่คนพาลที่ไม่รู้อะไร.  
คำว่า **เกิดขึ้นเพราะการจะเอาชนะกัน**  
ความว่า ความโกรธยอมเกิดจากการชิงดี  
ชิงเด่น มีลักษณะกระทำให้เกินกว่าเหตุ  
(หักหน้า) ของบุคคลผู้กระทำการชุกมา



และจุดไปต่าง ๆ ว่า ฉันท่านเหมือนไฟ  
ที่เกิดจากการสีไม้สีไฟ.

โสปี เตเนวาติ โสปี พาโล เตเนว  
โกเธน กฏัจจึ วีย อคฺคินา พยฺหติ.  
อนินฺโท ฐมฺเกตฺวาติ อนินฺทโน อคฺคิ  
วีย. ตสฺสชาติ ตสฺส อธิวาสนกฺขนฺติยา  
สมนฺนาคตสฺส ปุคฺคคสฺส สุกฺกปฺกฺเข  
จนฺโท วีย ลทฺโร ยโส อปฺราปฺริ  
อาปฺรติ.

คำว่า โสปี เตเนว ความว่า  
คนพาลนั้น ก็ย่อมถูกความโกรธนั้นนั่นเอง  
แผดเผา เหมือนไม้ที่ถูกไฟไหม้. คำว่า  
อนินฺโท ฐมฺเกตฺว คือ เหมือนไฟที่ไม่มี  
เชื้อ. คำว่า ตสฺส ความว่า เกียรติยศ  
ที่ได้มาแล้ว ของบุคคลที่ประกอบด้วยขันติ  
คือความอดกลั้นได้นั้น ย่อมค่อย ๆ  
เจริญขึ้น เหมือนดวงจันทร์ข้างขึ้น.

ราชา มหาสत्ตสฺส ฐมฺมกถิ  
สฺตฺวา ตฺภฺจฺโจ เอกิ อมจฺจํ อาณาเปตฺวา  
ปริพฺพาชิกิ อานฺราเปตฺวา "ภนฺเต  
นิโกธตฺยา เต อุโปปี ตฺเมห  
ปพฺพชฺชาสุเขเน . วิดีนาเมนฺตา อธิ  
อุยฺยาเน วสฺถ, อหิ โว ฐมฺมิการกฺขา-  
วฺรณคฺคฺติ กฺริสฺสามิ"ติ วตฺวา  
ขมาเปตฺวา วนฺทิตฺวา ปกฺกามิ. เต  
อุโปปี ตตฺถเว วสีสุ. อปฺรภาเค  
ปริพฺพาชิกา กาลมกาสิ. โฟธิสฺตฺโต  
ตสฺสา กาลกตฺยา หิมวฺนฺตํ ปวิสีตฺวา  
อภิญฺญา จ สมาปตฺติโย จ  
นิพฺพตฺเตตฺวา จตฺตาโร พุรฺหมวิหาเร

พระราชาก็ทรงสดับธรรมกถาของ  
พระมหาสัตว์แล้ว ทรงโสมนัส จึงตรัสสั่ง  
ให้อำมาตย์ผู้หนึ่งพานางปริพาชिकाคืนมา  
แล้ว ตรัสว่า "ท่านผู้เจริญ เพราะความ  
เป็นผู้ไม่โกรธ ขอให้พระองค์เจ้าทั้งสอง  
พักผ่อนอยู่ด้วยความสุขในการบวช อยู่  
ในสวนนี้เถิด, โยมจะทำการอารักขา  
คุ้มครอง และป้องกันอันประกอบด้วย  
ธรรมให้แก่พระองค์เจ้าทั้งสอง" แล้วจึง  
ตรัสขอขมาโทษไหว้แล้วก็เสด็จกลับไป.  
ดาบสและดาบสินีทั้งสองนั้นก็อยู่ที่นั่น  
นั่นเอง. ต่อมาปริพาชิกาก็ถึงแก่กรรม.  
เมื่อปริพาชิกานั้นถึงแก่กรรมแล้ว พระ

ภาเวตฺวา พุรหมโลกปรายโน อโหสิ.

โพธิสัตว์ก็เข้าป่าหิมพานต์ยังอภิญญาและ  
สมาบัติให้เกิดแล้วก็เจริญพรหมวิหาร ๔  
แล้วก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก.

สตุถา อิมิ ฌมฺมเทสนํ อahrtitฺวา  
สจฺจจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสิ.  
สจฺจปริโยसानะ โภธโน ภิกฺขุ  
อนาคามีผละ ปติฏฺฐหิ. “ตทา  
ปริพฺพาซิกา ราชูลมาตา อโหสิ, ราชา  
อานนฺโท, ปริพฺพาซโก ปน อหเมวา”ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม  
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะแล้ว  
ประชุมชาดก. ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุ  
ผู้โกรธง่าย ดำรงอยู่ในอนาคามีผล.  
“ปริพาชิกาในครั้งนั้น คือมารดาของ  
พระราชูล, พระราชาคือพระอานนท์,  
ส่วนปริพาชกคือเราตถาคตแล”.

จุลโพธิชาตกถวณฺณนา ปญฺจมา.

พรรณนาจุลโพธิชาดก ที่ ๕ จบ.

## ๖. กณฺหที่ปายนชาตก<sup>๑</sup> (๔๔๔)

๖๒. "สตฺตาทเมวาทิ ปสฺนุนจิตฺโต  
ปฺญฺณตฺติโก อากฺขี พุรฺหมจฺริยํ  
อถาปฺริ ยํ จริตํ มมยิทํ  
วสุสฺยานิ ปญฺญาส สมาริกานิ  
อกามโก วาปี อหํ จรามิ  
เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ  
หตํ วิสํ ชีวตฺ ญญฺณทตฺโต.

๖๓. ยสฺมา ทานํ นาภินฺนุที กทาจิ  
ทิสฺวานหํ อติถิ วาสกาเลน  
น จาปี เม อปฺปิยตํ อเวทํ  
พฺพสุสฺตา สมณพฺราหฺมณา จ  
อกามโก วาปี อหํ ททามิ  
เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ  
หตํ วิสํ ชีวตฺ ญญฺณทตฺโต.

๖๔. อาสิวิโส ตาต ปฺพุตเตโช  
โย ตํ อทฺธิสิ พิลารวา อุตฺตจฺจ<sup>๒</sup>

## ๖. กัณฺหที่ปายนชาตก (๔๔๕)

๖๒. "เราผู้ต้องการบุญ มีจิตเลื่อมใส  
ประพฤติพรหมจรรย์ อยู่เพียง ๗ วัน  
ต่อจากนั้นมา เราแม้จะไม่มี  
ความต้องการบรรพชา ก็ได้ประพฤติ  
พรหมจรรย์ของเราอยู่ ๕๐ ปีกว่า  
ด้วยความสัจนี้ ขอความสวัสดิ์จึงมี  
แก่ยัญญุทัตตกุมาร พิษฺงจฺจคลาย  
ยัญญุทัตตกุมารจฺจรอดชีวิตเกิด.

๖๓. เพราะเหตุที่เรา เห็นแขกในเวลา  
ที่มาถึงบ้านเพื่อจะมาพัก บางครั้ง  
ไม่พอใจจะให้เลย แม้สมณพราหมณ์  
ผู้เป็นพหูสูต ก็ไม่ทราบความ  
ไม่พอใจของเรา แม้เราไม่ประสงค์  
จะให้ก็ให้ได้ ด้วยความสัจนี้  
ขอความสวัสดิ์ จึงมีแก่ยัญญุทัตต-  
กุมาร พิษฺงจฺจคลาย ยัญญุทัตต-  
กุมารจฺจรอดชีวิตเกิด.

๖๔. ลูกรัก ฐูที่ออกจากโพรงกัณฑ์เจ้า มี  
เดชมาก ในฐูพิษตัวนี้กับบิดาของ

<sup>๑</sup> ก. มณฺหพฺยชาตก.

<sup>๒</sup> ฉ. อุตฺตจฺจ.

ตสุมิณฺจ เม อปฺปิยตาย อชฺช  
 ปิตริจ<sup>๑</sup> เต นตฺถิ โภจิ วิเสโส  
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ  
 หตฺ วิสฺ ธีวตฺ ยถุญฺหตฺโต.

เจ้า ไม่มีอะไรผิดแผกแตกต่างกัน  
 เลย เพราะไม่เป็นที่รักของแม่ ใน  
 วันนี้ ด้วยความสัจนี้ ขอความ  
 สวัสดิ์จึงมีแก่ย์ญญทัตตกุมาร พิษ  
 จงคลาย ยัญญทัตตกุมารจงรอด  
 ชีวิตเกิด.

๖๕. สนฺตา ทนฺตา เย จ<sup>๒</sup> ปริพฺพชนฺติ  
 อถฺยตฺร กณฺหา อนกามรฺupa  
 ที่ปายน กิสฺส ชิคฺจฺจมาโน  
 อกามโก จรฺสี พฺรหฺมจฺริยํ.

๖๕. ก็นักพรตทั้งหลายเป็นผู้สงบ ผีกล  
 ตนแล้ว ย่อมเว้น (จากบาป)  
 นอกจากท่านกัณหาแล้ว ผู้อื่น  
 ชื่อว่าไม่ปรารถนา ไม่มี ท่าน  
 ที่ปายนะ ท่านเกลียดชังอะไร จึง  
 สู้ฝืนใจประพาศิพรหมจรรย์อยู่ได้.

๖๖. สทฺธาย นิภฺขมฺม ปฺน นีวตฺโต  
 โส เอพฺมุโค จปโล<sup>๓</sup> วตฺถายํ  
 เอตฺสฺส วาทสฺส ชิคฺจฺจมาโน  
 อกามโก จรามิ พฺรหฺมจฺริยํ  
 วิญฺญปฺสฺตถฺยญฺจ สฺตถฺยญฺจ จานํ  
 เอวํอหํ ปุญฺญกโร ภวามิ.

๖๖. บุคคลออกบวช ด้วยศรัทธาแล้ว  
 กลับเข้าบ้านอีก ผู้นั้นเป็นคน  
 กลับกลอก เป็นคนเหลวไหล เรา  
 เกลียดถ้อยคำเช่นนี้ ถึงไม่  
 ปรารถนา ก็สู้ฝืนใจประพาศิ  
 พรหมจรรย์ นี้เป็นฐานะที่วิญญชน  
 สรรเสริญ และเป็นฐานะของ  
 สัตบุรุษ เราทำบุญ เพราะเหตุ  
 อย่างนี้.

<sup>๑</sup> น. ปิตรณฺจ.

<sup>๒</sup> น. ทนฺตาเยว.

<sup>๓</sup> น. พาโล.

๖๗. สมณเณ ตูมิ พุราหุมนเณ อทฺธิเก ๑  
 สนฺตปฺปยาสิ อนฺนปฺปาเนน ภิกฺขุ  
 โอบานญฺตว ฆริ ตวฺยิทิ  
 อนฺเนน ปาเนน อุเปตฺตรูปิ  
 อถ กิสุส วาทสุส ชิคฺခုจฺมาโน  
 อกามโก ทานมิมิ ททาสิ.
๖๗. ท่านเลี้ยงสมณพราหมณ์ และคน  
 เดินทางให้อิ่มหน้าสำราญ ด้วยข้าว  
 และน้ำ เรือนของท่านนี้มีภิกษา  
 บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ เป็นดุจดัง  
 ป่อน้ำ เออ ก็ ท่านเกลียดต่อถ้อยคำ  
 อะไร แม้ไม่ประสงค์จะให้ก็ให้  
 ท่านนี้ได้.
๖๘. ปิตโร ๑ เม อาสุ ปิตามหา ๑  
 สทฺธา อหุ<sup>๑</sup> ทานปตี วทญฺญ  
 ตํ กุลวตฺตํ อนฺวตฺตมาโน  
 มาหิ กุเล อนฺติมคฺนฺธิโน อหุ  
 เอตฺตสุส วาทสุส ชิคฺခုจฺมาโน  
 อกามโก ทานมิมิ ททามิ.
๖๘. มารดา บิดา และปู่ ย่า ตา ยาย  
 ของเรา มีศรัทธา เป็นทานบดี  
 รู้ความประสงค์ของผู้ขอ เราเมื่อ  
 อนุวัตตามธรรมเนียม ของตระกูล  
 นั้น ได้กำหนดไว้ในใจว่า อย่าได้  
 เป็นคนตัดธรรมเนียม แห่งตระกูล  
 อันนี้เสียเลย เราเกลียดต่อถ้อยคำ  
 เช่นนี้ แม้ไม่ประสงค์ก็ให้ท่านนี้ได้.
๖๙. ทหฺรี กุมาริ อสมตฺถปฺถุณิ  
 ынฺตฺตานยิ ฌาติกุลา สฺคตฺเต  
 น จาปิ เม อปฺปิยตํ อเวทิ  
 อญฺญตฺร กามา ปริจฺจายนฺตา  
 อถ เกน วญฺเณน มยา หิ<sup>๒</sup> โภติ  
 สํวาสฺสมฺโม อหุ เหวรฺวโป.
๖๙. นางผู้เจริญ เรานำเข้าผู้ยังเป็น  
 สาวน้อยๆ ยังไม่มีปัญญาสามารถ  
 จัดการทรัพย์สมบัติ ได้มาแต่  
 ตระกูลญาติ เจ้าปรนนิบัติเราอย่าง  
 ปราศจากความรักใคร่ ถึงแม้จะ  
 ไม่ให้รู้ว่า เจ้าไม่รักเราเลย เออ ก็

<sup>๑</sup> อ. อหุ.<sup>๒</sup> อ. เต.

นางผู้เจริญ การที่เจ้าอยู่ร่วมกับเรา  
ได้ เห็นปานนี้ เพราะเหตุไรหรือ.

๗๐. อารา พุเร นยิธ กทาจิ อตถิ  
ปรมฺปรา นาม กุเล อิมสมึ  
ตี กุลวตฺตี อนฺวตฺตมานา  
มาหิ กุเล อนฺติมคฺชนฺธิ อหุ  
เอตฺตสฺส วาทสฺส ชิคฺคฺจฺจมานา  
อกามิกา ปฏฺฐจฺจรามิ ตฺยหิ.

๗๐. ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ภรรยาที่มี  
สามีบ่อย ๆ มิได้มีในตระกูลนี้ ดิฉัน  
อนุวัตตามธรรมเนียม ของตระกูล  
นั้น กำหนดไว้ในใจว่า ขออย่าให้  
เป็นคนตัดธรรมเนียมของตระกูล  
ในภายหลังเลย ดิฉันเกลียดต่อ  
ถ้อยคำเช่นนี้ แม้ไม่มีความรักใคร่  
ก็บำรุงบำเรอปรนนิบัติท่านได้.

๗๑. มณฺฑพฺพย ภาสิสฺส อภาสเนยฺย  
ตี ขมยตี ปุตฺตเหตุ มมชฺช  
ปุตฺตเปมา นยิธ ปรตฺถิ กิณฺจ  
ไส โน อยิ ชีวติ ยถฺยทตฺโต"ติ.

๗๑. ท่านมณฑัพพะะ วันนี้ดิฉันพูด  
ถ้อยคำไม่สมควรจะพูด ขอท่านจง  
ยกโทษถ้อยคำนั้นให้แก่ดิฉัน เพราะ  
เหตุแห่งบุตรด้วยเถิด สิ่งอื่น  
อะไร ๆ ในโลกนี้ที่จะรักยิ่งไปกว่า  
บุตร มิได้มี ยัญญทัตตกุมาร  
ของเรา นี่นั่นรอดชีวิตแล้ว".

มณฑัพพะชาดกั ฉฏฺฐัจ.

มณฑัพพะชาดก ที่ ๖.

## ๖. กณห์ที่ปลายนชาตกถณณา

(๔๔๔)

สตตาทเมวาทนุติ อิทํ สตถา  
เซตวเน วิหระนุโต เอกํ อุกกณฺณจิตภิกขุํ  
อารพฺภา กเถสิ. วตฺถุ ปน กุสราช-  
ชาตเก อาวิวโรสิ.

สตถา ตํ ภิกขุํ "สจฺจํ กิร ตวํ  
ภิกขุ อุกกณฺณจิตสึ"ติ ปุจฺจิตฺวา  
"สจฺจนฺ"ติ วตฺเต "ภิกขุ ปรารณก-  
ปณฺทิตา อนุปฺปนฺเน พุทฺเต  
พาหิรภพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา อติเรก-  
ปณฺณาสวสุสานิ อนภิตา พุรุมฺจริยํ  
จรวนฺตา หิโรตฺตปฺปภทฺทเยน อตฺตโน  
อุกกณฺณจิตภาวํ กสฺสจฺจि น กเถสุ, ตวํ  
กสมฺมา เอวรूपํ นียฺยานิคสาสเน  
ปพฺพชิตฺวา มาทิสฺสสฺส คฺคฺโค น พุทฺธสฺส  
สมฺมุখে จตฺวา จตฺตฺปริสมฺมุขเณ  
อุกกณฺณจิตภาวํ อาวิวโรสิ,<sup>๑</sup> กิเมตฺถ

## ๖. พรรณนากัณห์ที่ปลายนชาตก

(๔๔๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ  
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ  
อยากสีกูรูหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา  
ว่า เราประพฤติพรหมจรรย์เพียง ๗ วัน  
ดังนี้เป็นต้น. ส่วนเรื่องจะปรากฏแจ่มแจ้ง  
ในกุสราชชาดก.<sup>๑</sup>

พระศาสดาตรัสถามภิกษुरुูปนั้นว่า  
"ภิกษุ ทราบว่าเธออยากสีกูรูจริงหรือ" เมื่อ  
ภิกษุกราบทูลว่า "จริงพระพุทธเจ้าข้า"  
จึงตรัสว่า "ภิกษุ เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่  
เสด็จอุบัติ บัณฑิตสมัยโบราณบวชเป็น  
นักบวชนอกศาสนา ไม่ยินดี ประพฤติ  
พรหมจรรย์เป็นเวลากว่า ๕๐ ปี เพราะ  
ความกลัวจะเสียหิริโอดตปปะ (ความ  
ละอายและความเกรงกลัวต่อบาป) จึงไม่  
บอกเรื่องที่ดีตนอยากสีกูรูใคร ๆ, เพราะ  
เหตุไรเธอบวชในศาสนา ประกอบด้วย  
คุณที่น่าออกไป (จากทุกข์) เห็นปานนี้

<sup>๑</sup> อ. อวิวโรสิ.<sup>๑</sup> ชาดกเรื่องที่ ๕๓๑ พรรคที่ ๑ สัตตตินิบาต  
ภาค ๘.

อตุตโน หิโรตตปุเป น รกขสี"ติ วตวา  
อตีตี อานริ

ยืนอยู่ต่อหน้าพระพุทธเจ้า ผู้เป็นครู  
เช่นเรา ยังเปิดเผยข้อที่ตนอยากลึก  
ท่ามกลางบริษัท ๔ ได้, เพราะเหตุไร  
เธอจึงไม่ระวังรักษาหิริโอตตปปะของตน  
ไว้" แล้วทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า

อตีเต วัสกรฎฺเฐ โสสมุพิยฺ  
โสสมุพิโก นาม ราชา ราชฺช กาสสิ.  
ตทา อญฺญตฺรสมฺมึ นิคเม เทว  
พฺรหฺมณา อสฺสิติโกฏฺฐนวิทฺวา อญฺญ-  
มญฺญํ ปิยสหายกา กามेषฺ โทสํ  
ทิสฺวา มหาทานํ ปวตฺเตตฺวา อุโปปี  
กามे ปหาย มหาชนฺสฺส โรทนฺตฺสฺส  
ปริเทวนฺตฺสฺส ๑ นิกฺขมิตฺวา  
หิมวณฺตปุเปเตเส อสฺสสมปทํ กตฺวา  
ปพฺพชิตฺวา อุณฺฉาจริยาย วณฺมุลผลา-  
มเลน ยาเปนฺตา ปณฺณาสวสฺसानิ  
วสีสฺส, ฌานํ อุปาปาเทตฺ ฌาสกฺขีสฺส.

ในอดีตกาล พระราชาทรงพระนาม  
ว่า โสสัมพิกะ เสวยราชสมบัติ ณ  
พระนครโสสัมพี ในแคว้นวังสะ. ครั้งนั้น  
ในนิคมแห่งหนึ่ง พราหมณ์สองคนมี  
ทรัพย์สมบัติถึง ๘๐ โกฏิ เป็นสหายรักซึ่ง  
กันและกัน แม้ทั้งสองเห็นโทษในกาม จึง  
บำเพ็ญมหาทานสละกาม เมื่อมหาชน  
พากันร้องให้อยู่ (ด้วยความอาลัยรัก) ก็  
ออกไปสร้างอาคารในหิมวันตประเทศ  
บวชเลี้ยงชีวิตด้วยรากไม้และผลไม้ย่อย-  
ใหญ่ในป่า ด้วยการเที่ยวไปด้วยกำลัง  
แห่งปลีแข้งอยู่ตลอด ๕๐ ปี ไม่สามารถ  
จะทำฌานให้เกิดขึ้นได้.

เต ปณฺณาสวสฺสจฺเจยน โลณมฺพิล-  
เสวนตฺถาย ชนปทํ จรณฺตา กาสสิกรฎฺจํ  
สมฺปาปุณฺิสฺส. ตตฺเรกสมฺมึ นิคมคาม  
ทีปายนตาปสฺสฺส คิหิสฺสหาโย มณฺทพฺุโย  
นาม อตุติ, เต อุโปปี ตสฺส สฺนฺตีกํ

เมื่อล่วงไปได้ ๕๐ ปี ท่านทั้งสองเที่ยวไป  
ตามชนบทเพื่ออัลมิมิรมสเค็มและเปรี้ยว  
บรรลุถึงแคว้นกาสิ. ที่ปายนดาบสมิ  
สหายเป็นคฤหัสถ์ ชื่อมณฑัพพะ อยู่ใน  
คามนิคม ตำบลหนึ่งในแคว้นกาสินั้น,



อคมัสสุ. โส เต ทิสฺสูว อตฺตมโน  
 ปณฺณสาลิ กาทเรตฺวา อุโมปิ เต จตฺตฺติ  
 ปจฺจเยหิ อปฺปญฺจหิ. เต ตตฺถ ตีณิ  
 จตฺตาริ วสุสฺสานิ วสิตฺวา ตํ  
 อาปุจฺจิตฺวา จาริกํ จรฺนฺตา พาราณสี  
 ปตฺวา อหิมฺตฺติกสุสฺसानเ วสิสุ. ตตฺถ  
 ที่ปายโน ยถาภิรฺนฺตํ วิหริตฺวา ปฺน  
 ตสุเสว สหายกสุส สฺนฺตํ คโต.  
 มณฺฑพฺพตฺปาโส จ ตตฺถเว วสิ.

อถกทิวสฺ เอโก โจโร อนุโตนคเร  
 โจริกํ กตฺวา ธนฺสารํ อาทาย  
 นิฏฺขมนฺโต "โจโร"ติ ฅตฺวา ปฏิพฺพฺเธหิ  
 ฆรฺสามิเกหิ เจว อารกฺขมนฺสุเสหิ จ  
 อนุพฺนฺนฺโต นิทฺธมฺเนน นิฏฺขมิตฺวา  
 เวเคน สุสฺสานํ ปวิสิตฺวา ตาปสสุส  
 ปณฺณสาลทฺวารเ ภณฺฑิกํ ฅทฺเตตฺวา  
 ปลาโย. มนฺสุสฺสา ภณฺฑิกํ ทิสฺสูว "อเร  
 ทฺพฺจชฺฐิล ตฺวํ รตฺตี โจริกํ กตฺวา  
 ทิวา ตาปสฺรูเปณ จรฺสี"ติ ตชฺเชตฺวา  
 ไปเถตฺวา ตํ อาทาย เนตฺวา รณฺโถ  
 ทสุสยีสฺ. ราชา อนุปฺปริกฺขิตฺวาว  
 "คจฺจถ, นํ สุเล อุตฺตาเปถา"ติ อาห.

ฝ่ายดาบสทั้งสองได้ไปยังสำนักของสหายนั้น. เขาเห็นดาบสทั้งสองนั้น ตีใจให้คนสร้างบรรณศาลาอุปถัมภ์ท่านทั้งสองด้วยปัจจัยทั้งสิ้น. ดาบสทั้งสองนั้นอาศัยอยู่ที่นั่นเป็นเวลา ๓-๔ ปี อามาสหายนั้นเที่ยวจาริกไปจนลู่ถึงพระนครพาราณสี อาศัยอยู่ในป่าช้าที่น่าอยู่. ที่ปายนดาบสอยู่ในป่าช้านั้น ด้วยความยินดีแล้วไปยังสำนักของสหายนั้คนอื่น. และดาบสชื่อมณฑัพพะ ก็อาศัยอยู่ที่นั่นเอง.

อยู่มาวันหนึ่ง โจรคนหนึ่งทำโจรกรรมในพระนคร ขโมยเอาทรัพย์และสิ่งเป็นสาระออกไป พวกเจ้าของเรือนและเจ้าหน้าที่คุ้มครองตื่นขึ้น รู้ว่า "เป็นโจร" จึงออกติดตาม (โจร) ออกไปทางที่อธิบายน้ำ เข้าไปยังป่าช้าอย่างรวดเร็ว ทิ้งห่อทรัพย์ไว้ที่ประตูบรรณศาลาของดาบส แล้วหนีไป. ผู้คนเห็นห่อทรัพย์ แล้วขู่ล่ำทับว่า "เฮ้ย ไอ้ชฎิลผู้ชาติชั่ว เจ้าทำโจรกรรมเวลากลางคืน กลางวันประพฤติดัวเป็นดาบส" ต่างพากันทบตีแล้วจับดาบสนั้น นำไปฟ้องพระราช. พระราชาไม่ทันได้พิจารณา

เต ตั สุสานิ เนตฺวา ขทฺริสุเล  
อาโรปยีสฺสุ. ตาปสฺสสุ สรีเร สูลิ น  
ปวิสตี. ตโต อยฺยสุลฺล<sup>๑</sup> อหรีสุ, ตปี  
น ปวิสตี, อยฺยสุลฺล อหรีสุ. ตปี น  
ปวิสตี.

ตาปโส "กึ นุ โข เม ปุพฺพกมฺมฺนุ"ติ  
โอบิลเกสิ, อถสฺส ขาติสุสฺสรวณานิ  
อุปฺปชฺชติ. เตน ปุพฺพกมฺมํ โอบิลเกนฺโต  
อหฺทส. "กึ ปนสฺส ปุพฺพกมฺมฺนุ"ติ.  
โกวิลารสุเลน มกฺขิกาเวรณํ. โส กิร  
บุริมภเว วทฺตมกิปฺตฺโต หุตฺวา ปิตุ  
รูกฺขตจฺจนฺนุจํานํ คนฺตฺวา เอกํ มกฺขิกํ  
คเหตฺวา โกวิลารสฺส กณฺจกาย สฺสุเล  
วิชฺฌมิ. ตเมว ปาปกมฺมํ อิมิ จํานํ  
ปตฺวา คณฺหิ. โส "น สกฺกา อิตฺโต  
ปาปา มยา มุญฺจิตฺตฺนุ"ติ ฌตฺวา  
ราชบุริเส อาห "สเจ มํ สฺสุเล  
อุตฺตาเปตฺกามา โกวิลารสฺสํ อหฺรธา"ติ.  
เต ตถา กตฺวา ตั สฺสุเล อุตฺตาเปตฺวา

อย่างรอบครอบตรัสว่า "พวกท่านจงไป,  
เสียบดาบสนั้นบนหลาว". คนเหล่านั้น  
นำดาบสนั้นไปยังป่าช้า ยกขึ้นเสียบ  
บนหลาวไม่ตะเคียน. หลาวไม่แทงเข้าไป  
ในร่างกายของท่าน. ต่อมาคนเหล่านั้น  
นำหลาวไม้สะเดามา, หลาวไม้สะเดา  
เมื่อนั้นก็แทงไม่เข้า, นำหลาวเหล็กมา.  
แม้หลาวเหล็กนั้น ก็แทงไม่เข้า.

ฝ่ายดาบสตรวดว่า "อะไรหนอเป็น  
กรรมเก่าของเรา". ที่นั่นญาณเป็นเหตุให้  
ระลึกชาติได้เกิดขึ้นแก่ท่าน. เพราะเหตุนั้น  
ท่านตรวจดูกรรมเก่าอยู่จึงได้เห็น. ถามว่า  
"อะไรเป็นกรรมเก่าของท่าน". ตอบว่า  
กรรมเก่าคือการเอาหลาวไม้ทองหลาง  
แทงแมลงวัน. เล่ากันว่า ในภพก่อนท่าน  
เกิดเป็นลูกชายช่างไม้ ไปยังสถานที่ตาก  
ต้นไม้ของบิดา จับแมลงวันได้ตัวหนึ่ง  
เอาหลาวไม้ทองหลางแทงคอ. บาบกรรม  
นั้นเองบันดาลให้ได้รับฐานะนี้. ดาบสนั้น  
คิดว่า "เราไม่สามารถจะหลุดไปจากบาป  
นี้ได้" จึงพูดกับพวกราชาบุรุษว่า "ถ้าหาก  
ท่านต้องการให้เราอนนหงายบนหลาว

<sup>๑</sup> ย. นิมฺพสุลฺล.

อารกขิ ทตฺวา ปกุกมีสุ.

อารกขิกา ปฏิจจฺจนฺนา หุตฺวา ตสฺส  
 สนฺติกั อาคจฺจนฺเต โอลิเกนฺติ. ตทา  
 ที่ปายโน "จิริ ติฏฺโฐ เม สหาโย"ติ  
 มนฺทพฺพสุส สนฺติกั อาคจฺจนฺโต  
 "สุเล อุตฺตาสิตฺ"ติ ตํ ทิวสํเยว  
 อนนฺตรามคฺเค สุตฺวา ตํ จานํ คนฺตฺวา  
 เอกมนฺตํ จิตฺ "กั สมฺม การโกสิ"ติ  
 ปุจฺฉิตฺวา "อการโกมิหิ"ติ วุตฺเต  
 "อตุตฺตโน มโนปโทสํ รกฺขิตุํ สกฺขิ, น  
 สกฺขี"ติ ปุจฺฉิ. "สมฺม เยหิ อหํ  
 คหิตฺ, เนว เตสํ น รณฺโถ อปริ  
 มยฺหํ มโนปโทสํ อตุตฺถิ"ติ. "เอวํ  
 สนฺเตปี ตาทิสฺสุส สีลวโต ฉายา  
 มยฺหํ สุขา"ติ วตฺวา ที่ปายโน สุลํ  
 นิสุสาย นิสีหติ. อถสุส มนฺทพฺพสุส  
 สรีโรโต โลहितพิณฺฑุณี ปตีสฺ. ตานิ  
 สุวณฺณวณฺณเณ สรีโร ปตฺตานิ สกฺขิตฺวา  
 กาทฺถกานิ สมฺปชฺชิสฺ. ตโต ปฏฺฐาย จ  
 โส กณฺหที่ปายโน นาม อโหสิ. โส  
 สพฺพพรตฺตี ตตฺถเวว นิสีหิ.

จึงนำหลาวไม้ทองกลางมาเถิด". พวก  
 ราชบุรุษทำตามนั้น ให้ดาบสนอนหงาย  
 เสียบอยู่บนหลาวไม้ทองกลาง จัดการ  
 อารักขาไว้แล้วพากันจากไป.

พวกคนเฝ้าพากันซ่อนเร้น คอย  
 มองดูพวกราชบุรุษกลับมายังสำนักของ  
 ดาบสนั้น. คราวนั้นที่ปายนดาบสคิดขึ้น  
 มาว่า "เราเห็นสหายตั้งนานมาแล้ว" ก็  
 เดินทางมายังสำนักของมณฺฑัลพยดาบส  
 ทราบข่าวในวันนั้นนั่นเอง ในระหว่างทาง  
 ว่า "สหายถูกลงโทษเสียบบนหลาว" จึง  
 ไปยังสถานที่นั้น ยืนอยู่ ณ ที่ข้างหนึ่ง  
 ถามว่า "เพื่อนรัก ท่านทำความผิดอะไร  
 หรือ" เมื่อมณฺฑัลพยะตอบว่า "เรามีได้ทำ"  
 จึงถามต่อไปว่า "ท่านสามารถจะอดกลั้น  
 โทษะ เกิดจากใจได้หรือไม่สามารถ".  
 มณฺฑัลพยดาบสตอบว่า "เพื่อนรัก คน  
 เหล่าใดจับกุมตัวเรา, เรามีได้มีใจ  
 ประทุษร้ายต่อคนเหล่านั้น และพระราช  
 เลย". ที่ปายนดาบสกล่าวว่า "แม้เมื่อ  
 เป็นเช่นนั้น ร่มเงาแห่งผู้มีศีลเช่นท่านให้  
 ความสุขแก่เรา" แล้วก็นั่งฟังหลาว. ที่นั้น  
 หยาดเลือดจากร่างกายของมณฺฑัลพยดาบส  
 นั้นไหลออก. หยาดเลือดนั้นตกต้องร่าง

ปุนทิวเส อารกขบุริสา คนตุวา  
 ตั ปวดตี ญโณ อาโรเจสุ. อถ  
 ราชา "อนิสาเมตวา เม กตัม มมนุ"ติ  
 เวเคน ตตถ คนตุวา "ปพฺพชิต กสมมา  
 สุลล์ นิสฺสาย นิสฺนุโนสี"ติ ที่ปายนัม  
 ปุจฺฉิ. "มหาราช อิมัม ตาปสึ รกฺขนุโต  
 นิสฺนุโนมุหิ, กิ ปน ตวัม อิมสฺส  
 การกภาวํ วา อการกภาวํ วา ญตฺวา  
 เอวํ กโรสี"ติ. โส กมฺมสฺส อโสธิตภาวํ  
 อาจิกฺขิ. อถสฺส โส "มหาราช ญญานา  
 นาม นิสฺมุกาเรนา ภวิตพฺพํ, อลโล  
 คิหิ กามโปกฺคี น สากฺกุ"ติ อาทิ  
 นิตฺวา ฆมฺมํ เทเสสิ. ราชา มนฺุชฺชยสฺส  
 นิทฺุโทสภาวํ ญตฺวา "สุลล์ อหารถา"ติ  
 อาณาเปสิ. สุลล์ หรฺนฺตา หริตุ  
 นาสกฺขีสุ. มนฺุชฺชยไย อาห "มหาราช  
 อหิ ปุพฺเพ กตกมฺมวเสน เอวรूपิ  
 อนยพฺยสนนํ<sup>๑</sup> สมฺปตฺโต, มม สวีโรโต

ของที่ปายนดาบส ซึ่งมีผิวพรรณดุจ  
 ทองคำแห่งกรัง จับตัวเป็นสีดำทั่วทั้งตัว.  
 ตั้งแต่นั้นมาที่ปายนดาบสนั้น ได้มีชื่อว่า  
 กัณห์ที่ปายนะ. ท่านนั่งอยู่ตรงนั้นนั่นเอง  
 ตลอดทั้งคืน.

วันรุ่งขึ้นพวกคนเฝ้าไปกราบทูลเรื่อง  
 ทั้งหมดแก่พระราชา. ที่นั้นพระราชาทรง  
 ดำริว่า "เรามิได้พิจารณาเสียก่อนทำการ  
 ลงโทษ" เสด็จไปยังที่นั้นโดยเร็ว ตรัสถาม  
 ที่ปายนดาบสว่า "ท่านบรรพชิต เพราะ  
 เหตุไรท่านจึงนั่งฟังหลาว". ที่ปายนดาบส  
 ถวายพระพรว่า "มหาบพิตร อาตมา  
 นั่งเฝ้ารักษาดาบสรูปนี้, แต่ว่าพระองค์  
 ทรงทราบแล้วหรือว่าดาบสรูปนี้ทำความผิด  
 หรือมิได้กระทำความผิดจึงทรงลงโทษ  
 อย่างนี้". ท้าวเธอตรัสบอกถึงการลงโทษ  
 ที่มีได้ชำระคดี. ที่นั้นที่ปายนดาบสนั้น  
 ถวายพระพรพระองค์ว่า "มหาบพิตร  
 ธรรมดาพระราชาคควรพิจารณาก่อนทำ,  
 คฤหัสถ์ผู้เกี่ยวคร้านบริโภคกาม ไม่มี  
 ความเจริญ" แล้วแสดงธรรม. พระราชา  
 ทรงทราบว่า มัณฑพิยดาบสไม่มีความผิด  
 จึงตรัสสั่งว่า "ท่านจงเก็บหลาวเสียเถิด".

<sup>๑</sup> ฉ. ม. ภย.

สุลลํ หริตฺตํ น สกฺกา, สเจปี มยฺหํ  
 ซีวิตํ ทาทูกาโม กกจฺจํ อหฺราเปตฺวา  
 อิมํ สุลลํ จมฺมสมฺมํ จินฺหาเปหิ"ติ.

ราชา ตถา การาเปสิ. อนุโตสรีเร  
 สุลโล อนุโตเยว อโหสิ. ตทา กิร โส  
 สุขุมํ สลิกหิรี<sup>๑</sup> คเหตุวา มกฺขิกาย  
 วจฺจมคฺคํ ปเวเสสิ. ตํ ตสฺส อนุโต  
 สรีเรเยว อโหสิ. โส เตน การณน  
 อมริตฺวา อตฺตโน อายุกฺขเยเนว มริ,  
 ตสฺมา อยฺปี น มโต. ราชา ตาปเส  
 วนฺทิตฺวา ขมาเปตฺวา อุโปปี อฺยุยาเน  
 วสาเปนฺโต ปฏฺิษคฺติ. ตโต ปฏฺุจาย  
 มนฺุทพฺุโย อาณิมนฺุทพฺุโย นาม ชาโต.  
 โส ราชานํ อฺุปนฺิสฺุสาย ตตฺุเถว วสิ.  
 ทีปายโน ปน ตสฺส วณฺิ ผาสฺุกํ

ราชบุรุษเมื่อนำหลาวไปเก็บไม่สามารถ  
 จะนำไปได้. มัณฑัพยดาบสจึงถวาย  
 พระพรว่า "มหาบพิตร อาตมภาพถึง  
 ความย่อยยับเห็นปานนี้ ด้วยอำนาจกรรม  
 ที่อาตมภาพทำไว้ในปางก่อน, ใครๆ ไม่  
 สามารถถอดหลาวออกไปจากร่างกายของ  
 อาตมาได้, แม้หากว่าพระองค์มีพระ  
 ประสงค์จะทรงช่วยชีวิตของอาตมา โปรด  
 ให้ราชบุรุษนำเลื่อยมาเลื่อยตัดหลาวนี้ให้  
 เสมอกับผิวหนังเถิด".

พระราชารับสั่งให้ทำตามนั้น. หลาว  
 ภายในร่างกายก็ติดคาอยู่ภายในนั่นเอง.  
 ทราบว่า ครั้งนั้น มัณฑัพยดาบสนั้นใช้  
 เลื่อยไม้ทองเหลืองอันเล็กละเอียดเสียบสวน  
 ทวารแมลงวัน. เลื่อยไม้มันั้นได้ติดคาอยู่ใน  
 ร่างกายของแมลงวันนั่นเอง. มัณฑัพย-  
 ดาบสนั้น จึงยังไม่ตาย เพราะเหตุนั้น  
 แต่ตายเพราะสิ้นอายุของตนเอง, เพราะ  
 ฉะนั้น แม้มัณฑัพยจะนี้จึงยังไม่ตาย. พระ  
 ราชาทรงไหว้ดาบสทั้งสองจึงวอนให้ยกโทษ  
 แล้วนิมนต์ดาบสแม้ทั้งสองให้พักอยู่ใน  
 อุทยาน ทรงอุปถัมภ์บำรุง. ตั้งแต่นั้นมา

<sup>๑</sup> อ. ม. โกวิทสารลาภ.

กตุวา อตฺตโน คิหิสหายกสฺส  
มณฺฑพฺพสฺส สนฺติกเมว คโต.

มณฑัพพดาบสชื่อว่า อาณิมณฑัพพะ  
(มณฑัพพะผู้มีลีลิม). มณฑัพพดาบส  
อาศัยอยู่กับพระราชาในอุทยานนั้นนั่นเอง.  
ส่วนที่ پایانดาบสรักษาแผล ของ  
มณฑัพพดาบสหายสนิทแล้ว ไปยังสำนัก  
ของมณฑัพพะผู้เป็นสหายคฤหัสถ์ของตน  
ตามเดิม.

ตํ ปณฺณสาลํ ปวิสนฺตํ เอโก  
ปุริโส ทิสฺสุวา สหายกสฺส อารุเจสิ.  
โส สุตฺตวาว ตฺถุจฺจิตฺโต สปุตฺตทาโร  
พหุคณฺธมาลาวิเลปนาทีนิ อาทาย ตํ  
ปณฺณสาลํ คนฺตุวา ทีปายนํ วนฺหิตฺตวา  
ปาเท โธวิทฺตวา เตเลน มกุเขตฺตวา  
ปานกํ ปาเยตฺตวา อาณิมณฺฑพฺพสฺส  
ปวตฺตตี สฺถนฺนโต นิสีทิ. อถสฺส ปุตฺโต  
ยญฺญทตฺตกฺมาโร นาม จงฺกมนโกฏฺฐิ  
เคนฺฑุเกน กิฬิ. ตตร เจกสฺมี วมฺมิเก  
อาสีวิโส วสตี. กุมารสฺส ฐฺมียํ  
ปหตเคนฺฑุโก คนฺตุวา วมฺมิกพิเล  
อาสีวิสสฺส มตฺถเก ปตตี.

ชายคนหนึ่ง เห็นที่ پایانดาบสนั้น  
เข้าไปยังบรรณศาลาจึงบอกแก่สหาย.  
สหายนั้นพอได้ยินเท่านั้น ก็มีใจยินดี  
พร้อมด้วยบุตรและภรรยา ถือสิ่งของมี  
ของหอม ดอกไม้ และเครื่องลูบได้  
เป็นต้นเป็นอันมาก ไปยังบรรณศาลานั้น  
ไหว้ที่ پایانดาบส ล้างเท้า เอน้ำมันทา  
ให้ตีมน้ำ นั่งฟังเรื่องราวของอาณิมณ-  
ฑัพพดาบส. ขณะนั้นบุตรของเขาชื่อ  
ยัญญทตตกุมาร เล่นลูกคดียางอยู่ที่ท้าย  
จงกรม. อนึ่ง ฐพิษัตว์หนึ่งอาศัยอยู่ใน  
จอมปลวกแห่งหนึ่ง ตรงท้ายจงกรมนั้น.  
ลูกยางที่กุมารขว้างลงที่พื้นดินกระเด็นไป  
ถูกหัวฐพิษในโพรงจอมปลวก.

โส อชานนฺโต พิเล หตฺถํ ปเวเสสิ.  
อถ นํ กุฑฺโร อาสีวิโส หตฺถํ ทฺสิ.

กุมารนั้นไม่รู้จึงเอามือล้วงเข้าไปในโพรง.  
ทันใดนั้น ฐพิษโกรธกุมาร จึงกัดมือ.

อรรถกถาชาดก บ.ท.๑๕-๒๑

ไส วิสเวเคน มุจฺฉิตฺตํ ตตฺถเฏว ปติ.  
 อถสฺส มาตาปิตโร สปุเปเน ทฏฺฐภาวํ  
 ฌตฺวา กุมารกํ อุกฺขิปิตฺวา ตาปสฺส  
 สนฺตํ อานตฺวา ปาหฺมุเล  
 นิปชฺชาเปตฺวา "ภนฺเต ปพฺพชิตา นาม  
 โอสถํ วา ปริตฺตํ วา ชานนฺติ, ปุตฺตํ  
 ใน วิโรคํ กโรธา"ติ อหํสุ. "อหํ  
 โอสถํ น ชานามิ, นานํ เวชฺชกมฺมํ  
 กริสฺสामी ปพฺพชิต"ติ. "เตนहि ภนฺเต  
 อิมสฺมี กุมारे เมตฺตํ กตฺวา สจฺจกิริยํ  
 กโรธา"ติ วุตฺเต ตาปโส "สาธุ  
 สจฺจกิริยํ กริสฺสामी"ติ วตฺวา  
 ยถฺยทตฺตสฺส สีเส หตฺถํ จเปตฺวา  
 ปจฺมํ คาถมาห

๖๒. "สตุตฺตาหเมวาทิ ปสนฺนจิตฺโต  
 ปุณฺณตฺติโก อจฺริ พุรฺหมจฺริยํ  
 อถาปรี ยํ จริตํ มมยิทํ  
 วสุสฺยานิ ปญฺญาส สมาริกานิ  
 อกามโก วาปี อหํ จรามิ  
 เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ  
 หตฺถํ วิสํ ชีวตฺถุ ยถฺยทตฺโต"ติ.

กุมารนั้นสลบด้วยกำลังพิษล้มลงตรงนั้น  
 เอง. ที่นั้นมารดาบิดาของกุมารนั้นรู้ว่า  
 ลูกถูกงูกัดจึงอุ้มกุมารมายังสำนักของดาบส  
 ให้ออนแทบเท้าแล้วกราบเรียนว่า "พระ-  
 คุณเจ้าผู้เจริญ ธรรมดาว่านักบวชยอม  
 รู้เครื่องยา หรือพระปริตร (เครื่องป้องกัน),  
 ท่านจงช่วยลูกน้อยของเราให้ปราศจาก  
 โรค". ที่ปลายนดาบสพูดว่า "เราไม่รู้จัก  
 เครื่องยา, เราเป็นนักบวชกระทำเวชกรรม  
 ไม่ได้". เมื่อสองสามีภรรยาเห็นพูดขอร้อง  
 ว่า "พระคุณเจ้าผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอ  
 ท่านโปรดแม่เมตตาในกุมารนี้แล้ว ทำ  
 สัจจกิริยาเถิด" ดาบสรับคำว่า "ดีละ  
 เราจักทำสัจจกิริยา" เขามีอวางไว้ที่ศีรษะ  
 ของยัญญุทัตตกุมารแล้วกล่าวคาถาที่ ๑  
 ว่า

๖๒. "เราผู้ต้องการบุญ มีจิตเลื่อมใส  
 ประพฤติพรหมจรรย์ อยู่เพียง ๗ วัน  
 ต่อจากนั้นมา เราแม้จะไม่มีควม  
 ต้องการบรรพชา ก็ได้ประพฤติ  
 พรหมจรรย์ของเราอยู่ ๕๐ ปีกว่า  
 ด้วยความสังนี้ ขอความสวัสดีจึงมี  
 แก่ยัญญุทัตตกุมาร พิษงูจงคลาย  
 ยัญญุทัตตกุมาร จงรอดชีวิต".

ตตถ อถาปรึ ยั จริตฺตุนฺติ อถ  
ตสฺมา สตฺตาทาหา อุตฺตริ ยั มม  
พฺรหฺมจริยั.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อถาปรึ  
ยั จริตฺ ความว่า ต่อจากนั้น การ  
ประพฤติพหฺมจรรยัของเรามากกว่า ๗  
วันนั้น.

อกามโก วาปีติ ปพฺพชฺชั อนิฉฺฉนฺโตเยว.  
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตฺถติ สเจ  
อติเรกปณฺณาส วสุสฺยานิ อนนฺนโรตฺตวาสิ  
วสนฺนเตน มยา กสฺสจฺจิ อนาโรปีตภาโว  
สจฺจโฉ, เอเตน สจฺเจน ยณฺณทตฺต-  
กุมารสฺส สุวตฺถิ โหตฺ, ชีวิตฺ ปฏฺวิภทฺตติ.

คำว่า ไม่มีความต้องการบรรพชา  
ความว่า ไม่ปรารถนาการบรรพชาเลย.  
คำว่า ด้วยความสัจนี้ ขอความสวัสดิ  
จจะมีแก่ยัญญุทตตฺกุมาร ความว่า  
ถ้าหากว่า ตลอดเวลา ๕๐ ปีกว่า คำสัจ  
อันเป็นภาวะที่ข้าพเจ้าผู้อยู่อย่างปราศจาก  
ความยินดี มิได้ยกขึ้นอ้างให้แก่ใคร,  
ด้วยความสัจนี้ ขอความสวัสดิจจะมีแก่  
ยัญญุทตตฺกุมาร, ขอยัญญุทตตฺกุมาร  
จงได้ชีวิตกลับคืนมาเถิด.

สท สจฺจกิริยาย ยณฺณทตฺต-  
กุมารสฺส นิปฺปเทสโต อุกฺกั วิสิ  
ภสฺสสิตฺวา ปจฺวี ปาวิสฺสิ. กุมารโ อกฺขิณิ  
อุมฺมิเลตฺวา มาตาปีตโร โอลิเกตฺวา  
“อมฺมา”ติ วตฺวา ปริวตฺเตตฺวา นิปฺชฺชติ.  
อถสฺส ปีตริ กณฺหนทีปายโน อาท  
“มยา ตาว มม พลั กตฺ, ตวฺปิ  
อตฺตโน พลั กโรหิ”ติ. โส “อหฺปิ  
สจฺจกิริยั กิริสฺสามิ”ติ ปฺตฺตสฺส อฺเร

พร้อมทั้งสัจกิริยา พิษที่นอกเหนือ  
จากการรวมตัวกันของยัญญุทตตฺกุมารก็  
ไหลกลับลงสู่แผ่นดิน. กุมารลืมนตาขึ้น  
มองดูมารดาบิดา พูดยว่า “แม่” แล้ว  
พลิกตัวนอน. ต่อมากัณฑ์ปายันะพูดกับ  
บิดาของยัญญุทตตฺกุมารนั้นว่า “เราสร้าง  
กำลังของเราแล้วเป็นอันดับแรก, แม้ท่าน  
ก็จงสร้างกำลังของตนบ้าง”. บิดานั้น  
พูดยว่า “แม้เราก็จะกระทำสัจกิริยาบ้าง”



หตถิ จเปตฺวา ทฺติยํ คาถมาห

เอามือวางไว้ที่หน้าอกของบุตร แล้วกล่าว  
คาถาที่ ๒ ว่า

๖๓. “ยสุมา ทานํ นาภินนฺทํ กทาจิ  
ทิสฺวานํ อติถิ วาสกาเล  
น จาปิ เม อปฺปิยตํ อเวทํ  
พฺพสุสุตา สมณพฺรหฺมณา จ  
อกามโก วาปิ อํ ททามิ<sup>๑</sup>  
เอเตน สจฺเจน สุวตฺติ โหตุ  
หตํ วิสํ ชีวตุ ยถุญฺจตฺโต”ติ.

๖๓. “เพราะเหตุที่เรา เห็นแขกในเวลาที  
มาถึงบ้านเพื่อจะพัก บางครั้งไม่  
พอใจจะให้เลย แม้สมณพราหมณ์  
ผู้เป็นพหูสูต ก็ไม่ทราบความไม่  
พอใจของเรา แม้เราไม่ประสงค์  
จะให้ก็ให้ได้ ด้วยความสัจนี้ ขอ  
ความสวัสดิ์ จงมีแก่ยัญญุทัตต-  
กุมาร พิชฺงุจฺจคลาย ยัญญุทัตต-  
กุมารจงรอดชีวิตเถิด”.

ตตฺถ วาสกาเลติ วสนตุถาย เคหํ  
อาคตกาเล. น จาปิ เม อปฺปิยตํ  
อเวทฺนฺติ “พฺพสุสุตาปิ ปน สมณ-  
พฺรหฺมณา จ ‘อโย เนว ทานํ  
อภินนฺทติ, น อเมห’ติ อิมํ มม  
อปฺปิยภาวํ เนว ชานิสฺสุ อหฺนฺนฺติ  
ปิยจกฺขุหิเยว โอลิเณมี”ติ ทีเปติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ในเวลา  
มาถึงบ้านเพื่อจะอยู่ ความว่า ในเวลา  
มาถึงบ้านเพื่อจะพัก. คำว่า ไม่ทราบ  
ความไม่พอใจของเรา ความว่า บิดา  
ชี้แจงว่า “ก็สมณพราหมณ์ แม้เป็น  
พหูสูต ไม่ทราบความไม่พอใจของเรา  
นี้ว่า ‘ผู้ที่ไม่ประสงค์จะให้, ไม่พอใจ  
พวกเรา’ เพราะเรามองดูด้วยสายตา  
อ่อนโยนอย่างเดียว”.

<sup>๑</sup> ก. ทโหสุมิ.

เอเตน สจฺเจนาติ สเจ อหิ ทานํ  
ททมานปิ วิปากํ อสทฺทหิตฺวา อตฺตโน  
อนิฉฺฉาย ทมฺมิ, อนิฉฺชนภาวญฺจ มม  
ปเร น ชานนฺติ, เอเตน สจฺเจน  
สุตฺตติ โหตุตฺติ อตฺตโน.

คำว่า ด้วยความสัจนี้ ความว่า ถ้าหาก  
เราแม้ให้ทาน ทั้งที่ไม่เชื่อผลก็ให้ด้วย  
ความไม่พอใจของตน, และคนเหล่าอื่น  
ก็ไม่ทราบความไม่พอใจของเรา, ด้วย  
ความสัจนี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ย์ญญ-  
ทัตตกุมารเถิด.

เอวํ ตสฺส สจฺจกิริยาย กตาย  
สท กฺวิโต อุทฺธํ วิสํ ภสฺสิตฺวา ปจฺวี  
ปาวิสฺสิ. กุมารโ อญฺฉาย นิสฺสีทิ, จาตุ  
ปน น สกฺโกติ. อถสฺส ปิตา มาตริ  
อาห "ภทฺเท มยา อตฺตโน พลํ กตํ,  
ตฺวํ อิทานิ สจฺจกิริยํ กตฺวา ปฺตฺตสฺส  
อญฺฉาย คมนภาวํ กโรหี"ติ. "สามิ  
อตฺตติ มยฺหิ เอกํ สจฺจํ, ตว ปน  
สนฺติเก กเถตฺตํ น สกฺกา"ติ. "ภทฺเท  
ยถา ตถา เม ปฺตฺตํ อโรคํ กโรหี"ติ.  
สา "สาธฺว"ติ สมฺปญฺจิจฺฉิตฺวา สจฺจํ  
กโรนฺตุตี ตตฺติยํ คาถมาห

พร้อมกับสัจกิริยาที่บิดานั้นทำอย่างนี้  
พิษเหนื่อเอวขึ้นไป ไหลกลับตกลงไปสู่  
พื้นดิน. กุมารลุกขึ้นนั่งได้, แต่ไม่สามารถ  
จะยืนได้. ต่อมาบิดาของกุมารนั้นพูดกับ  
มารดา (ภรรยาของตน) ว่า "นางผู้เจริญ  
เราสร้างกำลังของตนแล้ว, ตอนนี้เธอจง  
ทำสัจกิริยาทำให้ลูกลุกขึ้นเดินได้". ภรรยา  
พูดว่า "พี่ ดิฉันมีความสัจอยู่อย่างหนึ่ง,  
แต่ว่าดิฉันไม่อาจจะพูดในที่ใกล้ท่านได้".  
สามีพูดว่า "นางผู้เจริญ เธอจงแก้ไขลูก  
ของเราให้หายโรคก็แล้วกัน". นางรับคำ  
ว่า "ดีแล้ว" เมื่อจะทำความสัจจึงกล่าว  
คาถาที่ ๓ ว่า

๖๔. "อาสิวิโส ตาต ปฺหุตเตโช  
โย ตํ อหิสฺสี พิลารวา อุทฺธจฺจ  
ตสฺสมิญฺจ เม อปฺปิยตาย อชฺชช  
ปีตริจ เต นตฺตติ โกจิ วิเสโส

๖๔. "ลูกรัก งูที่ออกจากโพรงกัดเจ้า มี  
เดชมาก ในงูพิษตัวนี้กับบิดาของ  
เจ้า ไม่มีควมแปลกแตกต่างกัน  
เลย เพราะไม่เป็นที่รักของแม่

เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตุ  
หตฺ วิสฺ ฐีวตฺ ยถุณฺทตฺโต"ติ.

ในวันนี้ ด้วยความสัจนี้ ขอความ  
สวัสดีจึงมีแก่ยัญญูทัตตกุมาร พิษ  
จงคล้าย ยัญญูทัตตกุมารจงรอด  
ชีวิตเถิด".

ตตฺถ ตาตาติ ปฺตุตฺ อาลปฺติ.  
ปฺหุตเตไซติ พลลววิโส. พิลารธาติ วิวธา.  
อยเมว วา ปาโส.

มารดาเรียกบุตรว่า ลูกรัก ใน  
กาลานั้น. คำว่า มีเดชมมาก ได้แก่  
มีพิษแรงกล้า. คำว่า จากโพรง ได้แก่  
ช่อง. อีกอย่างหนึ่ง บาลีมีเพียงเท่านี้.

อุทฺทจฺจาติ อุทฺทริตฺวา<sup>๑</sup> วมุํมิกพิลโต  
อุฏฺฐายาติ อตฺถโธ. ปิตฺริจฺ เตติ ปิตฺริ  
จฺ เต. อุฏฺฐกถายํ ปน อยเมว วา  
ปาโส. อิทํ วุตฺตํ โหติ ตาต  
ยถุณฺทตฺ อสฺมิมฺญจฺ อาสีวิเส ตว  
ปิตฺริ จฺ อปฺปิยภาเวน มยฺหํ โกจิ  
วิเสโส นตฺถิ, ตถฺจฺ ปน อปฺปิยภาวํ  
จฺเปตฺวา อชฺช มยา โกจิ ชานาปิต-  
ปฺพุโพ นาม นตฺถิ, สจฺเจ เอตํ สจฺจํ  
เอเตน สจฺเจน ตว สุวตฺถิ โหตุติ.

คำว่า ออก ได้แก่ ออกมา ความว่า  
ออกจากโพรงจอมปลวก. คำว่า ปิตริจ  
เต แยกบทว่า ปิตริ จฺ เต. อีกอย่างหนึ่ง  
ในอรรถกถาบาลีก็อย่างนี้เหมือนกัน.  
อธิบายว่า ยัญญูทัตตกุมารลูกรัก ใน  
อุทฺทจฺจาติกับบิดาของเจ้า ไม่มีความแปลก  
อะไรกันเลย เพราะแม่ไม่รักเขา, ก็แล  
นอกจากวันนี้แล้ว ใครๆ ที่แม่เคยให้รู้ว่า  
ไม่รักมาก่อนไม่มีเลย, ถ้าหากว่า นี่เป็น  
ความสัจ ด้วยความสัจนี้ขอความสวัสดี  
จึงมีแก่เจ้าด้วยเถิด.

สทฺ จฺ สจฺจกิริยาย สพุทฺทวิสฺ  
ภสฺสิตฺวา ปจฺวี ปาวิสิ. ยถุณฺทตฺโต

อนึ่ง พร้อมกับสัจกิริยา พิษร้าย  
ทั้งหมดไหลกลับเข้าสู่แผ่นดิน. ยัญญู-

<sup>๑</sup> ๑. อุทฺทจฺจาติ อุฏฺฐหิตฺวา.



กสุม่า ปุณ อคารเมว อชฺฌมารสสี<sup>๑</sup>ติ. พระคุณเจ้าที่ปายนะผู้เจริญ เพราะเหตุไร  
ท่านจึงเกลียดบาป 'ไม่มีความปรารถนา  
ก็ยิ่งประพตติพรหมจรรย์, เพราะเหตุไร  
จึงอยู่ครองเรือนอีกเล่า'.

อดสฺส โส การณํ กถนฺโต ปญฺจมนํ ครั้งนั้น ท่านเมื่อจะชี้แจงเหตุผล จึงกล่าว  
คาถาที่ ๕ ว่า

๖๖. "สทฺถาย นิภฺขมฺม ปุณ นินฺตฺโต  
โส เอฬฺมุโค จปโล<sup>๑</sup> วตายํ  
เอตสฺส วาทสฺส ชิคฺคฺขมาโน  
อกามโก จรามิ พุรฺหมจฺริยํ  
วิญญฺปสฺตถฺตถฺจ สฺตถฺจ จานํ  
เอวํ อหํ ปุณฺณโกโร ภวามิ"ติ.

๖๖. "บุคคลออกบวช ด้วยศรัทธาแล้ว  
กลับเข้าบ้านอีก ผู้นั้นเป็นคน  
กลับกลอก เป็นคนเหลวไหล เรา  
เกลียดดอด้อยคำเช่นนี้ ถึงจะไม่  
ปรารถนา ก็สู้ฝืนใจประพตติ  
พรหมจรรย์ นี่เป็นฐานะที่วิญญูชน  
สรรเสริญ และเป็นฐานะของ  
สัตบุรุษ เรากระทำบุญ เพราะเหตุ  
อย่างนี้".

ตสฺสตุโถ กถฺนหฺกมฺมญฺจ ผลญฺจ  
สทฺทหิตฺวา ตาว มหนฺตํ วิภวํ ปหาย  
อคารา นิภฺขมิตฺวา ยํ ปชฺหิ, ปุณ  
ตทตฺถเมว นินฺตฺโต โส อยํ ลาลมฺุไซ<sup>๒</sup>  
วต คามทวารโก วิย จ ปโล วตาทิ

เนื้อความแห่งบาทคาถานั้นว่า  
บุคคลเข้กรรมแล้ว และผลของกรรมแล้ว  
ย่อมสละทรัพย์สมบัติมากมายเสียก่อนแล้ว  
ออกจากเรือน สละเรือนใด, กลับเข้าไป  
เพื่อประโยชน์แห่งเรือนนั้นอีกตามเดิม

<sup>๑</sup> อ. พาโล.

<sup>๒</sup> อ. ม. เอฬมุโค.

อิทํ วาที ชิคฺขจฺจมาโน อหํ อตฺตโน  
 หิโรตฺตปฺปนาทภเยน อนิจฺจมาโนปิ  
 พุรฺหมจฺริยํ จรามิ. กิณฺจลํ ภิญฺจโยว  
 ปพฺพชฺชชาปฺปญฺญญจ นามเต วิญฺญุหิ  
 พุทฺธาทีหิ ปสฺสจฺจํ, เตสฺสญฺเวย จ สตี  
 นิวาสนญฺจานํ, เอรํ อิมินาปิ การณน  
 อหํ ปุณฺณกโร ภวามิ, อสฺสสมุชฺชิ  
 รุทฺมาโน พุรฺหมจฺริยํ จรามิเยวาติ.

บุคคลผู้นั้นเป็นคนกลับกลอกและเป็นคน  
 เหลวไหล ดุจดังเด็กบ้าน เราเกลียด  
 ถ้อยคำนี้เป็นอย่างนี้ แม้จะไม่ยินดีปรารภ  
 ก็สู้ฝืนใจประพฤติพรหมจรรย์ เพราะกลัว  
 เสียหิริโอดีปปะ (ความละอายต่อบาป  
 และความเกรงกลัวต่อบาป) ของตน. และ  
 นี้ชื่อว่าเป็นบุญแห่งการบรรพชายิ่งขึ้นไป  
 อีกเล็กน้อย วิญญูชนมีพระพุทธเจ้า  
 เป็นต้นก็สรรเสริญ, และเป็นฐานะที่อยู่  
 อาศัยของสัตบุรุษเหล่านั้นนั่นเอง. เพราะ  
 เหตุนี้ เราจึงกระทำบุญด้วยอาการ  
 อย่างนี้, คือว่า เราแม้มีน้ำตานองหน้า  
 ร้องให้อยู่ยังสู้ฝืนใจประพฤติพรหมจรรย์  
 อยู่ได้.

เอวํ โส อตฺตโน อชฺชมาสยํ  
 กถेतฺวา ปุณฺ มนุชฺชพฺยํ ปุจฺจนฺโต  
 ฉญฺจํ คาคมาห

ที่ปลายนาคานั้น ครั้นชี้แจง  
 อธิษาศัยของตนอย่างนี้แล้ว เมื่อจะถาม  
 มนต์พิริยะอีก จึงกล่าวคาถาที่ ๖ ว่า

๖๗. "สมณฺเณ ตฺวํ พุราหฺมณฺเณ อทฺธิเก จ  
 สนฺตปฺปยาสิ อนฺนปาเนน ภิกฺขุ  
 โอบานนฺตฺวํ ฆรํ ตวยิทํ  
 อนฺนเนน ปาเนน อฺเปตฺรูปิ  
 อถ กิสฺส วาทสฺส ชิคฺขจฺจมาโน  
 อกามโก ทานมิมํ ททาสี"ติ.

๖๗. "ท่านเลี้ยงสมณพราหมณ์ และคน  
 เดินทางให้อิ่มหนำสำราญ ด้วยข้าว  
 และน้ำ เรือนของท่านนี้มีภิกษา  
 บริบูรณ์ด้วยข้าวและน้ำ เป็นดุจดัง  
 ป่อน้ำ เอยก็ ท่านเกลียดต่อถ้อยคำ  
 อะไร แม้ไม่ประสงค์จะให้ก็ให้  
 ทานนี้ได้".

ตตถ ภิกขุณฺติ จรฺนุตาณํ ภิกฺขุณฺจ  
สมฺปาเทตฺวา ททาสิ. โอปานฺนุตฺวาติ  
จตุมาปเถ ขนฺตีสาธาณนโปกฺขรณึ วีย.

ตโต มณฺฑุทฺพิโย อตฺตโน อชฺฌมาสยํ  
กเถนฺโต สตฺตมํ คาถมาหา

๖๘. "ปีตโร จ เม อาสุ ปีตมาหา จ  
สทฺธา อหุ ทานปตี วทญฺญ  
ตี กุลวตฺตี อหฺวตฺตมาโน  
มาหํ กุเล อนฺติมคนฺธิโน อหุ  
เอตสฺส วาทสฺส ชิคฺခုจมาโน  
อกามโก ทานมิมํ ททามิ"ติ.

ตตถ อาสุติ ปทสฺส สทฺธาติ  
อิมิณา สมฺพนฺโธ. สทฺธา อเหสุณฺติ อตุโถ.  
อหฺวติ สทฺธา นุตฺวา ตโต อุตฺตริ  
ทานเขญฺจกา เจว วเทถ กโรถาติ  
วุตฺตวจนฺสฺส อตฺถโชตนา ก อเหสุ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ภิกษา  
ความว่า ก็ท่านจัดเตรียมภิกษาหารไว้ให้  
คนเดินทางพร้อมแล้ว. คำว่า เป็นจุดตั้ง  
บ่อน้ำ ความว่า เปรียบเหมือนสระบัว  
สาธารณะที่เขาขุดไว้ที่ทางสี่แยก.

ต่อมาท่านมัททพิยะ เมื่อจะชี้แจง  
อัยยาศัยของตน จึงกล่าวคาถาที่ ๗ ว่า

๖๘. "มารดา บิดา และปู่ ย่า ตา ยาย  
ของเรา มีศรัทธา เป็นทานบดี  
รู้ความประสงค์ของผู้ขอ เราเมื่อ  
อนุวัตตามธรรมเนียม ของตระกูล  
นั้น ได้กำหนดไว้ในใจว่า อย่าได้  
เป็นคนตัดธรรมเนียม แห่งตระกูล  
เสียเลย เราเกลียดต่อถ้อยคำเช่นนี้  
แม้ไม่ประสงค์ก็ให้ทานนี้ได้".

บทว่า อาสุ ในคาถานั้น เชื่อมกับ  
คำนี้ว่า สทฺธา. ความว่า เป็นผู้ที่มีศรัทธา.  
คำว่า อหุ ได้แก่ เป็นคนมีศรัทธา เป็น  
คนเจริญที่สุดในทานยิ่งขึ้นไปกว่านั้น และ  
เป็นคนอธิบายเนื้อความแห่งถ้อยคำที่ท่าน  
กล่าวไว้ว่า ท่านจงกล่าว ท่านจงกระทำ.

ตี กุลวตุตติ ตี กุเล วตุตี.  
อฏฐกถาย ปน อยเมว วา ปาไซ.

คำว่า ตี กุลวตุตี ได้แก่ ธรรมเนียมใน  
ตระกูลนั้น. ก็อีกอย่างหนึ่ง ในอรรถกถา  
มีบาลีเพียงเท่านั้น.

มาหิ กุเล อนติมคณฺธิโน อหฺนฺติ "อหิ  
'อตุตโน กุเล สพุพจฺฉิมโก เจว  
กุลปลาโป จ มา อหฺนฺติ สลฺลกุเขตฺวา  
เอตี 'กุลนฺติมา กุลปลาโป'ติ วาหิ  
ชิตฺจฺจฺจมาโน อหิ อนิจฺจมาโนว อิทิ  
ทานิ ททามิ"ติ ทีเปตี.

คำว่า อหิได้เป็นคนตัดธรรมเนียม  
แห่งตระกูล มัณฑัพพะชี้แจงว่า "เรา  
กำหนดไว้ในใจว่า 'เราอย่าเป็นคนสุดท้าย  
เขาทั้งหมดในตระกูลของตน และอย่าเป็น  
คนปองร้ายตระกูล' เกสียดถ้อยคำนี้ว่า  
เป็นคนสุดท้ายในตระกูล เป็นคนปองร้าย  
ตระกูล' ถึงจะไม่ปรารถนาเลยก็ให้ทานนี้  
ได้".

เอวณฺจ ปน วตุวา มณฺฑพฺโย  
อตุตโน ภริยํ ปุจฺจนฺโต อฏฺฐมํ  
คาถมาห

ก็แล มัณฑัพพะครั้งนั้นกล่าวอย่างนี้  
แล้ว เมื่อจะถามภรรยาของตน จึงกล่าว  
คาถาที่ ๘ ว่า

๖๙. "ทหรี กุมารี อสมตฺถปฺภณํ  
ยฺนฺตานยิ ณาติกุลลา สุตฺตเต  
น จาปี เม อปฺปิยตี อเวทิติ  
อณฺณตฺร กามา ปริจฺจารยฺนฺตา  
อถ เกน วณฺณเนน มยา หิ โภติ  
สํวาสนฺมโม อหุ เอวฺฐโป"ติ.

๖๙. "นางผู้เจริญ เรายำเจ้าผู้ยังเป็น  
สาวน้อยๆ ยังไม่มีปัญญาสามารถ  
จัดการทรัพย์สมบัติ ได้มาแต่  
ตระกูลญาติ เจ้าปรนนิบัติเราอย่าง  
ปราศจากความรักใคร่ ถึงแม้จะ  
ไม่ให้รู้ว่า เจ้าไม่รักเราเลย .เออ ก็  
นางผู้เจริญ การที่เจ้าอยู่ร่วมกับเรา  
ได้ เห็นปานนี้ เพราะเหตุไรหรือ".



ตตถ อสมตถปถนุติ กุฎุมพี  
วิจาเรตุ อปปฏิพลปถณิ อติตรุณินถเว  
สมานิ. ยนุตานยินติ ยิ ติ อานยิ, ยิ  
อหิ ทหริเมว. สมานิ ติ ถาติกุลโต  
อาเนสินุติ วุตติ โหติ.

อถนตฺร กามา ปริจารยณฺดาติ  
เอตตํ กาลิ วินา กาเมน อนิจฺจาย  
มํ ปริจารยณฺดาปิ อตฺตโน อปฺปิยภาวํ  
มํ น ชานาเปสิ, สมฺปิยายมานรฺูปาว  
มํ ปริจฺริ. เกน วณฺเณนาติ เกน  
การณฺน. โภตฺติ ติ อาลปติ.

เอวรฺูโปติ อาสิวิสฺสมานปฺฏิกุลภาเว  
มยา สทฺธิ ตว สํวาสธมฺโม เอวรฺูโป  
ปิยสํวาโส วิย กถิ ชาโตติ.

อถสฺส สากถนฺตฺติ นวมิ  
คาถมาห

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ไม่มี  
ปัญญา สามารถจัดการทรัพย์ได้  
ความว่า ยังเป็นสาวน้อยวัยรุ่นอยู่ ไม่มี  
ปัญญาจัดการทรัพย์สมบัติได้. คำว่า  
ยนุตานยิ แยกบทเป็น ยิ ติ อานยิ,  
ความว่า เรานำเจ้าผู้ยังเป็นสาวน้อย  
อยู่เลย มาจากตระกูลญาติ.

คำว่า ประณินิบัติเราอย่างปราศจาก  
ความรักใคร่ ความว่า ตลอดเวลาถึง  
เดี๋ยวนี้ เจ้าปราศจากความรักใคร่  
ปรารถนาแม้ประณินิบัติเราอยู่ ก็ไม่ให้เรา  
รู้ แม้ความที่เราไม่เป็นที่รักของตน, คือว่า  
ประณินิบัติเราดุจดังมีความรัก. คำว่า เกน  
วณฺเณน คือ ด้วยเหตุอะไร, มถนทฺพิยะ  
เรียกภรรยาขึ้นว่า โภติ แปลว่า นาง  
ผู้เจริญ.

คำว่า เห็นปานนี้ ความว่า ธรรมคือ  
การที่เจ้าอยู่ร่วมกับเราผู้มีความปฏิกุลเสมอ  
เหมือนนงุพิษ ดุจอยู่อย่างมีความรักเห็น  
ปานจะนี้ได้อย่างไร.

ที่นั่น ภรณยานั้นเมื่อจะบอกสามีนั้น  
จึงกล่าวคาถาที่ ๙ ว่า

๗๐. “อารา ทูเร นยิธ กทาจิ อตุถิ  
 ปรีปรา นาม กุเล อิมสมึ  
 ตั กุลวตตัม อนุวตตมานา  
 มาหุ กุเล อนุติมคนุธิเน อหุ  
 เอตสฺส วาทสฺส ชิคุจฺจมานา  
 อกามิกา ปฏุจฺจวามิ<sup>๑</sup> ตฺยฺหฺนุ”ติ.

ตตฺถ อารา ทูเรติ อณฺณมณฺณ-  
 เวยฺจนฺ. อติทูเรติ ตั ทสฺเสนฺตึ เอยฺมาห.

อิธาติ นิปาตมตฺตัม. น กทาจิตฺติ อตุถฺโถ.  
 ปรีปราติ ปุริสปรีปรา.

อิหิ วุตตัม โหติ สามี อิมสมึ อมฺหากัม  
 ภาตีกุเล ทูเรโต ปฏุจฺจาย ยาว สตฺตมา  
 กุลปริวภูฏา ปุริสปรีปรา นาม นตฺถิ.  
 เอกิตฺถิยาปี สามิกัม จฺทฺเทตฺตวฺวา อณฺณเอย  
 ปุริโส คหิตฺตฺพุพฺโพ นาม นตฺถิตฺติ.

๗๐. “ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว ภรรยาที่มี  
 สามีบ่อยๆ มิได้มีในตระกูลนี้ ดิฉัน  
 อนุวัตตามธรรมเนียม ของตระกูล  
 นั้น กำหนดไว้ในใจว่า ขออย่าให้  
 เป็นคนตัดธรรมเนียมของตระกูล  
 ในภายหลังเลย ดิฉันเกลียดต่อ  
 ถ้อยคำเช่นนี้ แม้ไม่มีความรักใคร่  
 ก็บำรุงบำเรอปรนนิบัติท่านได้”.

คำว่า อารา ทูเร ในคานานั้น  
 เป็นคำที่มีรูปร่างต่างกัน มีความหมาย  
 เหมือนกันและกัน. ภรรยาเมื่อจะชี้แจง  
 คำนั้นว่า ไกลแสนไกล จึงกล่าวอย่างนี้.

คำว่า อิธ เป็นนิบาต. อธิบายว่า ไม่ว่า  
 ในกาลไหนๆ. คำว่า ปรีปรา แปลว่า  
 หญิงที่มีสามีบ่อยๆ.

อธิบายว่า พี่ ในตระกูลญาติของดิฉันนี้  
 ชื่อว่าภรรยาที่มีสามีบ่อยๆ มิได้มีตราบเท่า  
 ๗ ชั่วเครือสกุลตั้งแต่นานมาแล้ว. ชื่อว่า  
 แม้หญิงคนหนึ่งทั้งสามีแล้วมีชายอื่นเป็น  
 สามีไม่เคยมีเลย.

<sup>๑</sup> จ. ปฏุจฺจวามฺหิ.

ตํ กุลวตฺตุนฺติ อหํปิ ตํ กุลวตฺตํ  
 กุลปฺปเวณฺณี อนุวตฺตมาณา อตฺตโน กุเล  
 ปจฺจิมิกา ปลาลภฺตฺวา มา อหฺนฺติ  
 สลฺลกุเขตฺวา เอตํ กุณฺนฺติมา กุณฺนฺตฺวณฺนํ  
 วาหํ ชิคฺคฺจฺจมาณา อกามาปิ ตฺยหํ  
 ปฏฺฐ จรามิ, เวยฺยวาวจฺจการิกา  
 ปาทปรีจาริกา ชาตมฺหีติ.

คำว่า ตํ กุลวตฺตํ ความว่า ดิฉันเมื่อ  
 อนุวัตตามธรรมเนียมตระกูลนั้น คือ  
 ประเพณีของตระกูล กำหนดไว้ในใจว่า  
 ดิฉันอย่าเป็นคนสุดท้าย อย่าเป็นคน  
 ปองร้ายในตระกูลของตน เกลียดถ้อยคำ  
 นี้ว่า เป็นคนสุดท้ายในตระกูล เป็นคน  
 ตัดธรรมเนียมแห่งตระกูล ถึงแม้จะไม่มี  
 ความรักใคร่ก็บำรุงบำเรอปรนนิบัติท่าน,  
 คือว่า เป็นคนขวนขวายช่วยเหลือ เป็น  
 ภรรยาผู้บำเรอเท่า.

เอวณฺจ ปน วตฺวา "มยา  
 สามิกสฺส สนฺติเก อภาสิตพฺพํ ตฺยหํ  
 ภาสิตํ, กุชฺฌเมยฺยาปิ เม อยํ, อมฺหากํ  
 กุลฺปกตฺวาปสฺสสฺส สมนฺมุเขยฺว นํ  
 ขมาเปสฺสสามีมํ"ติ จินฺตเตตฺวา ขมาเปนฺตฺว  
 ทสมํ คาถมาห

ก็แล ภรณยานั้นครั้งกล่าวอย่างนี้  
 แล้ว คิดขึ้นได้ว่า "คำที่ไม่ควรกล่าวใน  
 สำนักของสามี เรากล่าวแล้วแก่ท่าน, แม้  
 สามีนี้จะพึงโกรธเคืองเรา, เราจะให้สามี  
 นั้น ยกโทษต่อหน้าตาบสผู้ค้ำเคย  
 ต่อตระกูลทีเดียว" เมื่อจะให้ยกโทษ  
 จึงกล่าวคาถาที่ ๑๐ ว่า

๗๑. "มณฺทพฺพย ภาสิสฺส<sup>๑</sup> อภาสเนยฺยํ  
 ตํ ขมฺยตํ ปฺตฺตเหตุ มมชฺช  
 ปฺตฺตเปมา นยิธ ปฺรตฺถิ กิณฺจ  
 โส โน อยํ ชีวติ ยณฺณทตฺโต"ติ.

๗๑. "ท่านมณฑัพพะะ วันนีดิฉันพูด  
 ถ้อยคำไม่สมควรจะพูด ขอท่านจง  
 ยกโทษถ้อยคำนั้นให้แก่ดิฉัน เพราะ  
 เหตุแห่งบุตรด้วยเถิด สิ่งอื่น

<sup>๑</sup> ข. ภาสี ยมภาสเนยฺยํ.

อะไรๆ ในโลกนี้ที่จะรักยิ่งไปกว่า  
บุตรไม่มี ยัญญทัตตกุมารของเรา  
นี้นั้น รอดชีวิตแล้ว”.

ตตถ ตัม ขมยตฺนฺติ ตัม ขมยตฺ.  
ปฺตฺตเหตุ มมชฺชชาติ ตัม มม ภาสิตฺ  
อชฺช อิมสฺส ปฺตฺตสฺส เหตุ ขมยตฺ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ตัม  
ขมตัม คือ จงยกโทษถ้อยคำนั้น. คำว่า  
ปฺตฺตเหตุ มมชฺช ความว่า ขอท่านจง  
ยกโทษถ้อยคำนั้น ที่ดิฉันกล่าวแล้ว  
เพราะเหตุแห่งบุตรนี้ในวันนี้ด้วยเถิด.

โส โน อยฺนฺติ ยสฺส ปฺตฺตสฺส การณา  
มยา เอตํ ภาสิตํ โส โน ปฺตฺโต  
ชีวติ, อิมสฺส ชีวิตลาภานฺว เม ขมาหิ,  
สามิ อชฺชโต ปฺนฺจาย ตว วสฺวตฺติเน  
ภวิสฺสามิติ.

คำว่า โส โน อยํ ความว่า ดิฉันกล่าว  
ถ้อยคำนี้ เพราะเหตุแห่งบุตรใด บุตรของ  
เรานั้นรอดชีวิต, เพราะบุตรนี้มีชีวิตรอด  
มาได้นั่นเอง ขอท่านจงยกโทษให้ดิฉัน  
เสียเถิด, พี่จ๋า ตั้งแต่วันนี้ไปดิฉันจะอยู่  
ในอำนาจของท่าน.

อถ นํ มนฺุทพฺโย “อุฏฺเฐหิ  
ภทฺเท, ขมาหิ เต, อิตฺโต ปฺนฺจาย มา  
ผุสฺสจิตฺตา อโหสิ, อหฺปี เต อปฺปิยํ  
น กริสฺสามิ”ติ อาท. โพรสิสฺตฺโต  
มณฺุทพฺยํ อาท “อาวฺโส ตยา  
ทฺุสฺสัฆรณํ สัหริตฺวา กมฺมณฺุจ ผลณฺุจ  
อสทฺทหิตฺวา ทานํ เทนฺเตน อยฺตฺตํ  
กตํ, อิตฺโต ปฺนฺจาย ทานํ สทฺทหิตฺวา  
ทเทยฺยาสี”ติ. โส “สาธฺุ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา

ต่อมามันทัพยะกล่าวกับภรรยา  
นั้นว่า “จงลุกขึ้นมาเถิด นางผู้เจริญ,  
พี่ยกโทษให้เธอ, ตั้งแต่นี้ต่อไป เธออย่ามี  
จิตดุร้าย, สำหรับพี่ก็จะไม่ทำสิ่งที่ไม่เป็น  
ที่รักแก่เธอ”. พระโพรสิสฺตฺรฺกกล่าวกับ  
มันทัพยะว่า “ท่านผู้มีอายุ ท่านรวบรวม  
เสื้อผ้าและทรัพย์สินในเรือน ไม่เชื่อกรรมและ  
ผลกรรม ให้ท่านอยู่ชื่อว่า ทำกรรมอันไม่  
สมควร, จ้าเดิมแต่นี้ไปท่านพึงเชื่อและ



กณห์ที่ปายโน ปน อหเมวา"ติ.

นางวิสาขา, บุตรได้เกิดมาเป็นราहुล  
สามเณร, อาณิฆัณฑัพพะได้มาเกิดเป็น  
พระสารีบุตร, ส่วนกัณห์ที่ปายนะได้แก่  
เราตถาคตแล".

กณห์ที่ปายนชาตกวรรณนา จฏฐา.

พรรณนากัณห์ที่ปายนชาดก ที่ ๖ จบ.

## ๗. นิโครธชาตก (๔๔๕)

๗๒. “น วาหเมตํ ชานามิ  
โกวายํ กสฺส จาริ วา  
ยถา สาไซ วที เอวํ  
นิโครธ กิณฺติ มณฺณสิ.

๗๓. ตโต คลฺวินีเตน  
ปุริสา นีหริสฺส มํ  
ทตฺวา มุขปฺปหารานิ  
สาขสฺส วจันํ กรา.

๗๔. เอตาทิสํ ทุมฺมตินา  
อกตญฺเณน ทุพฺพินา  
กตํ อนริยํ สาเชน  
สชินา เต ชนาธิป.

๗๕. น วาหเมตํ ชานามิ  
นปี เม โกจิ สํสฺติ  
ยํ เม ตฺวํ สมฺม อกฺขาสิ  
สาเชน กทฺฒนํ กตํ.

๗๖. สชินํ สาชีวกฺโร  
มม สาขสฺส จูภยํ  
ตฺวํ โนสิสฺสริยํ ทาตา  
มนุสฺเสสฺส มหคฺคตํ

## ๗. นิโครธชาตก (๔๔๕)

๗๒. “ฉันไม่รู้จักคน ๆ นี้ว่า ผู้นี้คือใคร  
หรือเป็นเพื่อนของใคร นิโครธ  
ท่านจะเข้าใจว่าอย่างไร ตามที่  
สาขะกล่าวมาแล้ว.

๗๓. ต่อจากนั้น คนของเขาก็ทำตามคำ  
ของสาขะ ช่วยกันตะตอยที่หน้า  
และนำข้าพเจ้าออกไป โดยวิธี  
ลากคอ.

๗๔. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ กว่า  
ปวงชน สาขะผู้โง่เขลา คนเนรคุณ  
ทรยศต่อเพื่อน ซึ่งเป็นพระสหาย  
ของพระองค์ ได้ทำกรรมที่ป่าเถื่อน  
เช่นที่ทูลมานี้ พะยะคะ.

๗๕. เพื่อนเอ๋ย เรื่องที่ท่านบอกฉันว่า  
สาขะทำการขูดลาก ฉันก็ไม่รู้  
เหมือนกัน และก็ไม่มีใครบอกฉัน  
ด้วย.

๗๖. ท่านเป็นคนสร้างอาชีพที่ดี ให้แก่  
เพื่อน คือฉันและสาขะรวมสองคน  
เป็นคนให้ความเป็นใหญ่ แก่เรา  
ทั้งสอง และให้ความเป็นใหญ่ใน

ตฤหมมหา ลพุกิตา อิทฺธิ  
เอตฺถ เม นตฺถิ สํสโย.

หม่อมมนุษย์ เราทั้งสองได้ความ  
สำเร็จมาจากท่าน ชื่อนี้เราไม่สงสัย  
เลย.

๗๗. ยถาปิ วีรํ อคฺคิสฺสํ  
ทฺยฺหติ น วิรุหฺติ  
เอวํ กตํ อสฺสปุริสฺส  
นสฺสติ น วิรุหฺติ.

๗๗. พืชหว่านเข้าไปในไฟ ก็ไหม้หมด  
ไม่งอกขึ้นได้ ฉนั้นใด ผลที่ทำใน  
คนชั่วก็เช่นเดียวกัน สูญเปล่า  
ไม่มีผลงอกเลย.

๗๘. กตญฺญมฺหิ จ โปสฺมฺหิ  
สีลวฺนฺเต อริยวฺตฺติเน  
สุเขตฺเต วิย พิชานิ  
กตํ ตมฺหิ น นสฺสติ.

๗๘. ผลที่ทำให้คนผู้รู้คุณคน มีศีล มี  
ความประพฤติดีนั้น ไม่สูญเปล่า  
เช่นเดียวกับพืช ที่หว่านลงในไร่นา  
ที่ดี.

๗๙. อิมญฺจ ชมฺมํ เนกตํ  
อสฺสปุริสฺสจินฺตํ  
หฺนฺนตุ สาขํ สตฺตีหิ  
นาสฺส อิจฺฉามิ ชีวิตํ.

๗๙. สาขานี้ เป็นคนชั่วช้าสารเลว เป็น  
คนคดโกง มีความคิดอย่างคนชั่ว  
จงฆ่าเสียด้วยหอก เราไม่ต้องการ  
ให้เขามีชีวิตอยู่.

๘๐. ขมตฺสฺส มหาราช  
ปาณา ทฺุปฺปฏิอานยา  
ขม เทว อสฺสปุริสฺส  
นาสฺส อิจฺฉามหํ วรํ.

๘๐. ขอเดชะ ขอได้โปรดยกโทษให้เขา  
เถิด ชีวิตยากที่จะนำคืนมาได้ ขอ  
ได้ทรงพระกรุณาโปรดยกโทษ แก่  
คนชั่วเถิด ข้าพระพุทธเจ้าไม่  
ประสงค์ที่จะให้ประหารชีวิตเขา  
พะยะค่ะ.



๘๑. นิโครธเมว เสเวยย  
น สาขมุปลังเส  
นิโครธสุมี มตฺ เสยฺโย  
ยญฺเจ สาขสุมี ชีวิตนุ"ติ.

นิโครธชาตกํ สตุตมํ.

๘๑. ควรคบแต่นิโครธกุมารเท่านั้น แต่  
สาขกุมารไม่ควรคบ ตายอยู่ใน  
สำนักนิโครธกุมารนั้นแหละ ดีกว่า  
มีชีวิตอยู่ในสำนักสาขกุมาร จะ  
ประเสริฐอะไรเล่า".

นิโครธชาดก ที่ ๗.

## ๗. นิโครธชาตกถณณา (๔๔๕)

น วาหเมตี ชานามีติ อิทํ สตุถา  
เวฬุวัน เวฬุวันโต เทวทตฺตํ อารพฺภ  
กเถสิ.

เอกทิวสํ หิ ภิกฺขุ เตน "อาวุโส  
เทวทตฺตํ สตุถา ตว พหุปกาโร, ตว  
หิ สตุถารํ นิสฺสาย ปพฺพชฺชํ ลภิ,  
อุปสมฺปทํ ลภิ, เตปิฎกํ พุทฺธวณฺ  
อุคฺคณฺหิ, ฉานํ อุปฺปาเทสิ, ลาภ-  
สกุภาโรปิ เต ทสฺพลสฺเสว สนฺตโก"ติ  
วตุวา ตินฺสลาภํ อุทฺธิปิตุวา "เอตฺตํปิ  
สมณฺเนน โคตเมน มยฺหิ กตํ คุณํ น  
ปฺสฺสามิ"ติ วุตฺเต ธรรมสฺถายํ กถํ  
สมฺภูจาเปสฺสุ. สตุถา อาคฺนฺตุวา "กาย  
นฺตุถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย  
สนฺนินฺนินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย  
นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว อิทาเนว,  
ปุพฺเพปิ เทวทตฺโต อกตณฺณ  
มิตฺตพฺพหิ"ติ วตุวา อตีตํ อาทริ

## ๗. พรรณนานิโครธชาดก (๔๔๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ  
เวฬุวัน ทรงปรารภถึงพระเทวทัตจึงตรัส  
พระธรรมเทศนานี้ว่า ฉันไม่รู้จักคน ๆ นี้  
ดังนี้เป็นต้น.

เรื่องราวโดยละเอียดมีว่า วันหนึ่ง  
พวกภิกษุพูดกับพระเทวทัตว่า "ท่าน  
เทวทัต พระศาสดาทรงมีอุปการคุณแก่  
ท่านมาก, เพราะว่าท่านได้อาศัยพระ  
ศาสดา จึงได้บรรพชา, ได้อุปสมบท,  
ได้เรียนพุทธพจน์คือพระไตรปิฎก, ได้  
ฉาน แม้แต่ลาภและสักการะของท่านก็  
เป็นของของพระทศพลนั้นเอง" เมื่อพระ  
เทวทัตนั้นยกใบหญ้าขึ้น พูดว่า "ผมไม่  
เห็นว่าพระสมณโคดม ได้ทำคุณแก่ผม  
แม้แต่เท่านี้" จึงได้ยกขึ้นพูดกันใน  
ธรรมสภา. พระศาสดาเสด็จมาแล้วตรัส  
ถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้พวกเธอ  
กำลังนั่งสนทนากันเรื่องอะไร" เมื่อพวก  
ภิกษุกราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า  
"ภิกษุทั้งหลาย ไม่ใช่แต่ชาตินี้เท่านั้น,  
แม้ในชาติก่อน ๆ เทวทัตก็เป็นคน

อกตัญญู ทรมศต่อมิตร” แล้วจึงทรงนำ  
อดีตนิทานมาตรัสว่า

อดีตเต ราชคเห มคธราชา นาม  
รชชํ กาเรสิ. ตทา ราชคหเสฏฐี  
อตตโน ปุตตสฺส ชนปทเสฏฐิโน ธีตรํ  
อาเนสิ. สา วณฺณา อโหสิ. อดสฺส  
อปรรากะ สกุกาโร ปริหาโย. “อมุหากํ  
ปุตตสฺส เคเห วณฺณิตฺติยา วสนุตฺติยา  
กถํ กุลวํโส วฑฺฒิสฺสตี”ติ ยถา สา  
นํ สฺมณฺาติ, เอวํปี กถํ สมฺมูชาเปนฺติ.

สา ตํ สุตฺวา “โหนตุ คพฺภินีอาลยํ  
กตฺวา เอเต วณฺเญสฺสสามี”ติ จินฺนเตตฺวา  
อตตโน อตฺตจจาริกํ ธาตี อาห “อมม  
คพฺภินิโย นาม กิณฺจ กโรนฺตี”ติ  
คพฺภินีปริหารํ ปุจฺฉิตฺวา ตํ สุตฺวา  
อุตฺตเนกาเล ปฏิจฺฉาเทตฺวา อมฺพิลาทิจฺจิกา  
หุตฺวา หตฺถปาทานํ อุทฺธมายนกาเล  
หตฺถปาทปฏิจฺฉิโย โภฏฺวาเปตฺวา พหฺล  
กาเรสิ, ทิวเส ทิวเส ปีโลติกเวฏฺฐเนน  
จ อุทฺทรวฑฺฒนํ ทสฺเสสิ, ถนฺมุขานิ  
กาฬิกานิ กาเรสิ, สรีรํกิจจํ กโรนฺตีปี

ในอดีตกาล พระราชาทรงพระนาม  
ว่า มคธราช เสวยราชสมบัติอยู่ในนคร  
ราชคฤห์. กาลครั้งนั้น ราชคหเศรษฐีได้  
นำธิดาของเศรษฐีในชนบทมาเป็นภรรยา  
ของบุตรตัวเอง. แต่นางคนนี้เป็นหมั่นเสีย.  
ต่อมาเศรษฐีก็เสื่อมสัการะ. เขาจึงพูด  
กันขึ้นว่า “เมื่อผู้หญิงที่เป็นหมั่นมาอยู่  
ในเรือนของลูกเรา วงศ์ตระกูลจะเจริญ  
ได้อย่างไร” จึงสนทนากันโดยประการ  
ที่บุตรสะใภ้จะได้ยินคำที่พูดกันนี้.

บุตรสะใภ้ นั้น ได้ยินคำที่เขาพูดกันนั้น  
แล้วจึงคิดว่า “คอยดูเถอะ เราจะต้อง  
สร้างทำเป็นมีกรรมภักจงพวกนี้” จึงพูดกับ  
หญิงพี่เลี้ยงผู้ประพฤติประโยชน์ตน ถ้าม  
ถึงการบำรุงของหญิงมีกรรมว่า “แม่คุณ  
ธรรมดาผู้หญิงมีกรรมทำอะไรกันบ้าง”  
ครั้งได้ฟังถึงการบำรุงของหญิงมีกรรมนั้น  
แล้ว ในเวลาที่มีประจำเดือนก็ปกปิดเสีย  
ทำเป็นคนชอบกินของเปรี้ยวเป็นต้น ใน  
เวลาที่มีมือเท้าควรจะบวม ก็ให้ทุบทำ  
หลังมือ หลังเท้า ให้บวม, แล้วแสดงถึง

อญฺฉตฺร ตสฺสา ธาติยา อญฺเณลํ  
 ปมุเช น กโรติ. สามิโกปิ ตสฺสา  
 คพฺภบริหาริ อทาสิ. เอวํ นว มาเส  
 วสิตุวา “อิทานิ ชนปเท ปิตุ ฆรํ  
 คนฺตุวา วิชายิสฺสามิ”ติ สสฺสฺสฺสฺสฺเร  
 อาปุจฺฉิตฺวา รถํ อภิรฺยฺห มหนฺตฺน  
 ปริวารเณ ราชคฺหา นิภฺษมิตุวา มคฺคํ  
 ปฏิปชฺชติ. ตสฺสา ปน ปุโรโต เอกิ  
 สตุเถ คจฺฉติ. สตุเถน วสิตุวา  
 คตฺถุชานํ เอสา ปาตฺราสกาเล  
 ปาปฺณนาติ.

อถกทิวสํ ตสฺมี สตุเถ เอกา  
 ทุคฺคตฺติตฺติ รตฺติ เอกสฺมี นิโครธมฺมุเล  
 ปุตฺตํ วิชายิตฺวา ปาโตว สตุเถ  
 คจฺฉนฺเต “อนิ วจิณา สตุเถน คนฺตุํ น  
 สกฺขิสฺสามิ, สกฺกา โข ปน ชีวนฺติยา  
 ปุตฺตํ ลภิตฺนุ”ติ นิโครธมฺมุลาเล  
 ชลาพฺุณฺเจว คพฺภมฺลนฺเจ อตฺถริตุวา  
 ปุตฺตํ จฺทฺเทตฺวา อคมาสิ. ทารกสฺสปี  
 เทวตา อารกฺขิ คณฺหิสุ. โส หิ น  
 โย วา โส วา สตุโต, โฟธิสตุโตเยว.

การทำงโตขึ้นทุกวัน ๆ ด้วยการเอา  
 ผ้าเก่า ๆ พันไว้, ให้ทำหვნมให้ดำ, แม้  
 จะทำหน้าที่เกี่ยวกับร่างกาย ก็ไม่ยอมทำ  
 ให้เป็นหน้าที่ของคนอื่น ๆ นอกจากหญิง  
 พี่เลี้ยงคนนั้น. ส่วนสามีก็ให้การคุ้มครอง  
 ป้องกันเด็กในครรภ์แก่ภรรยา. ภรรยา  
 อยู่มาทำนองนี้ได้ ๙ เดือน เห็นว่า “บัดนี้  
 เราจะไปเรือนของบิดาในชนบทคลอดบุตร”  
 แล้วจึงลาพ่อผัวและแม่ผัว นั่งรถออกจาก  
 เมืองราชคฤห์ เดินทางไปพร้อมด้วย  
 บริวารเป็นอันมาก. แต่ว่าหมู่เกวียน  
 เดินทางไปข้างหน้านางหมู่หนึ่ง. ในเวลา  
 รับประทานอาหารเช้า นางก็ถึงที่ที่พวก  
 กองเกวียนเคยพักอยู่แล้วจากไป.

อยู่มาวันหนึ่ง หญิงยากจนคนหนึ่ง  
 ในกองเกวียนนั้น คลอดบุตรที่โคนต้นไทร  
 ต้นหนึ่งในกลางคืน เมื่อกองเกวียนจะ  
 ออกเดินทางแต่เช้า คิดว่า “เราแยกจาก  
 กองเกวียนแล้วก็ไม่อาจจะไปได้, ส่วนลูก  
 เรายังมีชีวิตอยู่ก็ยังหาได้” จึงได้กอดรก  
 และเมื่ออกของครรภ์ และทิ้งลูกไว้ที่บริเวณ  
 โคนต้นไทรแล้วไปเสีย. แต่เทวดาได้ให้  
 การดูแลรักษาแก่เด็กอ่อน. เพราะว่า  
 เด็กอ่อนนี้มีไซส์ตวรรษมดา, เป็นพระ

โส ปน ตทา ตาทิสํ ปฏิสนฺธิ คณฺหิ.  
 อิตฺรา ปาตฺราสกาเล ตํ จานํ ปตฺวา  
 “สรีริกัจจํ กริสฺสามิ”ติ ตาย ธาติยา  
 สหฺวธิ นิโครธมฺลํ คตา สฺวณฺณวณฺณํ  
 ทารกํ ทิสฺวา “อมฺม นิปฺพนฺนํ โน  
 กิจฺจนฺ”ติ ปีโลติกาโย อปเนตฺวา  
 อุจฺจฺจนฺคปฺเทสฺ<sup>๑</sup> โฉหิตฺน จ คพฺภมฺเลน  
 จ มกฺขิตฺวา อตฺตโน คพฺภวฺภูจฺจานภาวํ  
 อารุเจสิ. ตาวเทว นํ สาณฺิยา  
 ปริกฺขิปิตฺวา หนฺจตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต  
 ปณฺณํ เปเสสิ.

อถสฺสา สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส  
 ปฏฺจาย ปิตุ กุเล ก็ กริสฺสฺสฺสฺสฺสฺส  
 อาคจฺจตฺตฺ”ติ เปสฺยีสฺ. สฺสา ปฏฺิณฺวตฺติตฺตฺวา  
 ราชคฺคหเมว ปาวิสิ. ตตฺถ ตํ  
 สมฺปฏฺิจฺจิตฺตฺวา ทารกสฺส นามํ กโรนฺตฺตา  
 นิโครธมฺลฺเล ชาตตฺตฺตา “นิโครธกฺมาโร”ติ  
 นามํ กรีสฺ. ตํทิวสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส  
 สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส  
 สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส  
 สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

โพธิสัตว์ที่เดียว. ก็พระโพธิสัตว์นั้นถือ  
 ปฏิสนธิเช่นนั้นในเวลานั้น. ส่วนบุตรสะไ้  
 ของเศรษฐีมาถึงที่นั้น ในเวลารับประทาน  
 อาหารเช้า คิดว่า “จะทำหน้าที่เกี่ยวกับ  
 ร่างกาย” (เช่น ถ่ายอุจจาระ, ปัสสาวะ)  
 จึงไปยังโคนต้นไม้กับหญิงที่เลี้ยงคนนั้น  
 ก็ได้เห็นเด็กอ่อนผิวพรรณดั่งทองคำ ก็  
 พูดยว่า “แม่เอ๋ย งานของเราสำเร็จแล้ว”  
 จึงปลี่ยนผ้าเก่า (ที่พันท้อง) ออก แล้วเอา  
 เลือดและเมือกครรภ์มาทาหน้าเด็ก แล้ว  
 บอกว่าตนคลอดบุตรแล้ว. ทนใดนั้นเอง  
 คนที่เป็นบริวารก็ดีอกดีใจ ช่วยกันกันมาน  
 ให้นาง แล้วส่งจดหมายไปยังเมือง  
 ราชคฤห์.

ต่อมาฝ่ายพ่อผัวและแม่ผัวของนาง ก็  
 ตอบจดหมายมาว่า “นับตั้งแต่เวลาที่  
 คลอดบุตรแล้วนางจะทำอย่างไรที่ตระกูล  
 ของบิดา, จงกลับมาที่บ้านเรานี้แหละ”.  
 นางจึงกลับเข้าเมืองราชคฤห์ตามเดิม.  
 พวกชนต้อนรับนางที่เมืองราชคฤห์นั้น  
 เมื่อจะตั้งชื่อให้แก่เด็ก จึงตั้งชื่อว่า  
 “นิโครธกุมาร” เพราะเกิดที่โคนต้นไม้.

<sup>๑</sup> ฉ. อุจฺจฺจนฺคปฺเทสฺ.

อนุตรามคเค เอกิสฺสา รุกฺขสาขาเย  
 เหฏฺฐา ปุตฺตํ วิชาเย. ตสฺส  
 "สาขกฺุมารโ"ติ นามํ กรีสุ. ตํทิวสญฺเวย  
 เสฏฺฐี นิสฺสาเย วสนุตสฺส ตฺนุนการสฺส  
 ภริยา ปีโลติกนฺตเร ปุตฺตํ วิชาเย.  
 ตสฺส "ไปติโก"ติ นามํ กรีสุ.

ในวันเดียวกันนั่นเอง บุตรสะใภ้ของ  
 เศรษฐีเล็ก กำลังเดินทางไปเรือนตระกูล  
 เพื่อประโยชน์แก่การคลอดบุตร ก็  
 คลอดบุตรที่ได้กึ่งไม่กึ่งหนึ่งในระหว่างทาง.  
 เขาตั้งชื่อเด็กคนนั้นว่า "สาขกุมาร". ใน  
 วันนั้นเหมือนกัน ภรรยาของช่างตัดเย็บ  
 เสื้อผ้าซึ่งอาศัยเศรษฐีอยู่ ก็คลอดบุตรใน  
 กองผ้าเก่า ๆ. เขาจึงตั้งชื่อเด็กนั้นว่า  
 "ไปติกะ".

มหาเสฏฺฐี อุโปปี เต ทารเก  
 "นิโครธกุมารสฺส ชาตทิวเส ชาตา"ติ  
 อาเนตฺวา เตเนว สทฺธิ สํวฑฺฒเสสิ. เต  
 เอกโตว วฑฺฒิตฺวา เวปฺปุตฺตา ตกฺกสิลฺล  
 คนฺตฺวา สิปปี อุกฺคณฺหีสุ. อุโปปี  
 เสฏฺฐิปปุตฺตา อาจริยสฺส เทว กหาปณ-  
 สหสฺसानิ อํทฺสุ. นิโครธกุมารโ ไปติกสฺส  
 อตฺตโน สนฺติเก สิปปี ปฏฺจเปสิ. เต  
 นิปฺพนฺนสิปปา อาจริยํ อาปุจฺจิตฺวา  
 นิกฺขนฺตฺวา "ชนปทจาริกํ จริสฺสามา"ติ  
 อนุพุพฺพน พาราณสี ปตฺวา เอกสมฺม  
 รุกฺขมฺูเล นิปชฺชิสฺสุ.

เศรษฐีใหญ่พาเด็กแม่ทั้งสองนั้นมา  
 เลี้ยงรวมกันกับนิโครธกุมารนั่นเอง เพราะ  
 เห็นว่า "เกิดในวันนี้นิโครธกุมารเกิด".  
 เด็กทั้งสามคนนั้น เจริญมาร่วมกัน  
 เจริญวัยแล้ว ก็ไปเรียนศิลปวิทยาที่นคร  
 ตักกสิลา. บุตรเศรษฐีแม่ทั้งสองคนได้ให้  
 เงินแก่อาจารย์ ๒,๐๐๐ กหาปณะ. นิโครธ-  
 กุมารสอนศิลปวิทยาในสำนักของตน แก่  
 ไปติกะอีกทอดหนึ่ง. ทั้ง ๓ คนนั้นศึกษา  
 วิชาสำเร็จแล้ว ก็ลาอาจารย์ออกไปถึง  
 เมืองพาราณสี โดยลำดับด้วยคิดว่า "จะ  
 เที่ยวจาริกไปตามชนบท(เที่ยวแบบจรดงค์)"  
 แล้วนอนอยู่ที่โคนไม้แห่งหนึ่ง.

ตทา พวราณสีรญโณ กาลกตสฺส  
 สตุตโม ทิวโส, “เสว ปุสฺสวํถิ  
 โยเชสฺสสามา”ติ นคเร ภาริณฺจาราเปสฺสุ.  
 เตสฺส ปิยสหาเยสฺส รุกฺขมฺมุเล นิปฺชฺชิตฺวา  
 นิทฺทหายนฺเตสฺส ปิตฺติโก ปจฺจุสกาเล  
 อญฺจาย นิโครธกฺุมารสฺส ปาเท  
 ปริมฺชฺชุนฺโต นิสินฺโน โหติ. ตสฺมี รุกฺเข  
 ทฺวีสุ นินฺดูจกุกฺกุณฺเณสุ อฺปริรูกฺกุณฺ  
 เหมจฺจากุกฺกุณฺสฺส สรีเร วจฺจํ ปาเตสิ.

อถ นํ โส “เกเนตํ ปาติตนฺ”ติ อห.  
 “สมฺม มา กุชฺฌมิ, มยา อชานนฺเตน  
 ปาติตนฺ”ติ อห. “อเร ตฺวํ มม สรีริ  
 อตฺตโน วจฺจกฺุจฺจํ มณฺเณสิ ก็ มม  
 ปมาณํ น ชานาสี”ติ. อถ นํ อิตโร  
 “อเร ตฺวํ ‘อชานนฺเตน เม กตฺนฺ’ติ  
 วุตฺเตปี กุชฺฌมฺสิเยว, ก็ ปน เต  
 ปมาณนฺ”ติ อห. “โย มํ มาเรตฺวา  
 มํสํ ชาทติ, โส ปาโตว สหสฺสํ  
 ลภติ, ตสฺมา อหํ มานํ กริสฺสามี”ติ.  
 อถ นํ อิตโร อห “อเร เอตฺตกมฺตฺเตน  
 ตฺวํ มานํ กริสฺสิ, มํ ปน มาเรตฺวา  
 โย ญฺลมํสํ ชาทติ, โส ปาโตว ราชฯ  
 โหติ, โย มชฺฌมิมมํสํ ชาทติ, โส  
 เสนาปติ โหติ, โย อญฺจนิสฺสุสิตํ ชาทติ,

เวลานั้น พระเจ้าพวราณสีเสด็จสวรรคต  
 ได้ ๗ วันแล้ว, ประชาชนพลเมืองตีฆ้อง  
 ร้องปาวในเมืองว่า “วันพรุ่งนี้ เราจะ  
 ประกอบ (เสีียง) ราชรถสีขาว”. ครั้น  
 สหายรักทั้งสามคนนั้น นอนหลับอยู่ที่โคน  
 ต้นไม้นั้น. ปิตติกะลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ นั่ง  
 บีบนวดเท้าให้นิโครธกุมารอยู่. บรรดาไก่  
 ๒ ตัวที่อาศัยอยู่ที่ต้นไม้นั้น ไก่ตัวอยู่  
 ข้างบนถ่ายอุจจาระรดไก่ตัวข้างล่าง.

ครั้งนั้น ไก่ตัวที่ถูกถ่ายรด จึงถามไก่ตัว  
 ถ่ายรดนั้นว่า “นี่ใครถ่ายขี้นั้นลงมา”.  
 ไก่ตัวบนพูดว่า “เพื่อนเอ๋ย อย่าโกรธเลย  
 นะ, เราไม่รู้จึงถ่ายลงไป”. ไก่ตัวล่างพูดว่า  
 “ชะ เจ้าห้าร้อย เอ็งเห็นตัวของข้าเป็น  
 ส้วมของตนไปเสียแล้วนี่ เอ็งไม่รู้จักความ  
 สำคัญของข้าหรือ”. ครั้งนั้น ไก่ตัวบน  
 พูดกับไก่ตัวล่างนั้นว่า “เฮ้ย เมื่อเราบอก  
 แล้วว่า ‘ไม่รู้ จึงได้ทำไป’ เจ้ายังจะโกรธ  
 จนได้, เอ็งสำคัญยังงั๊วะ”. ไก่ตัวล่าง  
 พูดว่า “ใครฆ่าข้ากินเนื้อได้ จะได้ทรัพย์  
 พันหนึ่งแต่เช้า, เพราะฉะนั้น ข้าต้อง  
 ถือตัวละ”. ครั้งนั้น ไก่ตัวบนพูดกับไก่  
 ตัวล่างนั้นว่า “ชะข้า เพียงแค่นี้ เอ็งก็  
 ถือตัวเสียแล้ว, ข้านะเว้ย ใครฆ่าข้ากิน

โส ภณฺฑาทคาริกโก โหติ"ติ อาห.

เนื้อสันได้ จะได้เป็นพระราชชาติเข้า,  
ใครได้กินเนื้อชั้นรอง จะได้เป็นเสนาบดี,  
ใครได้กินเนื้อติดกระดูก จะได้เป็น  
ขุนคลัง".

ไปติโก เตสํ กถํ สุตฺวา "กินฺโน  
สหสุเสน, รชฺชเมว วรณฺ"ติ สณฺฑิกํ รุกฺขํ  
อภิรุหิตฺวา อุปริสยิตกุกฺกุฏํ คเหตุว  
มาเรตฺวา องฺคาเรสุ ปจิตฺวา ภูมมํสํ  
นิโครธสุส อทาสี, มชฺฌิมมํสํ สาขสุส  
อทาสี, อฏฺฐิมํสํ อตฺตนา ขาทิ. ตํ  
ขาทิตฺวา จ ปน "สมฺมุ นิโครธ ตฺวํ  
อชฺช ราชา ภวิสฺสุสสี, สมฺมุ สาข  
ตฺวํ เสนาปติ ภวิสฺสุสสี, อหํ ปน  
ภณฺฑาทคาริกโก"ติ วตฺวา "กถํ ขานาสิ"ติ  
ปฺปฏฺโฐ เต ปวตฺตี อารโจะสิ. เต  
ตโยปิ ชนา ปาตฺราสเวลาย พาราณสี  
ปวิสิตฺวา เอกสุส พฺราหฺมณฺสุส เคเห  
สปฺปิสกฺกรยฺตฺตํ ปายาสํ ภูณฺชิตฺวา  
นคฺรา นิภฺขมิตฺวา อุยฺยานํ ปวิสฺสีสุ.  
นิโครธกฺุมารโ สิลาปฏฺฐ นิปฺชฺชสี. อิตฺเร  
เทว พหิ นิปฺชฺชสีสุ.

ไปติกะได้ฟังคำของไก่ทั้งสองตัวนั้น  
แล้ว เห็นว่า "เงินพันเราจะเอาทำไม,  
ราชสมบัตินั้นแหละดี" จึงค่อย ๆ ปีนต้นไม้  
ขึ้นไป จับไก่ตัวที่นอนข้างบนมาฆ่า  
ย่างไฟเสร็จแล้วมอบเนื้อสันให้นิโครธ-  
กุมาร, ได้ให้เนื้อชั้นรองแก่สาขกุมาร,  
ส่วนตัวเองแทะเนื้อติดกระดูก. ก็แล ครั้น  
กินเนื้อไก่เสร็จแล้ว จึงพูดว่า "สหาย  
นิโครธ วันนี้ท่านคงจะได้เป็นพระราชชาติ,  
สหายสาขะ ท่านคงจะได้เป็นเสนาบดี,  
ส่วนข้าพเจ้าจะได้เป็นขุนคลัง" เมื่อถูก  
ถามว่า "ท่านรู้ได้อย่างไร" จึงได้บอก  
ความเป็นไปนั้นให้ทราบ. แม้ทั้งสามคน  
นั้น จึงเข้าไปเมืองพาราณสี ในเวลา  
อาหารเช้า รับประทานข้าวปายาสปรุง  
ด้วยน้ำมันเนยและน้ำตาลกรวด ที่เรือน  
ของพราหมณ์คนหนึ่ง แล้วออกจากเมือง  
เข้าไปยังอุทยาน. นิโครธกุมารนอนอยู่บน  
แผ่นดิน. อีกสองคนนอนอยู่นอกแผ่นดิน.



ตสฺมี สมเย ปญฺจ ราชกกุฏภณฺฑานิ  
 อนฺโต จเปตฺวา ปุสฺสธมฺมิ วิสฺสชฺเชสฺสุ.  
 ตสฺส วิตุฏฺฐารกฺขา มหาชนกชาตเก  
 อาวีภวิสฺสตีติ. ปุสฺสธมฺโม อุกฺขยํ  
 คนฺตุวา นินฺตติตฺวา อาโรหณสฺสชฺโช  
 หุตฺวา อญฺจาสิ. ปุโรหิตो "อุกฺขยเน  
 ปุณฺณวตา สตุเตน ภวิตพฺพนฺ"ติ  
 อุกฺขยํ ปวีสิตฺวา กุมารํ ทิสฺวา  
 ปาทนฺโต สภากํ อปเนตฺวา ปาเทสฺ  
 ลกฺขณานิ อปฺธาเรตฺวา "ติฏฺฐตุ ตาว  
 พาราณสีรชฺชํ, สกลชมฺพทีปสามิ"<sup>๑</sup>  
 อธิปติราชา ภวิตุํ ยุตฺโต"ติ สพฺพ-  
 ตาลาวจเร ปคฺคณฺหาเปสิ.

นิโครธกุมารो ปพฺพชฺฉิตฺวา มุขโต สภากํ  
 อปเนตฺวา มหาชนํ โอลิเกตฺวา  
 ปริวตฺติตฺวา นิปนฺโน โถกํ วิตินาเมตฺวา  
 สิลापญฺเฏ ปุลฺลงฺเกน นิสฺสีทิ. อถ นํ  
 ปุโรหิตो ชนฺดณฺณา ปติฏฺฐาย "รชฺชนฺเต  
 เทว ปาปฺนนาตี"ติ วตฺวา "สาธฺ"ติ  
 วุตฺเต ตตฺถเว รตนราสิมฺหิ จเปตฺวา

เวลานั้น เขาปล่อยราชรถสี่ขาตั้งเครื่อง  
 ราชกกุฏภัณฑ์ ๕ อย่าง อยู่ภายใน.  
 เรื่องราวโดยละเอียดของการปล่อยราชรถ  
 สี่ขานั้น จะมีแจ้งในมหาชนกชาดก.  
 ราชรถสี่ขาได้ไปถึงอุททยานแล้ว<sup>๑</sup> ก็กลับ  
 หยุดเตรียมมรอนคนขึ้นนั่ง. ปุโรหิตเห็นว่า  
 "ในอุททยานคงจะมีคนมีบุญอยู่" จึงเข้าไป  
 ยังอุททยาน เห็นกุมารจึงเลิกผ้าตั้งแต่  
 ปลายเท้าขึ้นตรวจดูลักษณะที่เท้าทั้งสอง  
 เห็นว่า "ไม่ต้องพูดถึงราชสมบัติในนคร  
 พาราณสีดอก, คนผู้นี้สมควรที่จะเป็น  
 พระราชาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นเจ้าแห่งสกล-  
 ชมพทวิปเสียอีก" แล้วจึงให้ประโคมฆ้อง  
 กลองขึ้นพร้อมกัน.

นิโครธกุมารก็ตื่นขึ้นเปิดผ้าคลุมหน้าออก  
 มองดูฝูงคน แล้วพลิกกลับนอนให้เวลา  
 ล่วงไปอีกหน่อย ก็ลุกขึ้นนั่งขัดสมาธิบน  
 แผ่นหิน. ขณะนั้น ปุโรหิตคุกเข่าพูดกับ  
 นิโครธกุมารนั้นว่า "ขอเดชะ ราชสมบัติ  
 มาถึงพระองค์แล้ว พระยะคะ" เมื่อนิโครธ-  
 กุมารพูดว่า "ดีแล้ว" สถาปนาไว้บน

<sup>๑</sup> ฉ. ม. ...ที่ปุลลปิ ราชชา.

<sup>๑</sup> หัวหน้าพราหมณ์ประจำราชสำนัก ทำหน้าที่  
 เหมือนนายกรัชมন্ত্রী.

อภิสิญฺจ. โส รุขํ ปตฺวา สาขสุส  
 เสนาปติฏฺจานํ ทตฺวา มหฺนฺเตน  
 สกฺกาเรน นครํ ปาวิสิ. โปติโกปิ เตน  
 สทุธิเยว อคฺมาสิ. ตโต ปฏฺจาย  
 มหาสตุโต พาราณสียํ ฐมฺเมน รุขํ  
 กาเรสิ.

โส เอกทิวสํ มาตาปิตูนํ สริตฺวา  
 สาขํ อาน "สมฺม น สกฺกา มาตาปิตูหิ  
 วินา วตฺติตุํ, มหฺนฺเตน ปริวาเรน  
 คนฺตฺวา มาตาปิตโร โน อานเห"ติ.  
 สาโข "น เม ตตฺถ คมนกมฺมํ  
 อตฺถิ"ติ ปฏิทฺธิปิ. ตโต โปติกํ  
 อาณาเปสิ. โส "สาธฺ"ติ ตตฺถ คนฺตฺวา  
 นิโครธสุส มาตาปิตโร "ปฺตฺโต เต  
 รุขเ ปติฏฺจิตฺ, เถถ, สามิ ตตฺถ  
 คจฺจมา"ติ อาน. เต "อตฺถิ โน  
 วิภวตฺตุํ, นาลํ ตตฺถ คมเนนา"ติ  
 ปฏิทฺธิปิสุ.

กองแก้ว แล้วอภิษะกที่นั่นเอง. นิโครธกุมาร  
 ได้ราชสมบัตินี้แล้ว ก็พระราชทานตำแหน่ง  
 เสนาบดีให้สาขกุมาร แล้วเสด็จเข้าสู่  
 พระนคร ด้วยเกียรติยศอย่างมโหฬาร.  
 ส่วนโปติกะได้ไปพร้อมกับพระราชานั่นเอง.  
 ตั้งแต่นั้นมา พระมหาสัตว์ก็ได้เสวย  
 ราชสมบัตินั้นในนครพาราณสี โดยทศพิธ-  
 ราชธรรม.

วันหนึ่ง นิโครธกุมารนั้นคิดถึง  
 มารดาบิดา จึงพูดกับสาขะว่า "เพื่อนเอ๋ย  
 เราไม่อาจจะแยกกันอยู่กับพ่อแม่ได้, เจ้า  
 จงไปพร้อมกับบริวารมาก ๆ แล้วพาพ่อแม่  
 ของเรามาเถอะ". สาขะปฏิเสธโดยอ้าง  
 ว่า "เราไม่มีหน้าที่ต้องไปที่นั่น". จากนั้น  
 นิโครธกุมารนั้นจึงสั่งโปติกะ. โปติกะก็  
 รับคำว่า "ดี" แล้วไปที่บ้านของนิโครธ-  
 กุมารนั้น แล้วบอกกับมารดาบิดาของ  
 นิโครธกุมารว่า "ลูกของท่านดำรงอยู่แล้ว  
 ในราชสมบัตินี้, มาเถอะ, นาย เราจะไป  
 ที่นั่นกัน". มารดาบิดาของนิโครธกุมาร  
 นั้นก็ปฏิเสธ โดยพูดว่า "เพียงแต่ทรัพย์  
 สมบัติของพวกเขาที่มี, เราไม่ไปที่นั่นละ".

สาขุส มาตาปิตโร อารโจะสิ. เตปี  
 น อิจฺฉิสฺส. อตฺตโน มาตาปิตโร อโวจ.  
 “มยฺหิ ตาต ตุนฺนถารกฺกเมน ซีวิสุสาม,  
 อลฺลนฺ”ติ ปฏิกฺขิปีสฺส. โส เตสํ คมนํ  
 อลฺลิตฺวา พาราณสีเมว ปจฺจาคนฺตฺวา  
 “เสนาปตีสฺส ฆเร มคฺคกิลมถํ  
 วินิเทตฺวา ปจฺจา นิโครธํ ปสฺสิสฺสสามี”ติ  
 จินฺตฺตฺวา ตสฺส นิเวสนทฺวารํ คนฺตฺวา  
 ‘สหายโก กิร เต ปิตโก นามาโคติติ  
 เสนาปตีสฺส อารโจะหิ”ติ โทวาริกํ อาน.  
 โส ตถา อกาสิ. สาโข ปน “อຍ  
 มຍฺหิ ราชฺหิ อทฺตฺวา สหายสฺส  
 นิโครธสฺส อทาสี”ติ ตสฺมี เวรํ พนฺธิ.  
 โส ตํ กถํ สุตฺตฺวา วทฺโธ อากนฺตฺวา  
 “โก อิมสฺส สหายโย อุมฺมตฺตโก  
 ทาสีปฺตฺโต, คณฺหถ นนฺ”ติ วตฺวา  
 หตฺถปาทชาณฺกปฺปุเรหิ โทฏฺวาเปตฺวา  
 คีวายํ คานาเปตฺวา นีหฺราเปสิ.

ไปติกะก็บอกกับมารดาบิดาของสาขุกุมาร.  
 มารดาบิดาของสาขุกุมารเมื่อนั้น ก็ไม่  
 ต้องการไป. ไปติกะจึงบอกกับมารดา  
 บิดาของตัวเอง. มารดาบิดาของไปติกะ  
 ก็ปฏิเสธโดยกล่าวว่า “ลูกเอ๋ย เราหา  
 เลี้ยงชีพด้วยงานของช่างตัดเย็บเสื้อผ้า,  
 อย่าให้ไปเลย”. ไม่ได้การไปของชน  
 เหล่านั้น ไปติกะนั้นก็กลับนครพาราณสี  
 คิดว่า “จะพักผ่อนให้หายเหนื่อยจากการ  
 เดินทางที่เรื้อนของเสนาบดีนั้นเสียก่อน  
 แล้วจึงจะไปพบนิโครธกุมารในภายหลัง”  
 จึงได้ไปที่ประตูบ้านของเสนาบดีนั้น แล้ว  
 บอกกับนายประตูว่า “ขอให้ท่านเรียน  
 ท่านเสนาบดีว่า ‘ทราบว่ สหายของท่าน  
 ชื่อไปติกะมาหา’. นายประตูนั้นก็ทำตาม.  
 แต่สาขุกุมาร ผู้กวเโรไปติกะนั้นว่า  
 “เจ้านี้ไม่ให้ราชสมบัติแก่เรา แต่ไปให้  
 แก่สหายนิโครธเสีย”. สาขุกุมารได้ฟังคำ  
 นั้นก็โกรธ มาพูดว่า “ใครเป็นเพื่อนของ  
 เจ้านี้ เป็นลูกนางทาสีบ้า, จับมันไว้”  
 แล้วก็ให้บริวารทุบตีด้วยมือ เท้า เข่า  
 และศอก แล้วให้จับลากคอออกไป  
 จากบ้าน.



อามนุตตวา “เทว อหิ มคฺคกิลมนฺโต  
 ‘สาขสฺส เคนฺหิ คนฺตฺวา วิสมิตฺวา อธิ  
 อาคมิสฺสามี’ติ อาคมิ, อถ มํ สาไซ  
 “นาหนุตฺติ ชานามิ”ติ วตฺวา โภฏาเปตฺวา  
 คีวายํ คาหาเปตฺวา นินฺราเปสี’ติ  
 สทฺทเหยฺยาสี ตฺวํ เอตฺนฺ”ติ วตฺวา  
 ติสฺโส คาถา อภาสิ

ในสำนักเสนาบดีนั้นเหมือนกัน แล้วพูด  
 ว่า “ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้ากำลัง  
 เหน็ดเหนื่อยจากการเดินทางอยู่ คิดว่า  
 ‘จะไปเรือนของสาขะ พักผ่อนแล้วจึงมา  
 ที่นี่’ จึงได้มา, ตอนนั้นสาขะพูดกับ  
 ข้าพระพุทธเจ้าว่า “เราไม่รู้จักเจ้า” แล้ว  
 ให้เขาเตะต้อย ให้ลากคอข้าพระพุทธเจ้า  
 ออกไปนอกบ้าน เรื่องเป็นเช่นนี้ พระองค์  
 จะทรงเชื่อหรือไม่” ครั้นแล้วจึงกล่าว  
 ๓ คาถาว่า

๗๒. “น วาหเมตฺติ ชานามิ  
 โภวายํ กสฺส จาริ<sup>๑</sup> วา  
 ยถา สาไซ วทฺติ เอวํ  
 นิโครธ กิณฺติ มณฺณสิ.

๗๒. “ฉันไม่รู้จักคน ๆ นี้ว่า ผู้นี้คือใคร  
 หรือเป็นเพื่อนของใคร นิโครธะ  
 ท่านจะเข้าใจว่าอย่างไร ตามที่  
 สาขะกล่าวมาแล้ว.

๗๓. ตโต คลวินีเตน  
 บุริสา นินฺหิสิ มํ  
 ทตฺวา มุขปรุฬหารานิ  
 สาขสฺส วจันฺ กรา.

๗๓. ต่อจากนั้น คนของเขาก็ทำตามคำ  
 ของสาขะ ช่วยกันเตะต้อยที่หน้า  
 และนำข้าพเจ้าออกไป โดยวิธี  
 ลากคอ.

๗๔. เอตาทิสฺสิ ทุมมตินา  
 อกตณฺเณน ทุพฺพิณา

๗๔. ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ กว่า  
 ปวงชน สาขะผู้โง่เขลา คนเนรคุณ

<sup>๑</sup> ฉ. กสฺส วาติ วา.

กตฺติ อนริยํ สาเชน  
สชฺฉินา เต ชนาธิปา"ติ.

ทรมศตอเพื่อน ซึ่งเป็นพระสหาย  
ของพระองค์ ได้ทำกรรมที่ป่าเถื่อน  
เช่นที่ทูลมานี้ พะยะคะ".

ตตฺถ กิณฺติ มณฺณสฺสิตฺติ ยถา มํ  
สาไซ อวทฺธิ, กิํ ตฺวํปิ เอวเมว มณฺณสฺสิ,  
อุททาหุ อณฺณถา มณฺณสฺสิ, มํ สาไซ  
เอวํ วทฺเหยย, กิํ สทฺทหฺสฺสิ, ตํ น  
สทฺทหฺสฺสิตฺติ อธิปฺปาโย.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่าน  
เข้าใจว่าอย่างไร ความว่า สาชะได้พูด  
กับข้าพระพุทธเจ้า (อย่างนี้) ฉันทใด, แม้  
พระองค์จะเข้าพระทัยฉันนั้นหรือ, หรือ  
จะเข้าพระทัยเป็นอย่างอื่น, อธิบายว่า  
สาชะพูดกับข้าพระพุทธเจ้าอย่างนี้,  
พระองค์ทรงเชื่อหรือไม่เชื่อคำนั้น.

คฺลวินิเตนาติ คฺลคฺคาเหณ.  
ทฺพฺภินาติ มิตฺตทฺพฺภินา.

คำว่า คฺลวินิเตน คือ ด้วยการ  
ลากคอ. คำว่า ทฺพฺภินา คือ ผู้ทรมศ  
ต่อมิตร.

ตํ สุตฺวา นิโครฺธึ จตฺสฺสเโส คาถา  
อภาสิ

นิโครธกุมารได้ฟังคำนั้น จึงกล่าว  
๔ คาถาว่า

๗๕. "น วาหเมตํ ชานามิ  
นปี เม โกจิ สํสฺติ  
ยํ เม ตฺวํ สมฺม อกุชฺชาสิ  
สาเชน กทฺทมฺนํ<sup>๑</sup> กตฺติ.

๗๕. "เพื่อนเอ๋ย เรื่องที่ท่านบอกฉันว่า  
สาชะทำการฉุดลาก ฉันก็ไม่รู้  
เหมือนกัน และก็ไม่มีใครบอกฉัน  
ด้วย.

<sup>๑</sup> ฉ. การณ์.

๗๖. สขีนิ สาสีวุงโร

มม สาขสฺส จูภยํ  
 ตฺวํ โนปิสุสฺสริยํ ทาทา  
 มนุสฺสเสสฺส มหคฺคตํ  
 ตฺยุมฺหหา ลพฺภิตา อิทฺธิ  
 เอตฺถ เม นตฺถิ สํสโย.

๗๗. ยถาปิ วิชํ อคฺคิสุมี

ทฺยฺหติ น วิรุหติ  
 เอวํ กตํ อสฺปฺบุริเส  
 นสฺสติ น วิรุหติ.

๗๘. กตญฺญุมฺหิ จ โปสฺมุหิ

สีลวฺนฺเต อริยวฺตฺติเน  
 สุเขตฺเต วิย พิชานิ  
 กตํ ตมฺหิ น นสฺสตี"ติ.

ตตฺถ สํสตีติ อจฺจิบฺบติ. กทฺธมนํ  
 กตฺนฺติ อากทฺธมนวิกทฺธมนไปถนโกฏฺฐน-  
 สงฺฆาตํ กทฺธมนํ กตฺนฺติ อตฺถเ.

สขีนิ สาสีวุงโรติ สมฺม ไปติก ตฺวํ  
 สหายกานํ สุขาสีวุงโร ชีวิกาย

๗๖. ท่านเป็นคนสร้างอาชีพที่ดี ให้แก่  
 เพื่อน คือฉันและสาขะรวมสองคน  
 เป็นคนให้ความเป็นใหญ่ แก่เรา  
 ทั้งสอง และให้ความเป็นใหญ่ใน  
 หมู่มนุษย์ เราทั้งสองได้ความ  
 สำเร็จมาจากท่าน ข้อนี้เราไม่สงสัย  
 เลย.

๗๗. พืชหวานเข้าไปในไฟ ก็ไหม้หมด  
 ไม่งอกขึ้นได้ ฉันใด ผลที่ทำใน  
 คนชั่วก็เช่นเดียวกัน สูญเปล่า  
 ไม่มีผลงอกเงย.

๗๘. ผลที่ทำในคนผู้รู้คุณคน มีศีล มี  
 ความประพฤติดีนั้น ไม่สูญเปล่า  
 เช่นเดียวกับพืช ที่หวานลงในไร่  
 ที่ดี".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สํสติ  
 คือ บอก. คำว่า ทำการฉลาด  
 ความว่า กระทำการฉลาด กล่าวคือการ  
 ฉลาดมา การผลักไถ การทูปตี การ  
 เตะต้อย.

คำว่า สร้างอาชีพที่ดีให้แก่เพื่อน  
 ความว่า สหายไปติกะ ท่านเป็นผู้ทำให้

อุปัปาเตตา. มม สาขสฺส จุภยนฺติ  
มยฺหญฺจ สาขสฺส จ อุภินฺนํ สขีณนฺติ  
อตุเถ.

ตุวํ โนปิสุสฺสริยนฺติ ตุวํ โน อปี  
อิสุสฺสริยํ ทาตา, ตว สนฺติกา อิมํ  
อเมหฺหิ ลทฺธํ. มหคฺคตฺตฺนฺติ มหฺนตฺตฺมาวํ.

เอวํ ปน วตฺวา เอตฺตํ กถํ  
กถนฺเต นิโครธฺ สาโข ตตฺถเว  
อญฺจาสฺสิ. อถ นํ ราชฺชา "สาข อิมํ  
ไปตฺกํ สญฺชานาสฺ"ติ ปุจฺฉิ. โส ตฺถนฺทึ  
อโหสิ. อถสฺส ราชทฺถุทํ อาถนาเปนฺโต  
อญฺจมํ คาถมาห

๗๙. "อิมญฺจ ชมฺมํ เนกตฺกํ  
อสนฺปุริสจฺินตํ  
หนนฺตุ สาขํ สตฺตฺตีหิ  
นาสฺส อิจฺฉามิ ชีวิตฺนุ"ติ.

เพื่อน ๆ มีอาชีพดี คือ เป็นผู้ทำให้มีอาชีพ  
ขึ้น. คำว่า ฉับและสาขะรวมสองคน  
ความว่า แก่เพื่อนทั้งสอง คือ ตัวข้าพเจ้า  
และสาขะ.

คำว่า ตุวํ โนปิสุสฺสริยํ ความว่า อนึ่ง  
ท่านเป็นผู้ให้ความเป็นใหญ่แก่เรา คือ  
ความเป็นใหญ่นี้เราได้มาจากสำนักของท่าน.<sup>๑</sup>  
คำว่า มหคฺคตฺ คือ ถึงความ  
เป็นใหญ่.

ก็เมื่อนิโครธกล่าวถ้อยคำเพียงเท่านั้น  
อย่างนี้อยู่ สาขะก็ยังคงอยู่ที่นั่นเหมือนกัน.  
ขณะนั้น พระราชาจึงตรัสถามสาขะนั้นว่า  
"สาขะ ท่านยังจำไปตฺกะนี้ได้ไหม".  
สาขะนั้นได้นิ่งเสีย. ที่นั่น พระราชาเมื่อ  
จะลงพระราชอาชญาแก่สาขะนั้น จึงตรัส  
คาถาที่ ๘ ว่า

๗๙. "สาขะนี้ เป็นคนชั่วช้าสารเลว เป็น  
คนคดโกง มีความคิดอย่างคนชั่ว  
จงฆ่าเสียด้วยหอก เราไม่ต้องการ  
ให้เขามีชีวิตอยู่".

<sup>๑</sup> ตว สนฺติกา แปลตามตัวว่า จากสำนักของท่าน  
แต่ในภาษาไทยแปลแต่เพียงว่า จากท่าน ก็  
พอเข้าใจ.



ตตถ **ชมฺมนฺติ** ลามกั. **เนกติกฺกนฺติ**  
วณฺณกั.

ตี **สุตฺวา** **ไปฺติโก** “มา **เอส**  
**พาโล** **มํ** **นิสฺสาย** **นสฺสตุ”ติ** **จินฺเตตฺวา**  
**นวมํ** **คาถมาห**

๘๐. “**ขมตฺสฺส** **มหาราช**  
**ปาณา** **ทฺพปฏิอานยา**  
**ขม** **เทว** **อสฺปฺริสฺสฺส**  
**นาสฺส** **อิจฺฉามหํ** **วธฺน”ติ.**

ตตถ **ขมตฺสฺสชาติ** **ขมตทสฺส.**  
**เอตสฺส** **อสฺปฺริสฺสฺส** **ขมถาติ** **อดฺโถ.**  
**ทฺพปฏิอานยาติ** **มตฺสฺส** **นาม** **ปาณา**  
**ปฏิอานตุํ** **น** **สกุภา.**

ราชา **ตสฺส** **วณฺํ** **สุตฺวา** **โทสํ**  
**สาขสฺส** **ขมิ,** **เสนาปติภูจฺานปี**  
**ไปฺติกสฺสเสว** **ทาตุกาโม** **อโหสิ,** **โส**  
**ปน** **น** **อิจฺฉิ.** **อดสฺส** **สพฺพเสนี**  
**วิจฺารณารหํ** **ภณฺุทาคาริกภูจฺานํ** **นาม**

บรรดาคำเหล่านี้ คำว่า **ชมฺมิ** คือ  
เลวทราม. คำว่า **เนกติกั** คือคนคดโกง.

ไปติกะได้ฟังรับสั่งดังนั้น จึงคิดว่า  
“อย่าให้คนพาลนั้นต้องมาฉิบหาย เพราะ  
อาศัยเราเลย” จึงกล่าวคาถาที่ ๘๐ ว่า

๘๐. “ขอเดชะ ขอได้โปรดยกโทษให้เขา  
เกิด ชีวิตยากที่จะนำกลับคืนมาได้  
ขอได้ทรงพระกรุณาโปรดยกโทษ  
แก่คนชั่วเกิด ข้าพระพุทธเจ้าไม่  
ประสงค์ที่จะให้ประหารชีวิตเขา  
พะยะค่ะ”.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ขมตฺสฺส**  
เท่ากับ **ขมตทสฺส** (**ขมตี+อสฺส**) แปลว่า  
ขอได้โปรดยกโทษแก่คนชั่วนั้น. คำว่า  
ยากที่จะนำกลับคืนมาได้ ความว่า  
อันชีวิตของผู้ที่ตายแล้ว ไม่อาจที่จะนำ  
คืนมาได้อย่างเด็ดขาด.

พระราชชาติทรงสดับคำของไปติกะ  
นั้นแล้ว ก็ทรงยกโทษให้แก่สาขะ, แม้  
ตำแหน่งเสนาบดี ก็มีพระราชประสงค์จะ  
พระราชทานแก่ไปติกะเหมือนกัน, แต่เขา  
ไม่ต้องการ. ต่อมาจึงได้พระราชทาน

อทาสี. ปุพฺเพ กิเรตํ จานนุตฺรํ นาโหสิ.  
ตโต ปฏฺจาย ชาตํ. อปรภาเค  
ไปตฺติกภณฺฑาคาริกโก ปุตฺตธิตฺตาทิ  
วฑฺฒมาโน อตฺตโน ปุตฺตธิตฺตานิ  
โอวาทวเสน โอสานคาถมาห

ตำแหน่งภณฺฑาคาริก (ขุนคลัง) ซึ่งเป็น  
หน้าที่เหมาะแก่การตรวจตราไพร่พลทั้ง-  
ปวงแก่เขา. เล่ากันว่า เดิมตำแหน่ง  
ขุนคลังนี้ไม่มี. เกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งนั้นมา.  
ต่อมาขุนคลังไปตฺติกะเจริญด้วยบุตรและธิดา  
มาก จึงได้กล่าวคาถาสุดท้ายไว้ เพื่อ  
สอนบุตรธิดาของตนว่า

๘๑. "นิโครธเมว เสเวยฺย  
น สาขมุปลํวเส  
นิโครธสุมี มตํ เสยฺโย  
ยญฺเจ สาขสุมี ชีวิตฺนุ"ติ.

๘๑. "ควรคบแต่นิโครธกุมารเท่านั้น แต่  
สาขกุมารไม่ควรคบ ตายอยู่ใน  
สำนักนิโครธกุมารนั้นแหละ ดีกว่า  
มีชีวิตอยู่ในสำนักสาขกุมาร จะ  
ประเสริฐอะไรเล่า".

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทศนํ อานริตฺวา  
"เอวํ ภิกฺขเว เทวทตฺโต ปุพฺเพปิ  
อกตญฺญเยวา"ติ วตฺวา ชาตกั  
สมิธานะสิ "ตทา สาโข เทวทตฺโต  
อโหสิ, ไปตฺติโก อานนฺโท, นิโครธ  
ปน อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม  
เทศนานี้มาแล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุ  
ทั้งหลาย แม้แต่ในชาติก่อน ๆ พระ  
เทวทัตก็เป็นคนอกตัญญูเหมือนกัน" แล้ว  
จึงประชุมชาดกว่า "สาขกุมารในครั้งนั้น  
คือ พระเทวทัต, ไปตฺติกาคือพระอานนท์,  
ส่วนนิโครธกุมาร คือเราตถาคตแล".

นิโครธชาดกวรรณนา สตฺตมา นิฏฺฐิตา.

พรรณนานิโครธชาดก ที่ ๗ จบ.

## ๘. ตกกลชาตก (๔๕๖)

๘๒. "น ตกกลา สนฺติ น อาดูปานิ  
น วิลาลิโย น กลมฺพานิ ตาต  
เอโก อรณฺณมฺหิ สุสานมฺชฺฌ  
กิมตฺถิโก ตาต ขณาสิ กาสฺสุ.
๘๓. ปิตามโห ตาต สุทฺทพฺโหล เต  
อนเนกพฺยาริหิ ทฺวเขหิ ญฺญูโห  
ตมชฺชหิ นิทฺทณฺนิสฺสามิ โสพฺเภ  
น หิสฺส ตํ ชีวิตํ โรจยามิ.
๘๔. สงฺกปฺปเมตํ ปฏฺลิทฺทอุปapak  
อจฺจาหิตํ กมฺมํ กโรสิ สุทฺท  
มยาปิ ตาต ปฏฺลิทฺทจฺจเส ตฺว  
เอตาทิสฺส กมฺมชฺรูปนฺโต  
ตํ กุลวตฺตํ อนฺวตฺตมาโน  
อหฺมปิ ตํ นิทฺทณฺนิสฺสามิ โสพฺเภ.
๘๕. ฌรฺุสาหิ วาจาหิ ปกฺกพฺพมาโน  
อาสชฺช มํ ตฺว วทเส กุมาร  
ปฺตฺโต มมํ โอรสโก สมานโน  
อหิตานุกมฺปิ เม ตฺวสิ ปฺตฺต.

## ๘. ตักกกลชาตก (๔๕๖)

๘๒. "พ่อจำ มั่นนง มั่นมือเสือ มั่นเทศ  
เหง้าตาลไม่มี พ่อต้องการอะไรจึง  
ซุดหลุมในป่า ท่ามกลางป่าช้าแต่  
ผู้दैยวณะพ่อ.
๘๓. ลูกรัก ปู่ของเจ้าทพพลาพมาก  
ถูกความทุกข์เกิดจากพยาธิหลาย-  
อย่างเปียดเปียน วันนี้พ่อจะฝัง  
ปู่เจ้าในหลุม เพราะพ่อไม่ชอบ  
ความเป็นอยู่อย่างนั้นของปู่ฉัน.
๘๔. พ่อได้ความดำริชั้วนี้ จึงทำกรรม  
หยาบช้าเหลือเกิน พ่อ พ่อแก่แล้ว  
จะพึงได้รับกรรมเช่นนั้น แม้จาก  
ฉัน ถึงฉันก็จะประพติตตามธรรม-  
เนียมของตระกูลนั้น จักฝังพ่อไว้  
ในหลุม.
๘๕. กุมาร เจ้าพุดกระทบกระเทียบชมชู่  
พ่อด้วยวาจาหยาบคาย ลูกเอ๋ย  
เจ้าเป็นลูกซึ่งเกิดแต่อกของพ่อ แต่  
ไม่มีความอนุเคราะห์แกือกุลพ่อ.

๘๖. น ตฺยาคี<sup>๑</sup> ตาต อหิตานุกมฺปิ  
 หิตานุกมฺปิ เต อหฺนฺหิ ตาต  
 ปาปญฺจ ตํ กมฺมปฺกฺพฺพมานํ  
 อรหามิ โน วารยิตฺถํ ตโต หิ.

๘๗. โย มาตริ วา ปิตริ สฺวิญฺจ  
 อทฺสเก หีสฺติ ปาปธฺมโม  
 กายสฺส เมทา อภิสฺมฺปรายํ  
 อสฺสยํ โส นิรยํ อฺเปติ.

๘๘. โย มาตริ วา ปิตริ สฺวิญฺจ  
 อนฺเนน ปาเนน อฺปญฺจหาติ  
 กายสฺส เมทา อภิสฺมฺปรายํ  
 อสฺสยํ โส สฺสคฺตํ อฺเปติ.

๘๙. น เม ตวํ ปุตฺต อหิตานุกมฺปิ  
 หิตานุกมฺปิ เม ตวํสิ ปุตฺต  
 อหฺนฺจ เต มาตฺรา วุจฺจมาโน  
 เอตาทิสฺสํ กมฺม กโรมิ ลฺลทฺทํ.

๘๖. พ่อจ๋า ลูกจะไม่มี ความอนุเคราะห์  
 เกื้อกูลพ่อกับแม่ได้ แม้ลูกยังมีความ  
 อนุเคราะห์เกื้อกูลพ่อ แต่ลูกไม่ควร  
 ห้ามพ่อ ผู้กระทำความลามกนั้น  
 จากเหตุ นั้นหรือ.

๘๗. พ่อสฺวิญฺชะ ผู้ใดมีกรรมลามก  
 เบียดเบียนมารดาหรือบิดา ผู้ไม่  
 ประทุษร้าย ผู้ นั้นตายไปแล้ว  
 ภายหน้า ย่อมเข้าถึงนรก โดยไม่  
 ต้องสงสัย.

๘๘. พ่อสฺวิญฺชะ ผู้ใดบำรุงมารดาหรือ  
 บิดา ด้วยข้าวและน้ำ ผู้ นั้นตาย  
 ไปแล้วภายหน้า ย่อมเข้าถึงสุคติ  
 โดยไม่ต้องสงสัย.

๘๙. ลูกเอ๋ย เจ้าไม่มีความอนุเคราะห์  
 เกื้อกูลแก่พ่อกับแม่ ลูกรัก เจ้า  
 ชื่อว่า มีความอนุเคราะห์เกื้อกูล  
 แก่พ่อ แต่พ่อถูกมารดาของเจ้าว่า  
 กล่าว จึงทำกรรมหยาบช้าเช่นนั้น.

<sup>๑</sup> อ. ท. อี. น ตาคี.

๙๐. ยา เต ส่า ภริยา อนริยรูปา  
 มาตา มเมสา สกียา ชเนตฺติ  
 นิทุธาปเย ตญฺจ สกา อคารา  
 อญฺญมฺปิ เต ส่า ทุขมาวเหยุย.

๙๑. ยา เต ส่า ภริยา อนริยรูปา  
 มาตา มเมสา สกียา ชเนตฺติ  
 ทนฺตา กเรณฺว วสุปนีตา  
 ส่า ปาปธมฺมา ปุณฺราวชาตฺตฺติ.

ตักกชาดกั อญฺจมํ.

๙๐. หญิงชั่วเป็นภรรยาของพ่อ เป็นแม่  
 บังเกิดเกล้าของลูก พ่อพึ่งได้แม่  
 ออกจากเรือนของตนเสีย เพราะแม่  
 จะพืงนำทุกซ่ออย่างอื่น มาให้แก่  
 พ่ออีก.

๙๑. หญิงชั่ว ภรรยาของพ่อ เป็นแม่  
 บังเกิดเกล้าของลูก ถูกทรมาน นำ  
 ไปสู่อำนาจแล้ว เหมือนนางข้างถูก  
 ความข้างทรมาน นำไปสู่อำนาจ  
 นางผู้มีธรรมลามก จึงได้กลับมา  
 เรือนอีก".

ตักกชาดก ที่ ๘.

๘. ตกกุลบาทกถณณา

(๔๕๖)

น ตกกลา สนฺตีติ อิมํ สตุถา  
เซตวเน วิหฺรนฺโต เอกํ ปิตุโปสกํ  
อุปาสกํ อารพฺภา กเถสิ.

โส กิร เอกสมฺมึ ทลิตฺทุกุเล  
ปจฺจชาตาโต มาตริ กาลกตยา ปาโตว  
อุฏฺจาย ทนฺตกฏฺจมุโขทกาทีนึ กโรนฺโต  
ภตฺติ วา กสิ วา กตฺวา ลทฺธวิภวฺนฺรฺูปเณ  
ยาคุมฺตฺตาทีนึ สมฺปาเทตฺวา ปิตริ  
โปเสสิ.

อถ นํ ปิตา อาห "ตาด ตฺวํ  
เอกโกว อนฺโต จ พหึ จ กตฺตพฺพิ  
กโรสิ, เอกนฺเต กุลทาริกํ อาเนสุสामी,  
สา เคเหว กตฺตพฺพิ กริสฺสตี"ติ. "ตาด  
อิตฺติโย นาม สมฺริ อาคตา เนว  
มยฺหํ, น ตฺมฺหากํ จิตฺตฺสุขํ กริสฺสนฺติ,  
มา เอวรฺูปี จินฺตฺยิตฺถ, อหํ ยาวซีวํ  
ตุเมห โปเสตฺวา ตฺมฺหากํ อจฺจเยน  
ปพฺพชิสฺสामी"ติ.

๘. พรรณนาตักกิลชาดก

(๔๕๖)

พระศาสดา ประทับอยู่ ณ พระ  
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภอุบาสกเลี้ยง  
บิดาคณหนึ่ง ได้ตรัสพระธรรมเทศนานี้  
ว่า **มันนกไม่มี** ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยินว่า อุบาสกนั้นเป็นลูกสุดท้อง  
ในตระกูลยากจนตระกูลหนึ่ง เมื่อมารดา  
ตายแล้ว ลูกขึ้นแต่เข้าตู่ จัดหาไม้สีฟัน  
และน้ำบ้วนปาก เป็นต้น (แกบิดา) จัด  
ข้าวยาคุและภัต ตามสมควรแก่ทรัพย์  
ที่ตนทำการจ้าง หรือการกสิกรรมได้มา  
เลี้ยงบิดา.

ครั้งนั้น บิดากล่าวกับเขาว่า "ลูกเอ๋ย  
เจ้าคนเดียว ทำกิจการทั้งภายในและ  
ภายนอก, พ่อจักนำนางกุลทาริกาคนหนึ่ง  
มาให้เจ้า, เจ้าจักได้ทำงานในเรือน".  
บุรุษนั้นกล่าวว่า "พ่อ ขึ้นชื่อว่าหญิง  
ทั้งหลายที่มาสู่เรือน ย่อมไม่ทำความ  
สบายใจให้แก่ฉันและพ่อ, พ่อ อย่าได้คิด  
อย่างนั้น, ฉันจะเลี้ยงพ่อตลอดชีวิต แล้ว  
จะบวชเมื่อพ่อล่วงลับไปแล้ว".

อดสฺส ปิตา อนิจฺจมานกสฺเสว เอกํ  
 กุลทาริกํ อานนฺสิ. สฺวา สฺสสุรฺสฺส จ  
 สฺวามิกสฺส จ อุปการิกา อโหสิ นิจฺจตุติ.  
 สฺวามิกอปิสุสา “มม ปิตุ อุปการิกา”ติ  
 ตฺสฺสสิตฺวา ลหฺธํ ลหฺธํ มนาปํ มนาปํ  
 อหริตฺวา เทติ. สฺวาปิ ตํ สฺสสุรฺสฺสเสว  
 อุปนาเมสิ.

สฺวา อปรภาเค จินฺตฺสฺสิ “มยฺหํ สฺวามิก  
 ลหฺธํ ลหฺธํ ปิตุ อทตฺวา มยฺหเมว  
 เทติ, อทฺธา ปิตริ นิสฺเสนโห ซาโต,  
 อิมํ มหฺลลํ อเณนฺปาเยน มม  
 สฺวามิกสฺส ปฏิกุลํ กตฺวา เคหา  
 นีหฺราเปสุสฺวามิ”ติ.

สฺวา ตโต ปฏฺจาย “อุทกํ อติสีตลํ  
 วา อจฺจณฺหํ วา, ออาหารํ อติโลณํ  
 วา อโลณํ วา, ภาตฺตํ อุตฺตณฺหุลํ วา  
 อติกิลินฺนํ วา”ติ เอวมาทฺธินิ ตสฺส  
 โกรฺฐปฺปตฺติการณานิ กตฺวา ตสฺมี  
 กุชฺฌนฺนเต “โก อิมํ มหฺลลํ อุปฏฺจาดุ  
 สฺกฺขิสฺสตี”ติ ผรุสฺวานิ วตฺวา กลหํ  
 วทฺเตติ.

ตตฺถ ตตฺถ เขฬฺปิณฺฑาทฺธินิ จทฺเทตฺวาปิ  
 สฺวามิกํ อุชฺฌมาเปสิ. “ปสฺส ปิตุภมฺม,

ครั้งนั้น บิดานำนางกุลทาริกาคนหนึ่ง  
 มาให้เขา ผู้ซึ่งไม่ปรารถนา. นางมี  
 อุปการคุณประพศิตย้าเกรงต่อพ่อสามีและ  
 สามี. แม้สามีก็ยินดีต่อนางว่า “มีอุปการะ  
 ต่อบิดาของตน” ได้สิ่งถูกใจสิ่งพอใจแล้ว  
 ก็นำมามอบให้. แม้นางก็นำสิ่งของนั้นไป  
 มอบให้พ่อสามีทั้งหมด.

ต่อมานางคิดว่า “สามีของเราได้สิ่งที่  
 ถูกใจมาแล้วแต่ไม่ให้บิดาเลย ให้เฉพาะ  
 เราคนเดียวเท่านั้น, เขาคงไม่มีความรัก  
 บิดาเป็นแน่, เราจะทำคนแก่คนนี้ให้เป็น  
 ที่เกลียดชังของสามีของเราด้วยอุบาย  
 อย่างหนึ่ง แล้วให้ไล่ออกจากเรือนเสีย”.

ต่อมานางก็ทำเหตุให้เกิดความโกรธ  
 แก่พ่อสามีนั้นอย่างนี้เป็นต้นว่า “เมื่อให้  
 น้ำก็ให้น้ำเย็นจัดเกินไป หรือร้อนเกินไป,  
 เมื่อให้อาหารก็ให้เค็มจัดเกินไปหรือจืดไป,  
 ให้ภตก็ให้ข้าวไม่สุกหรือข้าวแฉะเกินไป”  
 เมื่อพ่อผู้นั้นโกรธ ก็กล่าวคำหยาบว่า  
 “ใครจะสามารถบำรุงคนแก่นี้ได้” แล้ว  
 ก่อการทะเลาะกัน.

นางแม่ถ่มน้ำลายเป็นต้นในที่นั้น ๆ แล้ว  
 ฟ้องสามีว่า “พิจฺจตุการกระทำของบิดาซิ,

อิทญฺฉิทญฺจ มา กรี”ติ วุตเต กุชฺฌติ,  
อิมสฺมี เคเห ปิตริ วา วาเสหิ, มํ  
วา”ติ.

อด นํ โส “ภทฺเท ตฺวํ ทหรา  
ยตฺถกตฺถจि ชีวติ สกฺขิสฺสสสิ, มยฺหํ  
ปิตา มหฺลลโก, ตฺวํ เอตฺตสฺส อสฺหนฺติ  
อิมฺมหา เคหา นิคุฆมาหิ”ติ อาห. ส  
ภิตา “อิโต ปญฺชาย เหวํ น  
กริสฺสามิ”ติ สฺสสุสฺส ปาเทสุ นิปิตฺวา  
ขมาเปตฺวา ปกฺตินิยามเนนฺว ปฏฺิซคฺคิตฺ  
อารภิ. อด โส อุปาสโก ปุริมทิวเสสุ  
ตาย อุพฺพาพุโห สตฺถุ สนฺติกํ  
ธมฺมสฺสวนาย อคฺนฺตฺวา ตสฺสา ปกฺติยา  
สณฺจิตกาเล อคฺมาสิ. อด นํ  
สตฺถา “กิ อุปาสก สตฺถุจทิวสานิ  
ธมฺมสฺสวนาย นาคโตสิ”ติ ปุจฺฉิ. โส  
ติ การณํ กเถสิ.

สตฺถา “อิทานิ ตาว ตสฺสา กถิ  
อคฺเหตุวา ปิตริ น นีหราเปสิ, ปุพฺเพ  
ปนฺ เต เอตฺตสฺสา กถิ สฺตฺวา คเหตุวา  
ปิตริ อามกสฺसानํ เนตฺวา อวาวุ  
นิคุฆนิตฺวา ตตฺถ นํ ปกฺขิปิตฺวา

เมื่อฉันพูดว่า ‘พ่ออย่าทำอย่างนี้ ๆ’ พ่อ  
ก็โกรธ, ท่านจะให้พ่ออยู่ที่เรือนนี้หรือจะ  
ให้ฉันอยู่”.

ลำดับนั้น สามีก่อกวกับนางว่า “แน่  
นางผู้เจริญ เธอยังสาวจักอาจเป็นอยู่  
ในทีใดทีหนึ่งก็ได้, บิดาของฉันเป็นคนแก่,  
เธออดทนต่อพ่อไม่ได้ ก็จงออกไปจาก  
เรือนนี้เถิด”. นางกลัวจึงหมอบลง  
แทบเท้าของพ่อสามี ขอขมาว่า “ตั้งแต่นี้  
ต่อไป ฉันจะไม่ทำอย่างนี้” แล้วเริ่ม  
ปฏิบัติปรกติอย่างแต่ก่อนในวันก่อน.  
ครั้งนั้น อุบาสกนั้นถูกรรยานั้นรบกวน  
ในวันก่อน ๆ ไม่ได้ไปเฝ้าพระศาสดา  
ฟังธรรมเลย ในเวลารรยานั้นเป็นปรกติ  
แล้วจึงได้ไปเฝ้า. ครั้งนั้น พระศาสดา  
ได้ตรัสถามว่า “เพราะเหตุไร อุบาสก  
ท่านจึงไม่มาฟังธรรมตลอด ๗-๘ วัน”.  
เขาจึงกราบทูลเหตุดังนี้.

พระศาสดาได้ตรัสว่า “ท่านไม่เชื่อถ้อยคำ  
ของกรรยานั้น จึงไม่ให้นำบิดาออกไป  
แต่บัดนี้เท่านั้น, แต่ในกาลก่อนท่านเชื่อฟัง  
ถ้อยคำกรรยานั้นของท่าน จึงนำบิดาไปสู่  
ป่าช้าผิติดิ ขุดหลุมฝังบิดานั้น ในที่นั้น

อรรถกถาชาดก ป.พ.๑๕-๒๕



มรณกาลเ อหิ สตุตวสุสิโก หุตวา  
 มาตาปิตุณิ คุณิ กเถตวา ปิตุฆาตกมฺมํ  
 นิวาเรสี, ตทา ตฺวํ มม กถํ สุตฺวา  
 ตว ปิตฺรํ ยาวซีวํ ปฏิชฺชคฺคิตฺวา  
 สคฺคปรายโน ชาโต, สุวายํ มยา  
 ทินฺนโหวาโท ภวฺนฺตรคตฺมปิ ตํ น  
 วิชหติ, อิมินา การณฺน ตสฺสา กถํ  
 อคเหตุวา อิทานิ ตยา ปิตา น  
 นีหโต"ติ วตฺวา เตน ยาจิตฺโต อตีตํ  
 อาหริ

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต  
 รชฺชํ การณฺเต อญฺญตฺรสุมี กาสิกคาเม  
 เอกสุส กุลสุส ฆเว เอกปฺตฺตโก อโหสิ  
 นามนฺ สวิภูจโก นาม. โส  
 มาตาปิตโร ปฏิชฺชคฺคฺนโต อปรภาเค  
 มาตริ กาลกตยา ปิตฺรํ โปเสสีติ  
 สพุทฺถํ วตฺถุํ ปจฺจุปฺปฺนฺนวตฺถุณิยาเมเนว  
 กเถตพุทฺถํ.

อัยํ ปเนตฺถ วิเสโส,

ตทา สา อิตฺถิ "ปฺสุสสิ ปิตุ กมฺมํ,  
 'อิทฺถุจิทฺถุจ มา กรี"ติ วตฺเต  
 กุชฺฌตฺถิ"ติ วตฺวา "สามิ ปิตา เต

ในเวลาใกล้จะตาย เราเป็นเด็กมีอายุ  
 ๗ ปี กล่าวคุณของมารดาบิดา ได้ห้าม  
 การกระทำปิตุฆาตแล้ว, ในกาลนั้น ท่าน  
 ฟังถ้อยคำของเราแล้ว ได้ปฏิบัติบิดาของ  
 ท่านตลอดชีวิต ตายไปเกิดในสวรรค์,  
 โอวาทที่เราให้แล้วนี่นั้น ไม่ละท่าน แม้  
 ไปสู่ภพต่อไป, เพราะเหตุนี้ ท่านจึงไม่  
 เชื้อถ้อยคำของภรรยา ไม่นำบิดาออกไป  
 ในกาลบัดนี้" อันอุบาสกนั้นทูลอาราธนา  
 แล้ว จึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต  
 ทรงครองราชสมบัติในนครพาราณสี ณ  
 เรือนของตระกูลหนึ่ง ในบ้านกาสิ  
 ตำบลหนึ่ง ได้มีบุตรน้อยคนหนึ่งชื่อ  
 สวิภูจกะ. เขาเลี้ยงดูมารดาบิดา กาล  
 ต่อมาเมื่อมารดาตายแล้ว ได้เลี้ยงบิดา  
 ด้วยประการฉะนี้ เรื่องทั้งหมดพึงกล่าว  
 โดยทำนองเรื่องปัจจุบันเหมือนกัน.

ส่วนเนื้อความที่ต่างกันในเรื่องนั้น ดังต่อไปนี้.

ครั้งนั้น หญิงนั้นพูดว่า "ท่านจงดูการ  
 กระทำของพ่อ, เมื่อฉันบอกว่า 'อย่าทำ  
 สิ่งนี้ ๆ' ก็โกรธ" "นาย บิดาของท่าน

จณฺโฑ ฝรุโส นิจฺจํ กลหํ กโรติ,  
 ชราชินฺโณ พุยาธิปฺพิโต น จิรสฺเสว  
 มริสฺสตี, อหํ เอเตน สทฺธิ อเอกเคเห  
 วสิตุํ น สกฺโกมิ, อยฺเปส กติปาเห  
 มริสฺสเตว, ตฺวํ เอตํ อามกฺสุสํ  
 เนตฺวา อาวาภูํ ขนิตฺวา ตตฺถ นํ  
 ปกฺขิปิตฺวา กุฑฺทาเลน สีสํ ภิณฑิตฺวา  
 ชีวิตฺกฺขยํ ปาเปตฺวา อุปริ ปัสฺสนา  
 ฉาเทตฺวา อาคฺฉนา"ติ อาน.

โส ตาย ปุณฺปนุํ วุจฺจมาโน "ภทฺเท  
 ปุริสมรณํ นาม ภาริยํ กถํ  
 มาเรสุสํ"ติ. "อหํ เต อุบายํ  
 อัจฺจิกฺขิสฺสามี"ติ. "อัจฺจิกฺข ตาวา"ติ.  
 "สามี ตฺวํ ปจฺจุสกาเลปี ปิตุ  
 นิปนฺนญฺจํ คนฺตฺวา ยถา สพุเพ  
 สุณฺนติ, เอวํ มหาสทฺทํ กตฺวา 'ตาด  
 อสฺกคาเม ตฺมุหํ อุตฺธารณโก อตฺถิ,  
 มยิ คเต น เทติ, ตฺมุหํ อจฺจเยน  
 นสฺสเตว,<sup>๑</sup> เสว ยานเก นิสฺสิตฺวา  
 ปาโตว คจฺจิสฺสามาติ วตฺวา เตน  
 วุตฺตเวลายเมว อุจฺจาย ยานกํ  
 โยเชตฺวา ตตฺถ นํ นิสฺสทาเปตฺวา

ดูร้าย หยาบคาย ทะเลาะ เป็นนิจ,  
 ทรวดโถมเพราะชรา ถูกพยาธิเบียดเบียน  
 อีกไม่นานก็จะตาย, ฉันไม่อาจจะอยู่  
 เรือนเดียวกันกับพ่อได้, แม้พ่อนั้นอีก ๒-  
 ๓ วันก็จักตายแน่นอน, พี่จึงนำเขาไปสู  
 ป่าช้าผีดิบ ขุดหลุมแล้วผลักเขาลงหลุม  
 นั้น เอาจอบทูปศึรชะให้ตาย กลบ  
 ข้างบนด้วยฝุ่น แล้วจงกลับมา".

นายสิวิฐฐกะ อันภรรยา นั้นพูดบ่อย ๆ จึง  
 กล่าวว่ "แน่ะนางผู้เจริญ ชื่อว่า  
 ความตายของบุรุษเป็นกรรมหนัก เราจัก  
 ให้พ่อตายอย่างไร". นางบอกว่า "ฉันจะ  
 บอกอุบายแก่พี่". เขาพูดว่า "เธอจงบอก  
 มาก่อน". ภรรยา กล่าวว่ "นาย ท่าน  
 จงไปยังที่นอนของบิดา แม้ในเวลาจวน  
 รุ่งสว่าง ทำเสียงดังให้คนทั้งปวงได้ยิน  
 แล้วพูดว่ 'พ่อ ลูกหนี้ของพ่อกี้อยู่ใน  
 บ้านนั้น, เมื่อฉันไปเองเขาจะไม่ให้,  
 เมื่อท่านล่องลับไปแล้ว หนี้จะสูญแน่,  
 ในวันพรุ่งนี้เราจักนั่งยานไปแต่เช้า' แล้ว  
 ลุกขึ้นในเวลาทีพูดไว้ เทียมยานเล็กให้

<sup>๑</sup> ฉ. น ทสฺสเตว.

อามกสุสานิ อาเนตฺวา อาวาภู  
นิกฺขนิตฺวา โจเรหิ อจฺฉินฺนสทฺทํ กตฺวา  
มาเรตฺวา อาวาภู ปกฺขิปีตฺวา สีสํ  
ภินฺนิตฺวา นหายิตฺวา อาคฺฉณา"ติ.

พอนั้นนั่งบนยานนั้น นำไปยังป่าช้าผีดิบ  
ขุดหลุม กระทำเสียงให้เหมือนกับถูกโจร  
ปล้นฆ่าทิ้งลงในหลุม ทบตีระชะ อาบน้ำ  
แล้วกลับมา".

สฺวิญฺจโก "อตฺเตโส อุปาโย"ติ  
ตสฺสา วจฺนํ สมฺปฺปฏิจฺฉิตฺวา ยานํ  
คฺมนสซุขํ อกาสิ. ตสฺส ปเนโก  
สฺตฺตฺวสฺสโก ปุตฺโต อตฺถิ ปณฺทิตฺโต  
พฺยตฺโต. โส มาตุ วจฺนํ สุตฺวา  
"มยฺหํ มาตา ปาปธฺมา ปีตรํ เม  
ปีตฺตฺมาตกมฺมํ กาเรสิ, อหฺมสฺส  
ปีตฺตฺมาตกมฺมํ กาทุํ น ทสฺสามิ"ติ  
สฺนิกํ คนฺตฺวา อยฺยเกน สทฺธี นิปฺชฺชติ.  
สฺวิญฺจโก จ ปีตฺรา วุตฺตเวลาย ยานํ  
โยเซตฺวา "เอหิ ตาต, อุทฺธาริ  
โสเรสฺสามา"ติ ปีตรํ ยานเก นิสิตฺทาเปสิ.  
กุมารโปี ปจฺมตฺริ ยานํ อภิริหิ.  
สฺวิญฺจโก ตํ นิวาเรตุํ อสฺสโกนฺโต  
เตเนว สทฺธี อามกสุสานิ คนฺตฺวา  
ปีตรญฺจ กุมารญฺจ ยานเกน สทฺธี  
เอกมฺนฺเต จเปตฺวา สยํ โอตฺริตฺวา  
กฺุทฺทาลปีฏกํ อาทาย เอกสฺมี  
ปฺปฏิจฺฉนฺนญฺจानะ จตฺรสฺส อาวาภู  
ขนิตุํ อารภิ.

นายสฺวิญฺจกระรับคํานางว่า "อุบายนี้  
ใช้ได้" แล้วได้เตรียมยานน้อย. กิบุตรของ  
นายสฺวิญฺจกระนั้นมีอยู่คนหนึ่ง อายุได้  
๗ ขวบ เป็นเด็กฉลาดเฉียบแหลม. เขา  
ได้ยินคําของมารดาแล้ว คิดว่า "มารดา  
ของเรามีธรรมลามก จะให้บิดาของเรา  
กระทำปีตฺตฺมาต, เราจะไม่ให้ท่านกระทำ  
ปีตฺตฺมาต" จึงค่อย ๆ แอบไปนอนกับปู่.  
ส่วนนายสฺวิญฺจกระเทียมยานตามเวลาที่พูด  
ไว้กะบิดา แล้วพูดว่า "พ่อมาเถิด, ลูก  
จักให้เขาชำระหนี้" แล้วให้บิดานั่ง  
บนยาน. แม้กุมารขึ้นยานแต่ที่แรก.  
นายสฺวิญฺจกระเมื่อไม่อาจจะห้ามลูกนั้นได้  
จึงไปป่าช้าผีดิบกับเขา ให้บิดาและเด็ก  
รออยู่ข้างหนึ่งกับยาน ตนเองลงคว่ำจอบ  
และตะกร้า เริ่มขุดหลุมสี่เหลี่ยมในที่ลับ  
แห่งหนึ่ง.

กุมารโบริ โอตริตฺวา ตสฺส สนฺตีกิ ฝ่ายกุมารลงไปหาพ่อ ทำเหมือนไม่รู้เรื่อง  
 คนฺตฺวา อชานนฺโต วีย กถิ ครั้นจะปราศรัย จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า  
 สมฺภูจฺจาเปตฺวา ปจฺมํ คาคฺคมาห

๘๒. “น ตกฺกลา สนฺติ น อาลฺุปานี<sup>๑</sup>  
 น วิลาสิโย น กลมฺพานิ ตาต  
 เอโก อรณฺณมฺหิ สุสานมชฺเฌ  
 กิมตฺถิโก ตาต ขณาสี กาสฺนุ”ติ.

ตตฺถ น ตกฺกลา สนฺตีติ  
 วิญฺชาลฺุณฺหา น สนฺติ.

อาลฺุปานีติ อาลฺุวณฺหา. วิลาสิโยติ  
 วิลาสิวลฺุณฺหา. กลมฺพานีติ ตาล-  
 กณฺหา.

อถสฺส ปิตา พฺุติยํ คาคฺคมาห

๘๓. “ปีตามโห ตาต สุทฺทฺพโล เต  
 อเนกพฺุยาธีหิ ทฺุขเขหิ ผุฏฺุจ  
 ตมชฺุขหํ นิฏฺุขณิสฺสามิ โสพฺุณ  
 น หิสฺส ตํ ซีวิตํ โรจยามิ”ติ.

๘๒. “พ่อจ๋า มั่นนง มั่นมือเสือ มั่นเทศ  
 เหง้าตาลก็ไม่มี พ่อต้องการอะไร  
 จึงขุดหลุมในท่ามกลางป่าช้า แต่  
 ผู้เดียวจะพ่อ”.

บรรดาคำเหล่านั้น สองบทว่า น  
 ตกฺกลา สนฺติ ความว่า เหง้ามั่นนงไม่มี.

บทว่า อาลฺุปานี คือ เหง้ามั่นมือเสือ.  
 บทว่า วิลาสิโย ได้แก่ มั่นเทศ มีเหง้า  
 ที่เถา. บทว่า กลมฺพานิ ได้แก่  
 เหง้าตาล (จาวตาล).

ลำดับนั้น บิดาของเขาจึงกล่าว  
 คาถาที่ ๒ ว่า

๘๓. “ลูกรัก ปู่ของเจ้าทพฺุพลภาพมาก  
 ถูกความทุกข์เกิดจากพยาธิหลาย-  
 อย่างเบียดเบียน วันนี้พ่อจะฝัง  
 ปู่ของเจ้าในหลุม เพราะพ่อไม่ชอบ  
 ความเป็นอยู่อย่างนั้นของปู่”.

<sup>๑</sup> ฉ. ม. อาลฺุวานิ.

ตตถ อเนกพยาธีหิตี อเนเกหิ  
 พยาธีหิ อูปปนุเนน ทุกเขน ผุฏฺโฐ.  
 น หิสฺส ตนฺติ อหิ หิ อสฺส ตว  
 ปิตามหฺสฺส ตํ พุชฺชิวิตํ น อิจฺฉามิ,  
 “เอวรุปา ชีวิตา มรณเมวสฺส วรฺน”ติ  
 มณฺณมาโน ตํ โสฬฺเภา นิฏฺขนิสฺสามีติ.

ตํ สุตฺวา กุมารโ อูปทฺตม-  
 คาถมาห

๘๔. “สงฺกปฺปเมตํ ปฏฺิลทฺฐปาปกํ  
 อจฺจาหิตํ กมฺม<sup>๑</sup> กโรสิ ลฺลทฺฐนฺ”ติ.

ตสฺสตุโธ ตาต ตวํ “ปีตรํ ทฺฐขา  
 ปโมจิสฺสามี”ติ มรณทฺฐเขน โยเชนฺโต  
 เอตํ ปาปํ สงฺกปฺปิ ปฏฺิลทฺฐํ ตสฺส จ  
 สงฺกปฺปสฺส วเสน หิตํ อติกฺกมฺม  
 จิตตฺตา อจฺจาหิตํ กมฺม<sup>๑</sup> กโรสิ  
 ลฺลทฺฐนฺติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา ปิตุ หตฺถโต  
 กุทฺทาลํ คเหตุวา อวิทฺฐเว อญฺญตฺริ  
 อาวาวุํ ขนิตุํ อารภิ. อถ นํ ปิตา

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พยาธิ  
 หลายอย่าง ความว่า ถูกความทุกข์ซึ่ง  
 เกิดจากพยาธิหลายอย่างเบียดเบียน.  
 สองบทว่า น หิสฺส ตํ ความว่า เพราะ  
 พ่อไม่ปรารถนาชีวิตที่ลำบากของปู่เจ้านั้น,  
 พ่อสำคัญว่า “การตายของปู่ฉันนั้น  
 ประเสริฐกว่าการเป็นอยู่อย่างนี้” จึงฝัง  
 ปู่ฉันไว้ในหลุม.

กุมารได้ฟังคำนั้น จึงกล่าวถึงคาถา  
 ว่า

๘๔. “พ่อได้ความดำริชั่วนี้ จึงทำกรรม  
 หยาบช้ำเหลือเกิน”.

เนื้อความของคาถานั้นว่า พ่อ ท่าน  
 คิดว่า “เราจะเปลื้องบิดาจากความทุกข์”  
 กลับประกอบมรณทุกข์ให้ ชื่อว่า ทำ  
 กรรมหยาบช้ำเหลือเกิน เพราะได้ความ  
 ดำริชั่วนี้แล้วละเลยประโยชน์เสีย ด้วย  
 อำนาจความคิดนั้น.

ก็แล กุมารครั้งกล่าวอย่างนั้นแล้ว  
 จึงดึงเอาจอบจากมือบิดา เริ่มขุดหลุมอีก  
 หลุมหนึ่งไม่ไกล. ต่อมาบิดาจึงเข้าไป

<sup>๑</sup> ก. อจฺจาเยกกมฺม.

อุปสงฺกมิตฺวา “กสฺมา ตาต อาวภาวฺ ใกล้เคียง ๆ เขาแล้วถามว่า “ลูกรัก เจ้า  
ชนสี”ติ ปุจฺฉิ. ขุดหลุมทำไม”.

โส ตสฺส กถนฺโต ตติยํ คาถมาห กุมารเมื่อจะบอกแก่บิดา จึงกล่าวคาถา  
ที่ ๓ ว่า

มยาปิ ตาต ปฏิลจฺจเส ตฺวํ พ่อ พ่อแก่แล้วจะพึงได้รับการ  
เอตาทิสํ กมฺมชฺรูปนฺโต เช่นนั้น แม้จากฉัน ถึงฉันก็จะ  
ตํ กุลวตฺตํ อนฺวตฺตมาโน ประพฤติตามธรรมเนียม ของ  
อหฺมปิ ตํ นิกุขนิสฺสามิ โสพฺผา”ติ. ตระกูลนั้น จักฝังพ่อไว้ในหลุม”.

พ่อ พ่อแก่แล้วจะพึงได้รับการ  
เช่นนั้น แม้จากฉัน ถึงฉันก็จะ  
ประพฤติตามธรรมเนียม ของ  
ตระกูลนั้น จักฝังพ่อไว้ในหลุม”.

ตสฺสตุโถ ตาต อหฺปิ “เอกสฺมี เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า พ่อ แม่  
โสพฺผา ตํ มหฺลลกกาเล นิกุขนิสฺสามิ”ติ. ลูกก็คิดว่า “ในเวลาพ่อแก่จักฝังพ่อ  
อิตฺติ โข ตาต มยาปิ นิกุขนิเต ในหลุม หลุมหนึ่ง”. ด้วยประการนี้แล  
อิมสฺมี โสพฺผา ตฺวํ ชฺรูปนฺโต เอตาทิสํ พ่อแก่แล้ว พึงได้กรรมหยาบช้าเช่นนี้ที่  
กมฺมํ ปฏิลจฺจเส, ตํ เอตํ ตยา หลุมนี้ที่ลูกเตรียมขุดไว้แล้ว, แม้ลูก  
ปวตฺตติตํ กุลวตฺตํ อนฺวตฺตมาโน เจริญวัยอยู่กับภรรยา จะประพฤติดตาม  
วยฺปฺปตฺโต ภริยาย สทุธี วสนฺโต ธรรมเนียมของตระกูลที่พ่อให้เป็นไปนั้น  
อหฺปิ ตํ นิกุขนิสฺสามิ โสพฺผา”ติ. จักฝังพ่อไว้ในหลุม.

เนื้อความแห่งคาถานั้นว่า พ่อ แม่  
ลูกก็คิดว่า “ในเวลาพ่อแก่จักฝังพ่อ  
ในหลุม หลุมหนึ่ง”. ด้วยประการนี้แล  
พ่อแก่แล้ว พึงได้กรรมหยาบช้าเช่นนี้ที่  
หลุมนี้ที่ลูกเตรียมขุดไว้แล้ว, แม้ลูก  
เจริญวัยอยู่กับภรรยา จะประพฤติดตาม  
ธรรมเนียมของตระกูลที่พ่อให้เป็นไปนั้น  
จักฝังพ่อไว้ในหลุม.

อถสฺส ปีตา จตฺตตฺถคาถมาห

ลำดับนั้น บิดาของเขาจึงกล่าว  
คาถาที่ ๔ ว่า

๘๕. “ผฺรฺสาหิ วาจาหิ ปกฺกพฺพมาโน  
อาสชฺช มํ ตฺวํ วทเส กุมาร  
ปฺตฺโต มมํ โอรสโก สมานโน  
อหิตานุกมฺปิ เม ตฺวํสิ ปฺตฺตา”ติ.

๘๕. “กุมาร เจ้าพูดกระทบกระเทียบชมชู้  
พ่อด้วยวาจาหยาบคาย ลูกเอ๋ย  
เจ้าเป็นลูกซึ่งเกิดแต่อกของพ่อ แต่  
ไม่มีความอนุเคราะห์แก่กุลพ่อ”.

ตตถ ปกฺขพฺพมานนฺติ อภิภวณฺโฑ.  
 อาสชฺชชาติ ฆมฺภูฏตฺวา.

เอวํ วุตฺเต ปณฺทิตฺโต กุมารโ  
 เอกํ ปฏฺวิจฺจนคาคํ เทว อุทานคาคาติ  
 ติสฺสโส คาคา อภาสี.

๘๖. “น ตฺยหานิ ตาต อหิตานุกมฺปิ  
 หิตานุกมฺปิ เต อหณฺหิ<sup>๑</sup> ตาต  
 ปาปญฺจ ตํ กมฺมปกฺขพฺพมานํ  
 อรหามิ โน วารยิตฺตุํ ตโต หิ.

๘๗. โย มาตริ วา ปิตริ สฺวิภูจ  
 อทฺฐสเก หีสติ ปาปรมฺโม  
 กายสฺส เภทา อภิสสมฺปรายํ  
 อสฺสยํ โส นิรยํ อุเปติ.

๘๘. โย มาตริ วา ปิตริ สฺวิภูจ  
 อนฺเนน ปาเนน อุฏฺฐหาติ  
 กายสฺส เภทา อภิสสมฺปรายํ  
 อสฺสยํ โส สฺสคฺคิ อฺอุเปตี<sup>๑</sup>ติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ช่มชู้  
 ความว่า ครอบงำ. คำว่า อาสชช  
 ความว่า กระทบกระเทียบ.

เมื่อพ่อกล่าวอย่างนี้ कुमारผู้เป็น  
 บัณฑิตได้กล่าวคาถา ๓ คาถา คือกล่าว  
 คาถากล่าวตอบคาถาหนึ่ง คาถาและ  
 อุทานคาถา ๒ คาถาว่า

๘๖. “พ่อจ๋า ลูกจะไม่มีความอนุเคราะห์  
 เกื้อกูลพ่อหามิได้ แม้ลูกยังมีความ  
 อนุเคราะห์เกื้อกูลพ่อ แต่ลูกไม่ควร  
 ห้ามพ่อ ผู้กระทำความกรรมลามกนั้น  
 จากเหตุนั้นหรือ.

๘๗. พ่อสฺวิภูจ ผู้ใดมีกรรมลามก  
 เบียดเบียนมารดาหรือบิดา ผู้ไม่  
 ประทุษร้าย ผู้นั้นตายไปแล้ว  
 ภายหลัง ย่อมเข้าถึงนรก โดยไม่  
 ต้องสงสัย.

๘๘. พ่อสฺวิภูจ ผู้ใดบำรุงมารดาหรือ  
 บิดา ด้วยข้าวและน้ำ ผู้นั้นตาย  
 ไปแล้วภายหลัง ย่อมเข้าถึงสุคติ  
 โดยไม่ต้องสงสัย.

<sup>๑</sup> ฉ. ท. อ. อหณฺหิ.

อิมํ ปน ปุตุตฺตสฺส ธมฺมกถํ สุตฺวา  
ปีตา อฏฺฐมํ คาถมาห

ก็บิดาคั้นฟังธรรมกถาของบุตรแล้ว  
ได้กล่าวคาถาที่ ๘ ว่า

๘๙. “น เม ตวํ ปุตุตฺ อหิตานุกมฺปิ  
หิตานุกมฺปิ เม ตวํสิ ปุตุต  
อหฺนฺจ เต มาตรา วุจฺจมาโน  
เอตาทิสํ กมฺม กโรมิ ลฺหฺนฺ”ติ.

๘๙. “ลูกเอ๋ย เจ้าไม่มีความอนุเคราะห์  
แก่อกุลแก่พ่อก็หาไม่ ลูกรัก เจ้า  
ชื่อว่า มีความอนุเคราะห์แก่อกุล  
แก่พ่อ แต่พ่อถูกมารดาของเจ้าว่า  
กล่าว จึงทำกรรมหยาบช้าเช่นนั้น”.

ตตฺถ อหฺนฺจ เต มาตราติ  
อหฺปี เต มาตรา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อหฺนฺจ  
เต มาตรา ความว่า แม้พ่อถูกมารดา  
ของเจ้า (ว่ากล่าวอยู่).

อฺยเมว วา ปาโจ.

อีกอย่างหนึ่ง พระบาลีมีเพียงเท่านี้.

ตํ สุตฺวา กุมารโ “ตาท อิตฺถิโย  
นาม อฺปฺปนฺเน โทเส อนิคุคฺยหฺมานาว  
ปฺนฺปฺนํ ปาปี กโรนฺติ, มม มาตา  
ยถา ปฺนฺ เอตํ ปาปี น กโรติ, ตถา  
นํ ปณาเมตฺถํ วฏฺฏตี”ติ นวมํ คาถมาห

กุมารฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าวว่า “พ่อ  
ธรรมดาหญิงเมื่อโทสะเกิดขึ้นแล้ว เมื่อ  
ไม่ข่มไว้ย่อมทำความชั่วบ่อย ๆ, พ่อควร  
ได้มารดาของลูกนั้น โดยประการที่มารดา  
ของลูกจะไม่ทำความชั่วนั้นอีก” แล้วกล่าว  
คาถาที่ ๙ ว่า

๙๐. “ยา เต สฺวา ภริยา อนริยรฺูปา  
มาตา มเมสฺวา สกฺิยา ชเนตฺติ  
นินฺทฺธาปเย ตณฺจ สกา อคารา  
อณฺณปี เต สฺวา ทฺกฺขมาวเหฺยยา”ติ.

๙๐. “หญิงชั่วเป็นภรรยาของพ่อ เป็นแม่  
บังเกิดเกล้าของลูก พ่อฟังไล่แม่  
ออกจากเรือนของตนเสีย เพราะแม่  
จะฟังนำทุกข้ออย่างอื่น มาให้แก่  
พ่ออีก”.



สวิภูจโก ปณฺหิตปุตฺตสฺส กถํ  
 สุตฺวา โสมนสฺสชาโต หุตฺวา “คจฺฉาม  
 ตาตา”ติ สหฺมึ ปุตฺเตน จ ปิตฺรา จ  
 ยานเก นิสิตฺตฺวา ปายาสิ.

สาปิ โข อนาคตา “นิกฺขนฺตา โน  
 เคหา กาทฺกณฺณี”ติ ญฺหฺจตุฏฺฐา  
 อลฺลโคมเยน เคหํ อุลิมฺปิตฺวา ปายาสํ  
 ปจิตฺวา อาคมนมคฺคํ โอโลเกนฺตี เต  
 อาคจฺจนฺเต ทิสฺวา ‘นิกฺขนฺตํ กาทฺกณฺณี  
 ปฺน คเหตุวา อาคโต’ติ กุชฺฌิตฺวา  
 “อเร นิกฺขนฺตํ กาทฺกณฺณี ปฺนาทาย  
 อาคโตสึ”ติ ปริภาสิ.

สวิภูจโก กิณฺจิ อวตฺวา ยานกํ  
 โมเจตฺวา “อนาคตา เก วเทสึ”ติ ตํ  
 สุกฺโกฏิตํ โกญฺเจตฺวา “อิโต ปญฺจาย มา  
 อิมํ เคหํ ปาวิสึ”ติ ปาเท คเหตุวา  
 นิกฺกชฺชฺฌมฺ. ตโต ปิตฺรญฺจ ปุตฺตญฺจ  
 นฺหาเปตฺวา สยฺปิ นฺหายิตฺวา ตโยปิ  
 ปายาสํ ปริภุญฺชึสฺ. สาปิ ปาปฺรมา  
 กติปาหํ อญฺญสฺมึ เคเห วสิ.

ตสฺมึ กाले ปุตฺโต ปิตฺรํ อหา “ตาต  
 มม มาตา เอตฺตเกน น พุชฺฌติ,  
 ตฺเมห มม มาตุ มงฺกุภาวกรณฺตถํ

นายสวิภูจกะ ฟังคำของบุตรผู้เป็น  
 บัณฑิตแล้ว มีความยินดีจึงกล่าวว่า  
 “พ่อคุณ เราไปกันเถอะ” แล้วนั่งบน  
 ยานน้อย เดินทางพร้อมกับบุตรและบิดา.

แม่นางชาติชั่วนี้มีใจเร้นเรียงยินดีว่า “คน  
 กาลกรรมนี้ออกไปจากเรือนของเราแล้ว”  
 จึงฉาบเรือนด้วยโคลมัยสด และหุงข้าว  
 ปายาส แลดูทางมา เห็นคนเหล่านั้นมา  
 ก็โกรธว่า ‘ท่านพาเอาคนกาลกรรมนี้  
 ออกไปแล้ว พากลับมาอีก’ จึงบริภาษ  
 ว่า “แหม ท่านพาคนกาลกรรมนี้ออกไป  
 แล้ว (นำ) กลับมาอีกทำไม”.

นายสวิภูจกะไม่พูดอะไร ปล่อยให้  
 พูดว่า “นางชาติชั่ว เจ้าพูดอะไร” แล้ว  
 หุบทีนาง จับเท้าลากมาพร้อมกล่าวว่า  
 “ตั้งแต่บัดนี้ต่อไป เอ็งอย่าเข้าเรือนนี้อีก”.  
 จากนั้นเขาให้บิดาและบุตรอาบน้ำ แม้  
 ตนเองก็อาบ แม้ทั้ง ๓ คนพากันบริโภค  
 ข้าวปายาสแล้ว. ส่วนนางผู้มีกรรมลามก  
 อาศัยอยู่ที่เรือนคนอื่น ๒-๓ วัน.

ในกาลนั้น บุตรจึงพูดกับบิดาว่า “พ่อ  
 แม่ของลูกยังไม่รู้สีกตัว ด้วยเหตุเพียง  
 เท่านั้น, เพื่อทำมารดาของลูกให้เป็นผู้

'อสุกคามเม นาม โว มาตุลธีตา อตุถิ, สา มยุห์ ปิตรณฺจ ปุตฺตณฺจ มมณฺจ ปฏฺิษคฺคิสฺสติ, ตมาเนสฺสสามิ'ติ วตฺวา มาลาคนฺธาทีนึ อาทาย ยานเกน นิฏฺขมิตฺวา เขตฺตํ อนฺวิจฺริตฺวา สายํ อาคจฺจถา"ติ. โส ตถา อกาสิ.

กระดากอาย พ้อจงพูดว่า 'ธิดาของลุงของท่านในบ้านชื่อโน้นมีอยู่, เธอจะปฏิบัติบิดาและบุตรของเราและตัวเราด้วย, เราจักนำเธอมา' ถีอดดอกไม้และของหอมเป็นต้น นั่งยานออกไปเที่ยววงเวียนรอบที่นา เวลาเย็นจึงกลับมา". เขาก็ทำอย่างนั้น.

ปฏิวิสุสกกฺเเล อิตฺถิโย "สามิโก กิร เต อญฺญํ ภริยํ อาเนตฺตุ อสุกคามํ นาม คโต"ติ ตสฺสา อาจิกฺขิสฺส. สา "อิทานิมฺหิ ญฺญาสา, นตฺถิ เม ปฺน โอกาโส"ติ ภิตฺตสิตา หุตฺวา 'ปุตฺตเมว ยาจิสฺสามิ'ติ สณฺนิกํ ปณฺชิตฺตปุตฺตสฺส สนฺนตฺกํ คนฺตฺวา ตสฺส ปาเทสฺส นิปิตฺตฺวา "ตาต สเปตฺวา ตํ อญฺญโย มม ปฏิสรณํ นตฺถิ, อิตฺโต ปญฺญาย ตว ปิตรณฺจ ปิตามหนฺจ อลงฺกตเจตฺยํ วิย ปฏฺิษคฺคิสฺสามิ, ปฺน มยุห์ อิมสฺสมิ สมเร ปเวสนํ กโรหิ"ติ อาห.

พวกหญิงในสกุลที่คุ้นเคยกัน บอกแก่ภรรยาว่า "ได้ยินว่า สามีของเธอไปบ้านโน้น เพื่อนำภรรยาอื่นมา". นางสะดุ้งกลัวคิดว่า "บัดนี้เราฉิบหายแล้ว, โอกาสไม่มีแก่เราอีก" คิดว่า 'เราจักขอรับรองบุตรให้ช่วย' จึงย่องไปหาบุตรผู้เป็นบัณฑิต หมอบลงแทบเท้าบุตรพลางพูดว่า "พ่อคุณ เว้นเจ้าเสีย คนอื่นไม่เป็นที่พึ่งของแม่ได้, ตั้งแต่บัดนี้ต่อไป แม่จักปฏิบัติบิดาของเจ้าและปู่ให้เหมือนเจดีย์ที่สวยงาม, เจ้าจงช่วยแม่ให้เข้าเรือนนี้อีก".

โส "สาธฺุ อมฺม, สเจ ปฺน น เอวรุปฺปิ กริสฺสถ, กริสฺสามิ, อปฺปมตฺตา โหนฺธา"ติ วตฺวา ปิตฺตุ อาคมนฺกาเล ทสมํ คาถมาห

เขาพูดว่า "ดีละแม่, ถ้าแม่ไม่ทำอย่างนั้นอีก, ลูกจักช่วยเหลือ, แม่จงอย่าประมาท" เวลาบิดากลับมา จึงกล่าวคาถาที่ ๑๐ ว่า

๐๘๘๖๑๑๒๑๑๓๑๑๔๑๑๕๑๑๖๑๑๗๑๑๘๑๑๙๑๒๐๑๒๑๒๒๑๒๓๑๒๔๑๒๕๑๒๖๑๒๗๑๒๘๑๒๙๑๓๐๑๓๑๓๒๑๓๓๑๓๔๑๓๕๑๓๖๑๓๗๑๓๘๑๓๙๑๔๐๑๔๑๔๒๑๔๓๑๔๔๑๔๕๑๔๖๑๔๗๑๔๘๑๔๙๑๕๐

๙๑. "ยา เต สา ภริยา อนริยรูปา  
 มาตา มเมสา สกिया ชเนตฺติ  
 ทนฺตา กเรณฺว วสุปฺนิตา  
 สา ปาปมฺมา ปุนราวชาตฺตฺติ."

ตตฺถ กเรณฺวาทิ ตาต อิทานิ  
 สา อานนฺจการณการิกา หตฺถินิ วีย  
 ทนฺตา วสํ อฺปนิตา นิพฺพิเสวนา  
 ชาตา. ปุนราวชาตฺตฺติ ปฺน อิมํ เคหํ  
 อาคจฺจตฺตฺติ.

เอวํ โส ปิตุ รมฺมํ กเถตฺวา  
 คนฺตุวา มาตริ อานนฺสิ. สา สามีกญฺจ  
 สสฺสุรญฺจ ขมาเปตฺวา ตโต ปฏฺจาย  
 ทนฺตมฺเมน สมฺนฺนาคตา สามีกญฺจ  
 สสฺสุรญฺจ ปฺตฺตตฺตฺจ ปฏฺชคฺติ. อฺโปกิ  
 จ ปฺตฺตตฺตฺส อิวาทฺเถ จตฺวา ทานาทินิ  
 ปฺนฺนฺวานิ กตฺวา สคฺคปฺรายนา อหฺลฺสุ.

๙๑. "หญิงชั่ว ภรรยาของพ่อ เป็นแม่  
 บังเกิดเกล้าของลูก ถูกทรมาน นำ  
 ไปสู่อำนาจแล้ว เหมือนนางข้างถูก  
 ความขังทรมาน นำไปสู่อำนาจ  
 นางผู้มีกรรมอันลามก จึงได้  
 กลับมาเรือนอีก".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เหมือน  
 นางข้าง ความว่า พ่อ บัดนี้ มารดา  
 ถูกทรมาน อยู่ในอำนาจ คือ หายพยศ  
 แล้ว เหมือนนางข้างตัวทำงานอย่างไม่  
 พริ้นพริ้ง ถูกความขังทรมานจนต้องอยู่  
 ในอำนาจ. คำว่า กลับมาสู่เรือนอีก  
 ความว่า จงกลับมาเรือนนี้อีก.

บุตรผู้เป็นบัณฑิตนั้น แสดงธรรมแก่  
 บิดา อย่างนี้แล้วก็ไปนำมารดากลับมา.  
 หญิงนั้นขอขมาโทษสามีและพ่อสามีแล้ว  
 แต่นั้นประกอบด้วยธรรมที่ถูกฝึก แล้วได้  
 ปฏิบัติสามี พ่อสามีและบุตรตลอดมา.  
 ก็คนทั้งสองตั้งอยู่ในโอวาทของบุตร  
 ทำบุญมีทานเป็นต้น มีสวรรค์เป็นที่หวัง  
 ในกายหน้า.

สตถา อิมิ รัมมเทสนํ อหริตฺวา  
 สจฺจจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานสิ.  
 สจฺจปริโยसानะ ปิตุโปสโก โสตาปตฺติผล  
 ปตฺติภูจฺหิ. "ตทา ปิตา ๑ ปุตฺโต ๑  
 สฺถนิสา ๑ เอเตยฺว อหะสุํ, ปณฺทิต-  
 กุมารโ ปน อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม  
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประกาศสังฆธรรม  
 ทั้งหลาย ประชุมชาดก. ในเวลาจบ  
 สังฆธรรม นายสวัฏฐะผู้เลี้ยงบิดา ได้ดำรง  
 อยู่ในโสดาปัตติผล. "บิดา บุตร และ  
 หญิงสะใภ้ในกาลนั้น ได้เป็นคนเหล่านี้  
 ทั้งหมด, ส่วนบัณฑิตกุมารเป็นเรา  
 ตถาคตแล".

ตักกชาตกวรรณนา อภฺจมา.

พรรณนาตักกชาดก ที่ ๘ จบ.

## ๙. มหาธมมपालชาตก (๔๔๗)

๙๒. “กีนุเต วตฺถิ กิ ปน พุรหมจริยํ  
กิสฺส สุฉินฺณสุส อยํ วิปาโก  
อกุขาหิ เม พุราหุมนฺ เอตมตฺถํ  
กสฺมา นุ ตุมฺหิ ทหฺรา น มียฺเยเร.

๙๓. ธมฺมํ จราม น มุสา ภณาม  
ปาปานิ กมฺมานิ ปวิชฺชชยาม  
อนริยํ ปวิชฺชเชม สพุพฺพิ  
ตสฺมา หิ อมฺหิ ทหฺรา น มียฺเยเร.

๙๔. สุโณมฺม ธมฺมํ อสฺตํ สตฺตญฺจ  
น จาปี ธมฺมํ อสฺตํ โรจยาม  
หิตฺวา อสนฺเต น ชหาม สฺนฺเต  
ตสฺมา หิ อมฺหิ ทหฺรา น มียฺเยเร.

## ๙. มหาธรรมपालชาตก (๔๔๗)

๙๒. “อะไรเป็นวัตรของท่าน อะไรเป็น  
พรหมจรรย์ของท่าน การที่คน  
หนุ่ม ๆ ในตระกูลของท่านไม่ตาย  
นี้ เป็นผลของกรรมอะไร ที่ท่าน  
ประพฤติมาแล้วเป็นอย่างดี ดูกร  
พราหมณ์ ขอท่านช่วยบอก  
เนื้อความนี้แก่เรา เหตุไรหนอ  
คนหนุ่ม ๆ ของท่านจึงไม่ตาย.

๙๓. พวกเราประพฤติธรรม ไม่  
กล่าวเท็จ งดเว้นกรรมชั่ว  
งดเว้นกรรม อันไม่ประเสริฐ  
ทั้งมวล เพราะเหตุนี้แหละ  
คนหนุ่ม ๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.

๙๔. พวกเราพึงธรรมของอัสตบุรุษ และ  
อัสตบุรุษ และไม่ชอบใจกรรมของ  
อัสตบุรุษ ละเว้นอัสตบุรุษ ไม่ละ  
อัสตบุรุษ เพราะเหตุนี้แหละ  
คนหนุ่ม ๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.

๙๕. ปุพฺพเว ทานา สุมฺนา ภวาม  
ททฺปิ เว อุตฺตมฺนา ภวาม  
ทตฺตวาปิ เว นานุตฺปาม ปจฺจนา  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหราน มียฺยเร.

๙๕. ก่อนจะให้ทาน พวกเราก็ดั่งใจดี  
แม้กำลังให้ก็ชื่นชมยินดี ครั้นให้  
แล้ว ก็ไม่เดือดร้อนในภายหลัง  
เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่ม ๆ ของ  
พวกเราจึงไม่ตาย.

๙๖. สมณฺเณ มยํ พุราหฺมณฺเณ อทฺธิเก จ  
วณฺนิพฺพเก ยาจนฺเก ทลฺลิตฺตเท  
อนฺนเนน ปาเนน อภิตฺตปฺปายม  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหราน มียฺยเร.

๙๖. พวกเราเลี้ยงดูสมณะ พราหมณ์  
คนเดินทาง วณิก ยาจก และ  
คนขัดสน ให้อิหม่าหมายด้วย  
ข้าว น้ำ เพราะเหตุนี้แหละ  
คนหนุ่ม ๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.

๙๗. มยฺยญฺจ ภริยํ นาทิกฺกมาม  
ภริยาปิ อเมห นาทิกฺกมฺนฺติ  
อญฺญตฺร ตาหิ พุรฺหฺมจฺริยํ จราม  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหราน มียฺยเร.

๙๗. พวกเราไม่นอกใจภรรยา และ  
ภรรยาก็ไม่นอกใจพวกเรา พวก  
เราประพฤติพรหมจรรย์ ในหญิง  
ที่เหลือ ยกเว้นภรรยาเหล่านั้น  
เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่ม ๆ  
ของพวกเราจึงไม่ตาย.

๙๘. ปาณฺนาติปาตา วิรฺมาม สฺพฺเพ  
โลเก อทินฺนํ ปริวชฺชยาม  
อมชฺชปา โนปี มฺสา ภณฺนาม  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหราน มียฺยเร.

๙๘. เราทุกคนงดเว้นจากปาณาติบาต  
งดเว้นสิ่งที่เขาไม่ให้ในโลก ไม่  
กล่าวเท็จ ไม่ดื่มน้ำเมา เพราะ  
เหตุนี้แหละ คนหนุ่ม ๆ ของ  
พวกเราจึงไม่ตาย.

๙๕  
๙๖  
๙๗  
๙๘

๙๙. เอตาสฺ เว ชายเร สุตตมาสุ  
เมธาวิโน โหนฺติ พหุตฺตปญฺญา  
พหุสฺสุตา เวทคฺคฺคา จ โหนฺติ  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหรา น มียฺยเร.
๑๐๐. มาตาปิตโร ภคินีภาทโร จ  
ปุตฺตา จ ทารา จ มยฺยจ สพฺเพ  
ธมฺมํ จรณฺติ ปรโลกเหตุ  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหรา น มียฺยเร.
๑๐๑. ทาสา จ ทาสี อญฺชิวโน จ  
ปริจารกา กมฺมกรา จ สพฺเพ  
ธมฺมํ จรณฺติ ปรโลกเหตุ  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหรา น มียฺยเร.
๑๐๒. ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี  
ธมฺโม สฺจิจฺฉเณ สฺขมาวหาติ  
เอसानิสฺสโร ธมฺเม สฺจิจฺฉเณ  
น ทฺคฺคฺติ คจฺฉติ ธมฺมจารี.
๙๙. บุตรของเรา เกิดในหญิงที่ดี  
เหล่านั้น จึงเป็นผู้ฉลาดเฉลียว  
มีปัญญามาก เป็นพหูสูต เรียน  
จบไตรเพท : เพราะเหตุนี้แหละ  
คนหนุ่ม ๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.
๑๐๐. มารดาบิดา พี่น้องหญิงชาย บุตร  
ภรรยา และเราทุกคนประพฤติ  
ธรรม เพราะเหตุโลกหน้า เพราะ  
เหตุนี้แหละ คนหนุ่ม ๆ ของพวก  
เราจึงไม่ตาย.
๑๐๑. ทาส ทาสี คนอาศัยเลี้ยงชีพ  
คนใช้ และกรรมกรทั้งหมด  
ประพฤติธรรม เพราะเหตุโลกหน้า  
เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่ม ๆ ของ  
พวกเราจึงไม่ตาย.
๑๐๒. ธรรมย่อมรักษา ผู้ประพฤติธรรม  
ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อม  
นำสุขมาให้ นี่เป็นอันสงสฺใน  
ธรรมที่ประพฤติดีแล้ว ผู้ประพฤติ  
ธรรมย่อมไม่ไปสู่ทุกคติ (อบายญฺมิ).

๑๐๓. ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี  
จตุตฺติ มหนตฺติ วิย วสฺสกาเล  
ธมฺเมเน คฺคฺคฺโต มม ธมฺมปาโล  
อญฺญสฺส อญฺฺจินี สฺสึ กุมาโร"ติ.

มหาธมฺมपालชาตกั นวมิ.

๑๐๓. ธรรมย่อมรักษา ผู้ประพฤติธรรม  
เหมือนร่มใหญ่ในฤดูฝน ฉะนั้น  
ธรรมपालะบุตรของเรา มีธรรม  
คุ้มครอง กระดุกที่ทานนำเอามา  
เป็นกระดุกสัตว์อื่น บุตรของเรา  
ยังมีความสุขสบายดี".

มหาธรรมपालชาดก ที่ ๙.



## ๙. มหาธมมपालชาตกถา (๔๔๗)

กีนุเต วตุนติ อิทํ สตุถา  
ปจมาคมเนน กปิลวตถุนครํ คนตุวา  
นิโครธารามะ วิหรนุโต ปิตุ นิเวสเน  
รณฺเฎ อสทฺทหนิ อารพฺภ กเถสิ.

ตทา หิ สุทฺโททนมหาราชา  
วิสตีสทฺสสุภิกฺขุปริวารสุส ภควโต  
อตุตโน นิเวสเน ยาคุชชุกํ ทตุวา  
อนตุตราภตุเต จ สมฺโมทนียิ กโรนุโต  
"ภนฺเต ตุมฺหากํ ปชานกาเล เทวดา  
อาคนตุวา อากาเส จตุวา 'ปุตฺโต เต  
สิทฺธตถกฺกมาโร อปฺปาหารตาย มโต'ติ  
มยฺหิ อารอจยีสฺสู"ติ อาห. สตุถารา จ  
"สทฺททสิ มหาราชา"ติ วุตฺเต "น  
สทฺททหามิ ภนฺเต, อากาเส จตุวา  
กเถนฺติยาปี เทวดาย, 'มม ปุตฺตสุส  
โพธิเตเล พุทฺธตฺติ อปตุวา ปรีนิพฺพานิ  
นาม นตุถิ'ติ ปฏิกฺขิปินุ"ติ อาห. กิ  
มหาราชา อิทาเนว สทฺททสิ, ปุพฺเพปิ  
ตุวิ มหาธมฺมपालกาเล 'ปุตฺโต เต

## ๙. พรรณนามหาธรรมपालชาดก (๔๔๗)

พระศาสดา เสด็จไปยังพระนคร  
กบิลพัสดุ์ ครั้งแรกประทับอยู่ในนิโครธารามมหาวิหาร ทรงปรารภความไม่เชื่อ  
ของพระราชาในพระราชนิเวศน์ของพระบิดา  
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า **อะไรเป็นวัตร**  
**ของท่าน** ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องโดยพิสดารมีว่า ในกาลนั้น  
พระเจ้าสุทโธทนมหาราช ทรงถวาย  
ยาและอาหาร แต่พระผู้มีพระภาคซึ่งมี  
ภิกษุ ๒ หมื่นเป็นบริวาร ในพระราชนิเวศน์ของพระองค์ และเมื่อจะทรงทำ  
ความบันเทิงยินดีในระหว่างภัตตาหาร  
จึงตรัสว่า "พระคุณเจ้าผู้เจริญ เวลา  
พระคุณเจ้าบำเพ็ญความเพียร เทวดา  
เหาะมาสติตอยู่ในอากาศ บอกโยมว่า  
'พระสิทธัตถกุมารราชโอรสของพระองค์  
สิ้นพระชนม์เสียแล้ว เพราะเสวย  
พระกระยาหารน้อย". เมื่อพระศาสดา  
ตรัสว่า "พระองค์ทรงเชื่อหรือ มหาบพิตร"  
พระเจ้าสุทโธทนะตรัสว่า "พระคุณเจ้า  
ผู้เจริญ โยมหาเชื่อไม่, เมื่อเทวดาแม้จะ

มโต, อิมานิสฺส อฏฺฐินีติ เอฬิกฺสฺส  
 อฏฺฐินี ทสฺเสตฺวา วทฺนตฺสฺสาปิ  
 ทิสฺสาปาโมกฺขาจรียสฺส 'อมฺหากิ กุเล  
 ตรุณกาเล กาลกิริยา นาม นตฺถีติ  
 น สทฺทฺหิ, อิทานิ ปน กสฺมา  
 สทฺทฺหิสฺสสี"ติ วตฺวา เตน ยาจิโต  
 อตีติ อหริ

ยืนกล่าวอยู่ในอากาศ, โยมก็คัดค้านว่า  
 'โอรสของเรา ยังไม่บรรลุนิติภาวะ  
 พระพุทธเจ้าที่ไต่ต้นโพธิ์ จะไม่  
 ปรีนิพพาน". พระศาสดาตรัสว่า  
 "มหาบพิตร พระองค์จะทรงเชื่อในเวลานี้  
 ได้อย่างไร, แม้ในปางก่อนในเวลา  
 พระโอรสเป็นมหาธรรมपालะ แม้อาจารย์  
 ทิศาปาโมกข์จะให้ดูกระดูกแพะแล้ว  
 หลอกว่า 'ลูกของท่าน ตายเสียแล้ว,  
 นี่คือกระดูกของเขา' พระองค์ก็มีทรง  
 เชื่อว่า 'ในตระกูลของเรา ชื่อว่า การ  
 เสียชีวิตตั้งแต่ยังเด็ก ๆ ไม่มีเลย', ก็  
 เหตุไฉนพระองค์จักทรงเชื่อในบัดนี้เล่า"  
 อันพระเจ้าสุทโธทนะทูลอาราธนาแล้ว  
 (พระพุทธรองค์) จึงนำอตีตนิทานมา  
 ตรัสว่า

อตีเต พาราณสียิ พุรุมฺมทตฺเต  
 รชฺชิ กาเรนฺเต กาสิกรฎฺเเจ ธมฺมปาล-  
 คาโม นาม อโหสิ. โส ธมฺมปาลกุลฺลสฺส  
 วสนตฺยา เอวิ นามิ ลภิ. ตตฺถ  
 ทสฺนุํ กุสลกมฺมปตฺถมฺมานิ ปาลนโต  
 "ธมฺมปาโล" เตวว ปญฺญาโต  
 พุราหฺมณเณ ปฎิวสฺติ. ตสฺส กุเล  
 อนฺตมโส ทาสกมฺมกราปิ ทานํ เทนฺติ,

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต  
 เสวยราชย์ในพระนครพาราณสี มีหมู่บ้าน  
 ชื่อว่า ธรรมपालะ ในแคว้นกาสิ. หมู่บ้าน  
 นั้นได้ชื่ออย่างนี้ เพราะมีตระกูลธรรม-  
 ปาละอาศัยอยู่. พราหมณ์มีชื่อว่า  
 "ธรรมบาล" เพราะรักษารธรรมคือกุศล-  
 กรรมบถ ๑๐ อาศัยอยู่ในหมู่บ้านนั้น. ใน  
 ตระกูลธรรมपालะนั้น โดยที่สุดแม้กระทั่ง

สีลั รกขนุติ, อุโปสถกมมัม กโรนุติ. ตทา โพธิสตุโต ตสุมิ กุเล นิพพตฺติ. "ธมฺมปาโลกุมารโ" เตววสุส นามัม กรีสฺสุ. อถ นัม วยปฺปตฺตัม ปิตา สหสฺสํ ทตฺวา สิปปุคฺคหณตฺถาย ตกฺกสิลัม เปเสสิ. โส ธมฺมปาโล ตตฺถ คนฺตุวา ทิสา- ปาโมกฺขาจฺริยสุส สนฺตึเก สิปปัม อุกฺคณฺหิ. ปญฺจนฺนัม มาณวทสตาณัม เขฎฺฐจฺนฺเตวาสึโก อโหสิ.

ตทา อจฺริยสุส เขฎฺฐจฺนฺตฺโต กาลมกาสึ. อจฺริโย มาณวทปริวฺโต ฅาติคณฺน สทฺธิ โรทฺนุโต กนฺทฺนุโต สุสาเน ตสฺส สรีริกัจจัม กาวะสิ. ตตฺถ อจฺริโย จ ฅาติวคฺโค จ ตสฺส อนฺเตวาสึโก จ โรทฺนุติ ปริเทวฺนุติ. ธมฺมปาโลเยเวโก น โรทฺติ น ปริเทวฺติ, อปิ จ โข ปน เตสุ ปญฺจสเตสุ มาณเวสุ สุสาณา อาคมฺม อจฺริยสุส สนฺตึเก นิสึทิตฺวา "อโห เอวฺรุโป นาม อจฺจรสฺมฺปนฺโน ตฺรณฺมาณโว ตฺรณฺกालะเวว มาตาปิตฺตฺติ วิปฺปยุตฺโต มรณัม ปตฺโต"ติ วทฺนฺเตสุ "สมฺม ตฺเมห 'ตฺรุณฺ'ติ ฅณฺถ, อถ

ทาสและกรรมกรก็ให้ทาน, รักษาศีล, รักษาอุโปสถกรรม. ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ บังเกิดในตระกูลนั้น. มารดาบิดาตั้งชื่อ พระโพธิสัตว์นั้นว่า "ธรรมपालกุมาร". ต่อมาบิดาให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะแล้ว ส่งธรรมपालกุมารนั้น ผู้เจริญวัย ไปยัง นครตักกสิลา เพื่อเรียนศิลปศาสตร์. ธรรมपालกุมารไปถึงนครตักกสิลานั้นแล้ว เรียนศิลปศาสตร์ในสำนักของอาจารย์ ทิศาปาโมกข์. ได้เป็นหัวหน้าศิษย์มาณพ ๕๐๐ คน.

ครั้งนั้น ลูกชายคนโตของอาจารย์เสียชีวิต ลง. อาจารย์ห้อมล้อมด้วยมาณพ ร้องไห้ คร่ำครวญพร้อมกับหมู่ญาติ จัดการ ปลงศพลูกชายนั้นในป่าช้า. ทั้งอาจารย์ ทั้งหมู่ญาติและลูกศิษย์ของอาจารย์นั้น ต่างพากันร้องไห้คร่ำครวญในป่าช้านั้น. ธรรมปาละผู้เดียวเท่านั้น ไม่ร้องไห้ ไม่ คร่ำครวญเลย, ก็อีกอย่างหนึ่งแล เมื่อ มาณพ ๕๐๐ คนนั้นกลับจากป่าช้า แล้วก็นั่งคุยกันในสำนักของอาจารย์ว่า "อนิจจา มาณพหนุ่มน้อยผู้เพียบพร้อมด้วยมารยาท เห็นปานนี้ พลัดพรากจากมารดาบิดาถึงความตายเสียในเวลาที่ยังเป็นหนุ่มน้อย

กสุมา ตรุณกาเลเยว มรณฺติ,<sup>๑</sup> นนุ  
 อยฺตุตฺติ ตรุณกาเล มริตฺตุนฺ"ติ อาห.

อยู่เลย” ธรรมपालะจึงกล่าวว่่า “เพื่อนเอ๋ย  
 พวกท่านกล่าวว่่า ‘หนุ่มน้อย’, เมื่อเป็น  
 เช่นนั้น เพราะเหตุไร คนจึงตายในขณะ  
 ที่ยังเป็นหนุ่มน้อยทั้งนั้น, การตายในขณะ  
 ที่ยังเป็นหนุ่มน้อยไม่สมควร มิใช่หรือ”.

อถ นํ เต อาหํสู “กํ ปน  
 สมฺม ตฺวํ อิมํสํ สตุตฺตานํ มรณภาวํ  
 น ชานาสี”ติ. “ชานามิ ตรุณกาเล  
 ปน น มรณฺติ, มหุลลกกกาเลเยว  
 มรณฺตี”ติ. “นनु อนิจฺจา สพุเพ  
 สงฺขารา หุตฺวา อภาวิโน”ติ. “สจฺจํ  
 อนิจฺจา, ทหฺรกาเล ปน สตุตฺตา น  
 มรณฺติ, มหุลลกกกาเล มรณฺติ, อนิจฺจตํ  
 ปาปฺปนฺตี”ติ. “กํ สมฺม ธรรมपाल  
 ตุมหากํ เคเห น เกจฺจ มรณฺตี”ติ.  
 “ทหฺรกาเล ปน สตุตฺตา น มรณฺติ,  
 มหุลลกกกาเลเยว มรณฺตี”ติ. “กํ ปเนสา  
 ตุมหากํ กุลฺปฺปเวณิ”ติ. “อาม  
 กุลฺปฺปเวณิ”ติ.

ที่นั่นพวกมาณพจึงพูดกับธรรมपाल-  
 กุมารนั้นว่่า “เพื่อนรัก ก็ท่านไม่รู้ว่่าสัตว์  
 เหล่านี้ตายหรือ”. ธรรมपालกุมารพูดว่่า  
 “เรารู้ แต่ว่่าสัตว์ทั้งหลายไม่ตายในเวลา  
 ที่ยังเป็นเด็กหนุ่มน้อย, ต้องตายในเวลา  
 ที่เป็นคนแก่”. พวกมาณพพูดว่่า “สังขาร  
 ทั้งปวงไม่เที่ยงแท้ มิแล้วกลับไม่มีมิใช่  
 หรือ”. ธรรมपालะพูดว่่า “เป็นความจริง  
 สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้, แต่ในเวลา  
 เป็นหนุ่ม สัตว์ทั้งหลายยังไม่ตาย, ก็ยอม  
 ตายในเวลาเป็นคนแก่, ถึงความเป็นของ  
 ไม่เที่ยง”. มาณพถามว่่า “ธรรมपालะ  
 เพื่อนรัก ในเรือนของพวกท่านไม่มีใคร  
 ตายกันเลยหรือ”. ธรรมपालะตอบว่่า  
 “ก็สัตว์ทั้งหลาย ย่อมไม่ตายในขณะที่  
 เป็นหนุ่มสาว, ย่อมตายในเวลาเป็นคนแก่

<sup>๑</sup> ฉ. ม. มรติ.

มาณวา ตั ตสฺส กถิ สุตฺวา  
 อจฺฉริยสฺส อโรเจสฺส อถ นํ โส  
 ปกุโกสาเปตฺวา ปุจฺฉิ "สจฺจํ กิร ตาต  
 ธมฺมปาล ตุมฺหากํ กุเล ทหฺรกาเล  
 น มียฺยุณฺตี"ติ. "สจฺจํ อจฺฉริยา"ติ. โส  
 ตสฺส วจฺนํ สุตฺวา จินฺตฺสสิ "อโย  
 อติวีย อจฺฉริยํ วทตี, อิมสฺส ปิตุ  
 สนฺตํกํ คนฺตฺวา ปุจฺฉิตฺวา สเจ เอตํ  
 สจฺจํ, อหํปี ตเมว ธมฺมํ  
 ปริปุเรสฺสสามิ"ติ.

โส ปุตฺตสฺส กตฺตพฺพกิจฺจํ กตฺวา  
 สตฺตภูจฺฉิวสจฺจเยน ธมฺมปาลํ ปกุโกสา-  
 เปตฺวา "ตาต อหํ วิปฺปวสิสฺสสามิ,<sup>๑</sup>  
 ตฺวํ ยาว มมาคมนา อิเม มาณเว

เท่านั้น". พวกมาณพถามว่า "ก็ประเพณี  
 แห่งตระกูลของพวกท่านเป็นอย่างนี้หรือ".  
 ธรรมปาละตอบว่า "ถูกแล้ว นี่เป็น  
 ประเพณีแห่งตระกูล".

พวกมาณพฟังคำของธรรมปาละนั้น แล้ว  
 ก็บอกแก่อาจารย์. ที่นั้นอาจารย์ให้เรียก  
 ธรรมपालกุมารนั้นมาหาแล้ว ถามว่า  
 "พ่อหนุ่มธรรมปาละ ทราบว่า เป็น  
 ความจริงหรือ ในตระกูลของพวกเธอ  
 ไม่มีใครตายในเวลาเป็นหนุ่มเป็นสาว".  
 ธรรมपालกุมารตอบว่า "เป็นความจริง  
 ท่านอาจารย์". อาจารย์ฟังคำตอบของ  
 ธรรมपालกุมารนั้นแล้ว ก็คิดว่า "ธรรม-  
 ปาลกุมารนี้ พูดสิ่งที่น่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง,  
 เราจะไปยังสำนักบิดาธรรมपालกุมารนี้  
 ถามดู ถ้าเรื่องนี้เป็นความจริง ก็จัก  
 บำเพ็ญธรรมนั้นให้บริบูรณ์ทีเดียว".

อาจารย์นั้น ทำกิจควรทำแก่บุตร(ที่ตาย)  
 แล้ว โดยล่องไป ๗-๘ วัน ให้เรียกธรรม-  
 ปาละมาสั่งว่า "พ่อ เราจะไม่อยู่, เธอ  
 จงสอนศิลปศาสตร์แก่มาณพเหล่านี้ จน

<sup>๑</sup> ฉ. ม. อาคมิสฺสสามิ.

สิปปปี วาเจหี<sup>๑</sup>ติ วตฺวา เอกสฺส  
 เอฟกสฺส อฏฺฐิณี คเหตุวา โทวิตฺวา  
 ปสิพฺพเก กตฺวา เอกํ จุลฺลุปฺภจากํ  
 อาทาย ตกฺกสิลโต นิภฺขมิตฺวา  
 อนุพฺพเพน ตํ คามํ ปตฺวา “กตริ  
 มหาธมฺมपालสฺส เคนฺหุ”ติ ปุจฺฉิตฺวา  
 คนฺตฺวา ทฺวาเร อฏฺฐาสิ.

พฺรหฺมณฺสฺส ทาสมนฺุสฺสเสสฺส โย โย  
 ปชฺมํ อทฺทส, โส โส อาจฺริยสฺส  
 หตฺถโต ฉตฺตํ คณฺหิ, อุปาหนํ คณฺหิ.  
 อุปฺภจากสฺสปี หตฺถโต ปสิพฺพกํ คณฺหิ.  
 “ปุตฺตสฺส โว ธมฺมपालกุมารสฺส อาจฺริโย  
 ทฺวาเร จิตฺติ กุมารสฺส ปิตฺ  
 อาโรเจธา”ติ วุตฺเต<sup>๑</sup> เต “สาธฺว”ติ  
 วตฺวา อาโรจฺยีสฺ. โส เวเคน ทฺวารมฺลํ  
 คนฺตฺวา “อิโต เอธา”ติ ตํ ฆริ  
 อาเนตฺวา ปลฺลงเก นิสีทาเปตฺวา สพฺพิ  
 ปาทโรวนาทิกิจฺจํ อกาสิ.

อาจฺริโย ภูตฺตโภชนํ สุขกถาย  
 นิสินฺนกาเล “พฺรหฺมณฺ ปุตฺโต เต  
 ธมฺมपालกุมาริ ปณฺณวา ตินฺณณิ

กว่าเราจะกลับมา” แล้วถือกระดุกแพะ  
 ตัวหนึ่ง ชำระล้างแล้วเก็บใส่ถุงย่าม พา  
 คนใช้ใกล้ชิดไปคนหนึ่งออกเดินทางจาก  
 นครตักกสิลาถึงหมู่บ้านนั้น ตามลำดับ  
 ถามว่า “หลังไหนเป็นเรือนของมหาธรรม-  
 ปालะ” ไปยืนที่ประตู.

บรรดาพวกทาสของพราหมณ์ ผู้ที่เห็น  
 ก่อนก็รับร้อมจากมือของท่านอาจารย์,  
 รับรองเท้า, รับถุงย่ามจากมือแม่ของ  
 คนใช้. เมื่ออาจารย์พูดว่า “ท่านจงบอก  
 แก่บิดาธรรมपालกุมารว่า ‘อาจารย์ของ  
 ธรรมपालะผู้บุตรของท่านมาเฝ้าอยู่ที่ประตู’  
 คนเหล่านั้น รับคำว่า “ดีละ” แล้วก็บอก  
 ให้ทราบ. บิดาธรรมपालะนั้นไปใกล้ประตู  
 โดยเร็ว พูดว่า “ท่านจงมาข้างนี้เถิด”  
 นำอาจารย์นั้นไปยังเรือน เคารพนั่งบน  
 อาสนะได้ทำกิจทุกอย่าง เช่นล้างเท้า  
 เป็นต้น.

อาจารย์ทานอาหารแล้ว ในขณะที่  
 ที่นั่งสนทนากันอย่างเพลิดเพลิน ก็พูดว่า  
 “ท่านพราหมณ์ ธรรมपालกุมารบุตรของ

<sup>๑</sup> ฉ. ม. จ วุตฺตา.

เวทานัง อฏฺฐารสนุนนฺวจ สิปฺพานัง  
 นิปฺมตฺตํ ปตฺโต, อปีจ ไซ ปเนเกน  
 อผาสฺสเกน ซีวิตกฺขยํ ปตฺโต, สพฺเพ  
 สงฺขาราน อนิจฺจา, มา โสจิตฺตฺวา"ติ  
 อาน. พุราหฺมณ ปาณิ ปหริตฺวา  
 มหาหสิตํ หสิ. "กิณฺนุ ไซ พุราหฺมณ  
 หสิ"ติ จ วุตฺเต "มยฺหํ ปตฺโต น  
 มรติ อญฺโอบ โกจิ มโต ภวิสฺสตี"ติ  
 อาน. "พุราหฺมณ ปุตฺตสฺสเว เต  
 อฏฺฐินี ทิสฺสวา สทฺททา"ติ อฏฺฐินี  
 นีหริตฺวา "อิมานิ เต ปุตฺตสฺส  
 อฏฺฐินี"ติ อาน.

"เอตานิ เอฬิกสฺส วา สุนฺขสฺส วา  
 ภวิสฺสนฺติ, มยฺหํ ปน ปตฺโต น มรติ,  
 อมฺหากํ หิ กุเล ยาว สตฺตมา  
 กุลปริวฏฺฐา ตฺรณกาเล มตฺตปฺพุโพ นาม  
 นตฺถิ, ตฺวํ มุสา ภณฺสี"ติ. ตสฺมี  
 ขณฺเ สพฺเพปิ ปาณิ ปหริตฺวา  
 มหาหสิตํ หสิสฺ. อจฺฉริย ตํ อจฺฉริยํ  
 ทิสฺสวา โสมนสฺสปฺปตฺโต หุตฺวา  
 "พุราหฺมณ ตมฺหากํ กุลปฺปเวณิยํ  
 ทหรานํ อมรณฺน น สกฺกา อเหตุเกน

ท่านมีปัญญา เรียนไตรเพทและศิลป-  
 ศาสตร์ ๑๘ อย่างจบแล้ว, แต่ว่าได้ถึง  
 ความสิ้นชีวิตเสียแล้ว เพราะความไม่  
 สบายอย่างหนึ่ง, สังขารทั้งหลายทั้งปวง  
 ไม่เที่ยงแท้, พวกท่านอย่าเศร้าโศกไป  
 เลย". พราหมณ์ปรบมือหัวเราะเสียงดัง.  
 และเมื่ออาจารย์ถามว่า "พราหมณ์ ท่าน  
 หัวเราะทำไม" บิดาธรรมपालกุมารจึง  
 พูดว่า "บุตรของข้าพเจ้ายังไม่ตายดอก  
 คงจะเป็นคนอื่นบางคนตายลະกระมัง".  
 อาจารย์พูดว่า "พราหมณ์ ท่านเห็น  
 กระดูกลูกชายของท่านแล้วคงจะเชื่อ" จึง  
 หยิบกระดูกออกมา พูดว่า "นี่เป็นกระดูก  
 ลูกชายของท่าน".

พราหมณ์พูดว่า "กระดูกเหล่านี้ คงจะ  
 เป็นกระดูกแพะหรือกระดูกสุนัข, ส่วน  
 บุตรของเรายังไม่ตาย, เพราะว่า ตลอด  
 ๗ ชั่วโมงสฤงกุลของพวกข้าพเจ้า คนที่เคย  
 ตายตั้งแต่ยังเด็ก ๆ ไม่มีเลย, ท่านพูดเท็จ  
 เสียแล้ว". ขณะนั้น คนทั้งปวงพากัน  
 ปรบมือ ส่งเสียงหัวเราะเป็นการใหญ่.  
 อาจารย์เห็นอัศจรรย์นั้นแล้ว ดีใจ เมื่อ  
 จะถามว่า "พราหมณ์ ในประเพณีแห่ง  
 ตระกูลของพวกท่าน อันการที่คนหนุ่ม

ภวิตฺ, เกน โว การณน ทหรา น  
มียยุณฺตี"ติ ปุจฺจนฺโต ปจฺมํ คากฺมาห

สาวไม่ตายไม่อาจเป็นสิ่งที่ไร้เหตุ, เพราะ  
เหตุไร คนหนุ่มสาวของพวกเขาท่านจึงไม่  
ตาย" กล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๙๒. "กีนฺเต วตฺ กิ ปน พุรฺหมจฺริยํ  
กิสฺส สุจฺฉินฺณสุสฺส อัย วิปาโก  
อกุขาหิ เม พุราหฺมณฺ เอตมตฺถํ  
กสมฺมา นุ ตุมฺหํ ทหรา น มียยุเร"ติ.

๙๒. "อะไรเป็นวัตรของท่าน อะไรเป็น  
พรหมจรรย์ของท่าน การที่คน  
หนุ่ม ๆ ในตระกูลของท่านไม่ตาย  
นี้ เป็นผลของกรรมอะไร ที่ท่าน  
ประพฤติมาแล้วเป็นอย่างดี ดูกร  
พราหมณ์ ขอท่านช่วยบอก  
เนื้อความนี้แก่เรา เหตุไรหนอ  
คนหนุ่ม ๆ ของท่านจึงไม่ตาย".

ตตฺถ วตฺนฺติ วตฺตสมฺมาทานํ.  
พุรฺหมจฺริยฺนฺติ เสฏฺฐจฺริยํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า วัตร คือ  
การสมาทานวัตร. คำว่า พรหมจรรย์  
ได้แก่ การประพฤติประเสริฐ.

กิสฺส สุจฺฉินฺณสุสฺสํ ตุมฺหากํ กุเล  
ทหรานํ อมรณํ นาม กตฺรสุจฺจิตฺตฺส  
วิปาโกติ.

คำว่า กิสฺส สุจฺฉินฺณสุสฺส ความว่า  
การที่คนหนุ่ม ๆ ในตระกูลของท่านไม่ตาย  
เป็นผลของกรรมอะไร ที่ท่านได้ประพฤติ  
มาเป็นอย่างดีแล้ว.

ติ สุตฺวา พุราหฺมณฺ เยสํ  
คุณานํ อานุกาเวณ ตสฺมี กุเล ทหรา  
น มียยุณฺตี, เต วณฺณยฺนฺโต

คนหนุ่ม ๆ ในตระกูลนั้น ไม่ตาย  
ด้วยอานุภาพคุณเหล่าใด พราหมณ์ฟัง  
คำนั้นแล้ว เมื่อจะพรรณนาคุณเหล่านั้น  
จึงได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า



๙๓. "ธมฺมํ จราม น มุสา ภณาม  
 ปาปานิ กมฺมานิ ปริวชชยาม  
 อนริยํ ปริวชเชม สพฺพํ  
 ตสฺมา हि อมฺหํ ทหรา น มียฺเยเว.
๙๓. "พวกเราประพฤติธรรม ไม่  
 กล่าวเท็จ งดเว้นกรรมชั่ว  
 งดเว้นกรรม อันไม่ประเสริฐ  
 ทั้งหมด เพราะเหตุนี้แหละ  
 คนหนุ่ม ๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.
๙๔. สุโณม ฐมฺมํ อสฺตํ สตฺตฺวจ  
 น จาปี ฐมฺมํ อสฺตํ โรจยาม  
 หิตฺวา อสนฺนเต น ชหาม สฺนฺนเต  
 ตสฺมา हि อมฺหํ ทหรา น มียฺเยเว.
๙๔. พวกเราพึงธรรมของอัสตบุรุษ และ  
 สัสตบุรุษ และไม่ชอบใจกรรมของ  
 อัสตบุรุษ ละเว้นอัสตบุรุษ ไม่ละ  
 สัสตบุรุษ เพราะเหตุนี้แหละ  
 คนหนุ่ม ๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.
๙๕. ปุพฺพเว ทานา สฺมฺนา ภวาม  
 ททฺปิ เว อุตฺตมฺนา ภวาม  
 ทตฺวาปี เว นานฺตปาม ปจฺฉา  
 ตสฺมา हि อมฺหํ ทหรา น มียฺเยเว.
๙๕. ก่อนจะให้ทาน พวกเราก็ตั้งใจดี  
 แม้กำลังให้ก็ชื่นชมยินดี ครั้นให้  
 แล้ว ก็ไม่ได้เดือดร้อนในภายหลัง  
 เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่ม ๆ ของ  
 พวกเราจึงไม่ตาย.
๙๖. สฺมเณ มยํ พุราหฺมเณ อทุธิเก จ  
 วณฺิพฺพเก ยาจนเก ทฺลิตฺเท  
 อนฺเนน ปาเนน อภิตฺปฺปยาม  
 ตสฺมา हि อมฺหํ ทหรา น มียฺเยเว.
๙๖. พวกเราเลี้ยงดูสมณะ พราหมณ์  
 คนเดินทาง วณิพก ยาจก และ  
 คนขัดสน ให้มีหน้าสำราญด้วย  
 ข้าว น้ำ เพราะเหตุนี้แหละ  
 คนหนุ่ม ๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.
๙๗. มยฺญจ ภริยํ นาติกกฺมาม  
 ภริยาปี อเมห นาติกกฺมนฺติ
๙๗. พวกเราไม่นอกใจภรรยา และ  
 ภรรยาก็ไม่นอกใจพวกเรา พวก

อญฺญตร ตาหิ พุรุมฺจริยํ จราม  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหฺรา น มียฺยเร.

เราประพฤติพหฺมจรรยํ ในหญิง  
ที่เหลื่อ ยกเว้นภรรยาเหล่านั้น  
เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่ม ๆ  
ของพวกเราจึงไม่ตาย.

๙๘. ปาณาติปาตา วิรมาม สพุเพ  
โลเก อทินฺนํ ปริวชฺชยาม  
อมชฺชปา โนปี มุสา ภณาม  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหฺรา น มียฺยเร.

๙๘. เราทุกคนงดเว้นจากปาณาติบาต  
งดเว้นสิ่งที่เขาไม่ให้ในโลก ไม่  
กล่าวเท็จ ไม่ดื่มน้ำเมา เพราะ  
เหตุนี้แหละ คนหนุ่ม ๆ ของ  
พวกเราจึงไม่ตาย.

๙๙. เอตาสฺсу เว ชายเร สุตตมาสุ  
เมธาวิโน โหนฺติ พหฺตปญฺญา  
พหฺสสุตฺตา เวทคฺคฺนา จ โหนฺติ  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหฺรา น มียฺยเร.

๙๙. บุตรของเรา เกิดในหญิงที่ดี  
เหล่านั้น จึงเป็นผู้ฉลาดเฉลียว  
มีปัญญามาก เป็นพหฺสสุต เรียน  
จบไตรเพท เพราะเหตุนี้แหละ  
คนหนุ่ม ๆ ของพวกเราจึงไม่ตาย.

๑๐๐. มาตาปิตโร ภคินีภาทโร จ  
ปฺตุตฺตา จ ทาธา จ มยญฺจ สพุเพ  
ธมฺมํ จราม ปฺรโลกฺเขตฺตุ  
ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหฺรา น มียฺยเร.

๑๐๐. มารดาบิดา พี่น้องหญิงชาย บุตร  
ภรรยา และเราทุกคนประพฤติ  
ธรรม เพราะเหตุโลกหน้า เพราะ  
เหตุนี้แหละ คนหนุ่ม ๆ ของพวก  
เราจึงไม่ตาย.

๑๐๑. ทาสา จ ทาสี อนุชฺชีวิโน จ  
ปริจารกา กมฺมกฺรา จ สพุเพ

๑๐๑. ทาส ทาสี คนอาศัยเลี้ยงชีพ  
คนใช้ และกรรมกรทั้งหมด

ธมฺมํ จรณฺติ ปรโลกเหตุ  
 ตสฺมา หิ อมฺหํ ทหรา น มียฺยเร"ติ.  
 อีมา คาถา อาห.

ตตฺถ ธมฺมจฺรามมาติ ทสฺกุสฺส-  
 กมฺมปถธมฺมํ จราม, อตฺตโน ชีวิตเหตุ  
 อนฺตมโส กุณฺถกิปิสุลิกมฺปิ ชีวิตา น  
 โวโรเปม, ปรภณฺฑทฺฏจ โลกจิตฺเตน  
 น โอโลเกมาติ สพฺพํ วิตฺถาเรตพฺพํ.  
 มุสฺสาวาทิ เจตฺถ มุสฺสาวาทิสฺส อกรณฺิ  
 ปาปํ นาม นตฺถีติ อุสฺสสนฺนวเสน ปน  
 วุตฺโต. เต กิร หสฺสาธิปฺปาเยนปิ  
 มุสา น ภณฺนฺติ.

ปาปานิติ สพฺพานิปี นิรยคามินิ  
 ลามกกมฺมานิ. อนริยฺนฺติ อริยวิริหิตํ  
 สพฺพํ อสฺนฺทริ อปริสุทฺธิ กมฺมํ  
 ปริชฺชชยาม. ตสฺมา หิ อมฺหฺนฺติ เอตฺถ  
 หิกาโร นิปาตมตฺโต.

เตน การณฺน อมฺหากิ ทหรา น  
 มียฺยนฺติ, อนฺตรา จ อกาลมรณฺิ นาม

ประพฺตติธรรม เพราะเหตุโลกหน้า  
 เพราะเหตุนี้แหละ คนหนุ่ม ๆ ของ  
 พวกเราจึงไม่ตาย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เรา  
 ประพฺตติธรรม ความว่า พวกเรา  
 ประพฺตติธรรมคืออกุศลกรรมบถ ๑๐, ควร  
 ขยายข้อความทั้งปวงให้พิสดารว่า พวก-  
 เราไม่ทำลายชีวิตจนที่สุดแม้กระทั่งมดดำ  
 มดแดง เพราะเหตุแห่งชีวิตของตน, ไม่  
 พังเสียงสิ่งของของผู้อื่น ด้วยจิตโลก.  
 ก็ในที่นี้ท่านกล่าวมุสสาวาทไว้ ด้วยการ  
 ขยายออกว่า การไม่กระทำมุสสาวาท  
 เป็นต้น ชื่อว่าเป็นบาปไม่มีเลย. ทราบว่า  
 คนเหล่านั้น ไม่พูดเท็จแม้ด้วยประสงค์  
 จะหัวเราะเล่น.

คำว่า ชั่ว ความว่า กรรมเลวทรามจะ  
 ทำให้ไปสู่นรกแม้ทั้งหมด. คำว่า ไม่  
 ประเสริฐ ความว่า พวกเราเว้นกรรม  
 ซึ่งไร้ความประเสริฐ คือ ไม่ดีงาม ไม่  
 บริสุทธ์ทั้งหมด. หิ อักษร ในคำว่า  
 ตสฺมา หิ อมฺหํ นี้ เป็นเพียงนิบาต.

อธิบายว่า เพราะเหตุนั้น คนหนุ่ม ๆ  
 ของพวกเราไม่ตายเลย, คือว่า ชื่อว่า

ใน นตฺถิติ อตฺถโ. ตสฺมา หิ อมฺหฺนฺตฺติปิ  
ปาโจ.

สุณฺมาติ มยฺ กิร<sup>๑</sup> ยถา นาม  
สฺปฺปริสํณํ กุสลทฺปิณฺปิ อสฺปฺปริสํณํ  
อกุสลทฺปิณฺ ฐมฺมํ สุณฺม. โส ปน  
โน สุตฺมตฺตโกว โหติ, ตํ น โรจยาม.  
เตหิ ปน โน สทฺธิ วิคฺคฺเห วา  
วิวาโท วา มา โหตุ, ฐมฺมํ สุณฺม,  
สุตฺวาปิ ลภิตฺวา สนฺเต วตฺตาม,  
เอกมฺปิ ฌณฺ น ชหาม, อสนฺเต  
ปาปมิตฺเต ปหาย กฺลฺยาณมิตฺตเสวิโนว  
โหมาติ.

สมณ มยฺ พุราหฺมณฺติ  
พุราหฺมณ มยฺ สมิตปาปพาหิตปาเป  
ปจฺเจกพุทฺธสมณพุราหฺมณฺปิ อวเสส-  
ธมฺมิกสมณพุราหฺมณฺปิ อทฺธิกยาจ-  
กาทโย เสสชเนปิ อนฺเนน ปาเนน  
อภิตปฺเปมาติ อตฺถโ. ปาลิยฺ ปน อยฺ  
คาถา "ปฺพุเพว ทานา"ติ คาถาย

การตายในเวลาอันไม่สมควรในระหว่าง  
ไม่มีแก่พวกเราเลย. บาลีว่า ตสฺมา หิ  
อมฺหํ ดั่งนี้บ้างก็มี.

คำว่า ฟัง ความว่า ทราบว่า พวกเรา  
ฟังธรรมที่แสดงกุศลของสัตว์บุรุษทั้งหลาย  
บ้าง ที่แสดงอกุศลของสัตว์บุรุษทั้งหลาย  
บ้าง ฉนฺได. แต่ว่า มันก็เป็นเพียงการฟัง  
ของพวกเราเท่านั้นเอง, พวกเราไม่ขอบใจ  
ธรรมนั้นเลย. แต่การทะเลาะหรือการ  
โต้เถียงกับสัตว์บุรุษเหล่านั้น อย่ามีแก่  
พวกเราเลย, พวกเราฟังธรรม, ฟังแล้ว  
ก็ได้ประพฤติตามสัตว์บุรุษ, ไม่ละเลยแม้  
สักชั่วขณะหนึ่ง, ละเว้นสัตว์บุรุษ คือ  
มิตรชั่ว คบหาสมาคมกัลยาณมิตร  
เท่านั้น.

หลายบทว่า สมณ มยฺ  
พุราหฺมณ ความว่า ดูกรพราหมณ์  
พวกเราเลี้ยงดู พระปัจเจกพุทฺธและ  
สมณพราหมณ์บ้าง สมณพราหมณ์ผู้  
ตั้งอยู่ในธรรมที่เหลือบ้าง ซึ่งมีบาปสงป  
แล้ว มีบาปลอยแล้ว คนที่เหลือมีคน  
เดินทางและยากเป็นต้นบ้าง ให้อิมฺหฺนา

<sup>๑</sup> ฉ. ม. กิริยวาทาน.

ปัจจุตโต อากัจฉติ.

นาตีกุกมามาติ อตฺตโน ภริยํ  
 อติกุกมิตฺวา พหิ อญฺญมิจฺฉาจารย์ น  
 กโรม. อญฺญตฺร ตาหิตฺติ ตา อตฺตโน  
 ภริยํ จเปตฺวา เสสชิตฺถีสฺส พุทฺธมจฺริยญฺจ  
 จราม. อมฺหากํ ภริยาปึ เสสปุริเสสฺส  
 เอวเมว ปวตฺตฺนฺติ.

ชายเรติ ชายนฺติ. สุตฺตมาสูติ สุตฺตลาสุ  
 อุตฺตมิตฺถีสฺส.

อิทํ วุตฺตํ โหติ เย เอตาสุ  
 สมฺปนฺนสึลาสุ อุตฺตมิตฺถีสฺส อมฺหากํ  
 ปุตฺตา ชายนฺติ, เต เมธาวิโนติ  
 เอวंपการา โหนฺติ, กุโต เตสํ อนฺตรา  
 มรณํ, ตสฺมาปึ อมฺหากํ กุเล ทหรา  
 น มียนฺตฺติ.

ธมฺมจฺรามมาติ ปฺรโลกตฺถาย ติวริจํ  
 สุจฺริตฺธมฺมํ จราม. ทาสีติ ทาสีโย.

สำราญด้วยข้าว ด้วยน้ำ. แต่ ในบาลี  
 คาถานี้ มาทีหลังคาถาว่า “ปุพฺพเพ  
 ทานา” แปลว่า ก่อนให้ทาน.

คำว่า ไม่นอกใจ ความว่า พวกเราไม่  
 นอกใจภรรยาของตน ไม่ทำความ  
 ประพฤติผิดในหญิงอื่นภายนอก. คำว่า  
 ยกเว้นภรรยาเหล่านั้น ความว่า และ  
 พวกเราประพฤติพรหมจรรย์ในหญิงที่เหลื่อ  
 เว้นภรรยาของตน แม้ภรรยาเหล่านั้น  
 ของพวกเราปฏิบัติเช่นนั้น เหมือนกัน  
 ในชายที่เหลื่อ.

คำว่า ชายเร ได้แก่ ย่อมเกิด. คำว่า  
 ในหญิงที่ดี ได้แก่ ในหญิงดีเลิศมีศีล.

อธิบายว่า บุตรของพวกเขาย่อม  
 เกิดในหญิงผู้สูงสุด ผู้มีศีลสมบูรณ์  
 เหล่านี้ใด, บุตรเหล่านั้นเป็นผู้เฉลียวฉลาด  
 เพราะเหตุนั้น จึงมีประการอย่างนี้, การ  
 ตายของบุตรเหล่านั้น ในระหว่างจะมี  
 แต่ไหน, แม้เพราะเหตุนั้นคนหนุ่ม ๆ ใน  
 ตระกูลของพวกเขาจึงไม่ตาย.

คำว่า พวกเราประพฤติธรรม ความว่า  
 พวกเราประพฤติสุจฺริตฺธมฺม ๓ อย่าง เพื่อ

ประโยชน์ในโลกเบื้องหน้า. คำว่า ทาสี  
ได้แก่ ทาสหญิงทั้งหลาย.

อวसानะ

พราหมณ์กล่าวคุณแห่งบุคคล ผู้  
ประพடுத்தธรรม ด้วยคาถาทั้ง ๒ เหล่านี้  
ในตอนสุดท้ายว่า

๑๐๒. "ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี  
ธมฺโม สฺจิจฺฉนฺโณ สุขมาวหาติ  
เอसानิสฺสโร ธมฺเม สฺจิจฺฉนฺ  
น ทฺคุคฺติ คจฺจติ ธมฺมจารี.

๑๐๒. "ธรรมย่อมรักษา ผู้ประพடுத்தธรรม  
ธรรมที่บุคคลประพடுத்தแล้ว ย่อม  
นำสุขมาให้ นี่เป็นอานิสงส์ใน  
ธรรมที่ประพடுத்தแล้ว ผู้ประพடுத்த  
ธรรมย่อมไม่ไปสู่วุคติ (อบายภูมิจ).

๑๐๓. ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี  
จตุตฺถํ มหฺนตฺถํ วิย วสุสกาเล  
ธมฺเมเนน คฺคุตฺโต มม ธมฺมปาโล  
อณฺณสฺส อญฺจันนิ สฺขี กุมาโร"ติ.

๑๐๓. ธรรมย่อมรักษา ผู้ประพடுத்தธรรม  
เหมือนร่มใหญ่ในฤดูฝน ฉะนั้น  
ธรรมपालะบุตรของเรา มีธรรม  
คุ้มครอง กระตุกที่ท่านนำเอามา  
เป็นกระตุกสัตว์อื่น บุตรของเรา  
ยังมีความสุขสบายดี".

อิมานิ ทฺวีหิ คาถานิ ธมฺมจารีเน คุณฺ  
กเถสิ.

ตตฺถ รกฺขติธฺมฺโม นามส  
รกฺขิตฺโต อตฺตโน รกฺขิตฺ ปฏฺิรรกฺขติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ย่อม  
รักษา ความว่า ธรรมนี้อันบุคคลรักษา  
แล้ว ย่อมกลับรักษาบุคคลผู้อันตนรักษา  
แล้ว.

สุขมาวหาตีติ เทวมนุสฺเสสุ สุขญฺเจว  
นิพฺพานสุขญฺจ อวฺหติ. น ทฺคฺคตฺตินฺติ  
นิริยาทิภทฺ ํ ทฺคฺคตี น คจฺจติ. เอวํ  
พฺรหฺมณฺ มยํ ธมฺมํ รกฺขาม, ธมฺโมปฺปิ  
อเมห รกฺขตีติ ทสฺเสติ.

ธมฺเมน คฺคฺคฺคตฺติ มหาจตฺตสทฺธิเสน  
จตฺตนา โคปิตธมฺเมน คฺคฺคฺค. อญฺญสฺส  
อญฺญีนิติ ตยา อานีตานิ ปน อญฺญีนิ  
อญฺญสฺส เอพฺพิสฺส วา สฺนขสฺส วา  
อญฺญีนิ ภวิสฺสนฺติ, จชฺชฺเชหิ ตานิ, มม  
ปฺคฺคฺคตฺติ สฺชี่ กฺมาโรติ.

ตํ สุตฺวา อจฺฉริโย อาห "มยฺหิ  
อาคมนํ สุอาคมนํ, สผลํ, โน  
นิปฺผลนฺ"ติ สญฺชาตโสมนสฺโส ธมฺม-  
पालสฺส ปิตริํ ขมาเปตฺวา "มยา  
อาคจฺจนฺเตน ตฺมฺหากํ วิมฺสนฺตฺถาย  
อิมานิ เอพฺพิกฺคฺคฺคตฺติ อภทฺตานิ, ปฺคฺคฺคตฺติ  
เต อโรโคเยว, ตฺมฺหากํ รกฺขิตธมฺเม

คำว่ นำความสุขมาให้ ความว่  
ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำสุข  
ในเทวโลกและในมนุษย์โลก และสุขคือ  
พระนิพพานมาให้. คำว่ ไม่ไปสู่สุคติ  
พราหมณ์แสดงว่ ผู้มีปกติประพฤติธรรม  
ย่อมไม่ไปสู่สุคติต่างโดยนรกเป็นต้น. ดูกร  
พราหมณ์ พวกเรารักษาธรรมอย่างนี้,  
ฝ่ายธรรมก็รักษาพวกเรา.

คำว่ อันธรรมคุ้มครอง ความว่  
ธรรมपालะ ผู้มีธรรมที่ตนรักษาแล้ว  
เช่นกับบร่่มใหญ่คุ้มครองแล้ว. คำว่  
กระดูกของสัตว์อื่น ความว่ ส่วน  
กระดูกที่ท่านนำมาคงจะเป็นกระดูกของ  
สัตว์อื่น คือแพะหรือสุนัขกระมัง ท่าน  
จงทิ้งกระดูกเหล่านั้นเสียเถิด บุตรของเรา  
เป็นกุมารยังมีความสุขดี.

อาจารย์ฟังคำนั้น แล้วกล่าวว่  
"การมาของเราเป็นการมาที่ดี, มีผล,  
เป็นการไม่ไร้ผล" เกิดความดีใจ ขอให้  
บิดาของธรรมपालะยกโทษให้แล้ว เขียน  
หนังสือว่ "กระดูกเหล่านี้เป็นกระดูกแพะ  
ซึ่งข้าพเจ้าเมื่อเดินทางมา ก็นำมาเพื่อจะ  
ทดลองท่านดู, บุตรของท่านปราศจาก

มยหิปี เทธา"ติ ปณฺเณ ลีขิตฺวา  
กตฺติปาหิ ตตฺถ วสิตฺวา ตกฺกสิลฺลํ  
คนฺตุวา ธมฺมपालสฺส สพฺพสิปฺปานิ  
สิกฺขาเปตฺตวา มหฺนุเตน ปรีวาเรน  
เปเสสิ.

โรคอย่างสิ้นเชิง; ท่านโปรดให้ธรรมที่  
พวกท่านรักษาแก่เราบ้างเถิด" พักอยู่ใน  
เรือนนั้น ๒-๓ วัน แล้วเดินทางไปยัง  
นครตักกสิลา ให้ธรรมपालกุมารศึกษา  
ศิลปศาสตร์ทั้งหมด จบแล้วส่งไปพร้อม  
ด้วยบริวารเป็นอันมาก.

สตุถา สุทฺโททนมหาราชสฺส อิมิ  
ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา สจฺจจฺานิ  
ปกาสเตตฺตวา ชาตกํ สโมธานะสิ,  
สจฺจปริโยสาเน ราชชา อุนาคามีผล  
ปติฏฺฐหิ. "ตทา มาตาปิตโร มหาราช-  
กุลานิ อเหตุํ, อจฺริโย สารีปฺตุโต,  
ปรีสา พุทฺธปรีสา อเหตุํ, ธมฺมपाल-  
กุมารโ ปน อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม  
เทศนานี้มา แต่พระเจ้าสุทโธทนมหาราช  
แล้วทรงประกาศสัจจะประมวลชาดก, ใน  
เวลาจบสัจจะ พระราชาทรงดำรงอยู่ใน  
อนาคามีผล. "พระพุทฺธมารดา. พระ  
พุทฺธบิดาในเวลานั้น ได้เป็นตระกูล  
มหาราช, ส่วนอาจารย์กลับชาติมาเกิด  
เป็นพระสารีบุตร, บริษัทได้เป็น  
พุทฺธบริษัท, ส่วนธรรมपालกุมาร ได้แก่  
เราตถาคตแล".

มหาธมฺมपालชาตกถณฺณนา นวมา.

พรรณนามหาธรรมपालชาดก ที่ ๙ จบ.



## ๑๐. กุกกุฏชาตก (๔๔๘)

๑๐๔. "นาสมเส กตปาปมูหิ  
นาสมเส อลิกวาทีเน  
นาสมเส อตตตฤปญญมูหิ  
อติสนุเตปี นาสมเส.
๑๐๕. ภวนุติ เหเก บุริสา  
โคปิปาสิกชาติกา  
ฆสนุติ มญฺเฒ มิตฺตานิ  
วาจาย น จ กมฺมฺนา.
๑๐๖. สุกฺขณฺขลিপคฺคหิตา  
วาจาย ปลิคุณฺจิตา  
มนุสฺสเผคฺคฺ นาสิเท  
ยสฺมี นตฺถิ กตญฺจตา.
๑๐๗. น หิ อญฺญญญจิตฺตานํ  
อิตฺถินํ บุริสาน วา  
นानาวิกตฺวา สํสคฺคํ  
ตาทิสํปี หิ นาสมเส.
๑๐๘. อนริยกมฺมํ อุกฺกนฺตํ  
อตฺถเตตี สพฺพฆาตินํ

## ๑๐. กุกกุฏชาตก (๔๔๘)

๑๐๔. "ไม่ควรคบคนทำบาป ไม่ควรคบ  
คนพูดพล่อย ๆ ไม่ควรคบคนที่  
เห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง ไม่  
ควรคบคนที่ทำท่าสงบเสงี่ยม  
เกินไป.
๑๐๕. คนบางพวก เป็นแบบวัฏกระหาย  
น้ำ (มีสันดานเห็นแก่ได้) มักจะ  
เอาปากมากำหนดเพื่อนฝูง แต่ไม่  
กำหนดด้วยการกระทำ.
๑๐๖. คนที่พนมมือไหว้แห้ง ๆ (ไม่จริงใจ)  
เอาวาทะมากลบเกลื่อน เป็น  
มนุษย์ กระพี้ (หาความดีไม่ได้)  
ไม่ควรเข้าใกล้ คนไม่มีความ  
กตัญญู.
๑๐๗. ไม่ควรคบ คนที่มีจิตใจไม่แน่นอน  
ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง หรือผู้ชาย  
ก็ตาม อนึ่ง คนที่เปิดเผยมการ  
คบหากันด้วยวิธีต่าง ๆ แม้เช่นนั้น  
ก็ไม่ควรคบเหมือนกัน.
๑๐๘. คนที่ก่อกรรมทำเข็ญ พูดไม่อยู่  
กะร๋องรอย อาจฆ่าได้ทุกคน

นิสิตัว ปฏิจฺจนัน  
 ตาทิสฺปิ หิ นาสมุเส.

ลับลมคมใน คนชนิดนี้ก็ไม่ควรคบ  
 เหมือนกัน.

๑๐๙. มิตฺตฺรฺเป อีเรกฺจเ  
 สาขลฺเยน อเจตฺสา  
 วิเวเหหิ อฺปายนฺติ  
 ตาทิสฺปิ หิ นาสมุเส

๑๐๙. คนบางพวกในโลกนี้ (ฉวยโอกาส  
 เข้ามาคบหา) ในลักษณะท่าทาง  
 เหมือนมิตรแท้ ด้วยวาทะเป็น  
 กันเอง ซึ่งตรงกันข้ามกับใจ ด้วย  
 วิธีการต่าง ๆ คนเช่นนี้ก็ไม่ควรคบ  
 เหมือนกัน.

๑๑๐. อามิสฺ วา ธนํ วาปี  
 ยตฺถ ปสฺสตี ตาทิสฺโส  
 ทฺพฺภิกฺ กโรตี ทฺมุเมโ  
 ตณฺจ หิตฺวาน คจฺฉตี.

๑๑๐. คนเลว ๆ ผู้โง่เขลาเช่นนั้น ได้เห็น  
 อาหารหรือทรัพย์สินในทีใด ก็ย่อม  
 คิดคดทรยศในที่นั้น คนฉลาดจึง  
 ละทิ้งคนเลว ๆ นั้นไปเสีย.

๑๑๑. มิตฺตฺรฺเปน พหโว  
 จฺนฺนา เสวนฺติ สตฺตฺโว  
 ขเห กานฺริเส เหเต  
 กุกฺกุฏฺ วิย เสนกํ.

๑๑๑. คนเป็นอันมาก คบหาศัตรูที่ซ่อน  
 อยู่ด้วยรูปของมิตร คนฉลาดควร  
 ละทิ้งคนชั่วเหล่านั้นเสีย เหมือน  
 ไก่ละทิ้งเหยี่ยว ฉะนั้น.

๑๑๒. โย จ อฺปฺปติตี อตฺถํ  
 ชีปฺปเมว น พุชฺฉตี  
 อมิตฺตฺวสมฺเนวตี  
 ปจฺฉาว อนฺตปฺปตี.

๑๑๒. ผู้ที่ไม่รู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ โดย  
 ฉับพลัน ก็ย่อมจะตกอยู่ในอำนาจ  
 ของศัตรู และต้องเดือดร้อนใน  
 ภายหลัง.

๑๑๓. โย จ อฺปฺปติตี อตฺถํ  
 ชีปฺปเมว นิโพนฺตี

๑๑๓. แต่ผู้ที่มีรู้ถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ โดย  
 ฉับพลันทันที ก็ย่อมรอดพ้นจาก

มัจจุเต สตตุสมุพาทา  
 กุกกุฏโฏ วีย เสนกา.

๑๑๔. ตี ตาทิสํ กุกุมิโวหุหิตี วเน  
 อธมมิกํ นิจุจวิธัสการินิ  
 อารา วิวชเชชยุย นโร วิจกุชโณ  
 เสนํ ยถา กุกกุฏโฏ วิสทานเน"ติ.

กุกกุฏชาดกํ ทสมิ.

การบีบบังคับของศัตรู เช่นเดียวกับ  
 กับไก่อัดพันจากเหยี่ยว.

๑๑๕. คนฉลาด ควรเว้นเสียให้ห่างไกล  
 บุคคลที่ไม่อยู่ในธรรม ชอบกำจัด  
 คนอื่นเป็นนิจเช่นนั้น ซึ่งเป็น  
 เสมือนบ่วงที่ดักไว้ในป่า เหมือน  
 ไก่ละทิ้งเหยี่ยวเข้าป่าไผ่ไป  
 ฉะนั้น".

กุกกุฏชาดก ที่ ๑๐.

### ๑๐. กุกกุฏชาติกวรรณนา (๔๔๘)

นาสมเส กตปาปมูหิตี อิทํ สตุธา  
เวฬุวเน วิหฺรณโต วธาย ปริสกกนํ  
อารพฺภา กเถสิ.

ธมฺมสภายมฺหิ ภิกฺขุ เทวทตฺตสฺส  
อคุณฺถกํ สมฺภูชาเปสฺสํ "อาวฺโส  
เทวทตฺโต ธนุคฺคหาทปิยชนน  
ทสพลสฺส วรตฺตเมว อุปายํ กโรตี"ติ.  
สตุธา อาคนฺตุวา "กาย นฺตุถ ภิกฺขเว  
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา  
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว  
อิทาเนว, ปุพฺเพเปส มยฺหํ วธาย  
ปริสกกตฺติเยวา"ติ วตุวา อตีตํ อหริ

อตีเต โกสมฺพิยํ โกสมฺพิโก นาม  
ราชา รชฺชํ กาเรสิ. ตทา โพิธิสฺตุโต  
เอกสฺมึ เวฬุวเน กุกกุฏโยนฺยิ

### ๑๐. พรรณนาภุกกุฏชาติก (๔๔๘)

พระศาสดา ประทับอยู่ ณ พระ  
เวฬุวัน ทรงปรารภถึงความพยายาม(ของ  
พระเทวทัต) ที่จะปลงพระชนม์พระ-  
พุทธองค์ จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า  
ไม่ควรคบคนทำบาป ดังนี้เป็นต้น.

เรื่องราวโดยละเอียดมีว่า พวกภิกษุ  
ได้พูดกันขึ้นถึงโทษของพระเทวทัต ใน  
ธรรมสภาว่า "ท่านทั้งหลาย พระเทวทัต  
กระทำอุบาย โดยการจัดส่งนายขมังธนู  
เป็นต้นไป ก็เพื่อปลงพระชนม์พระศพล  
เท่านั้น". พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า  
"ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้พวกเธอนั่งสนทนา  
ถึงเรื่องอะไรกัน" เมื่อพวกภิกษุ  
กราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" แล้วจึงตรัส  
ว่า "ไม่ใช่แต่ในชาตินี้เท่านั้น ภิกษุ  
ทั้งหลาย, แม้ในชาติก่อนเทวทัตก็  
พยายามที่จะฆ่าเราเหมือนกัน" แล้วจึง  
ทรงนำอดีตนิทานมา ตรัสว่า

ในอดีตกาล พระราชาพระนามว่า  
โกสัมพิกะ เสวยราชสมบัติอยู่ในนคร  
โกสัมพี. ครั้งนั้น พระโพิธัสต์ว์เกิดใน

นิพพุตติตฺวา อเนกสตกุกกุฏปริวารโ  
อรรถุณเณ วสตี. ตสฺสาวิฑูเร เอโก  
เสโน วสตี. โส อูปาเยน เอเกกั  
กุกกุฏั คเหตุวา ขาทฺนโต จเปตฺวา  
โพธิสฺตตี เสเส ขาที. โพธิสฺตโต  
เอกโกว อโหสิ. โส อปฺปมตฺโต เวลาย  
โคจรั คเหตุวา เวฬุคฺคหนั ปวิสิตฺวา  
วสตี.

โส เสโน ตั คณฺหิตุํ อสฺสโกนฺโต  
"เอเกน นั อูปาเยน อูปลาเปตฺวา  
คณฺหิสฺสามิ"ติ จินฺตเตตฺวา ตสฺสาวิฑูเร  
สาขาย นิลียิตฺวา "สมฺมุ กุกกุฏราช  
ตฺวั มยฺหิ กสฺมา ภายสิ, อหิ ตยา  
สทฺธิ วิสฺสาสํ กาทฺตกาโม, อสฺสโก นาม  
ปเทโส สมฺปนฺนโคจโร, ตตฺถ อโกปิ  
โคจรั คเหตุวา อณฺณมณฺณํ ปิยสํวาลํ  
วสิสฺสามา"ติ อาห.

อถ นั โพธิสฺตโต อาห "สมฺมุ มยฺหิ  
ตยา สทฺธิ วิสฺสาโส นาม นตฺถิ,  
คจฺฉ ตฺวานุ"ติ. "สมฺมุ ตฺวั มยฺหิ  
ปฺพุเพ กตปาปตฺยา น สทฺทฺหสิ, อิโต

กำเนิดไก่อที่ป่าไผ่แห่งหนึ่ง มีไก่อหลายร้อย  
ตัวเป็นบริวารอยู่ในป่า. เหี้ยยตัวหนึ่ง  
อยู่ไม่ห่างไก่อนั้น. เหี้ยยนั้นใช้อูบายจับไก่อ  
ไปกินทีละตัว นอกจากพระโพธิสัตว์แล้ว  
ก็กินหมด. คงเหลืออยู่แต่พระโพธิสัตว์  
ตัวเดียวเท่านั้น. ไก่อพระโพธิสัตว์นั้นไม่  
แคลงตัวหาเหี้ยยตามเวลาแล้ว ก็เข้าอยู่  
ในป่าไผ่รก ๆ.

เหี้ยยตัวนั้น จึงไม่อาจจับไก่อพระโพธิสัตว์  
นั้นได้ คิดว่า "เราจะหาอุบายอย่างหนึ่ง  
ชักชวนไก่อพระโพธิสัตว์นั้น แล้วจึงคอยจับ  
เอา" จึงไปชวนอยู่ที่กิ่งไม้ไม่ห่างจากที่  
พระโพธิสัตว์นั้นอยู่แล้วพูดว่า "ท่าน  
พญาไก่อผู้สหาย ท่านจะกลัวฉันไปทำไม,  
ฉันต้องการจะทำความรู้จักมักคุ้นกับท่าน,  
ที่ตรงโน้น มีเหี้ยยอุดมสมบูรณ์เหลือเกิน,  
เราแม้ทั้งสองจะไปหาเหี้ยยกันในที่นั้น  
แล้วจะได้อยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่ซึ่งกัน  
และกัน".

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์จึงพูดกับเหี้ยยนั้น  
ว่า "สหายเอ๋ย การที่ฉันจะรู้จักมักคุ้นกับ  
ท่านนั้นมีไม่ได้เด็ดขาด, ท่านไปเสียเถิด".  
เหี้ยยกล่าวว่ "สหายเอ๋ย ท่านไม่เชื่อ

ปฏุจาย เอวรूपी न क़रिषुसामी"ति. "न  
१ मयुहि तातिसेन सहायेन अतुगे,  
कजुचेव तुवनु"ति.

อิตติ นํ ยาวตติยํ ปฏิทฺธิปิตุวา  
"เอตตฺตเกหิ องฺเคหิ สมฺนุนาคเตน  
ปฺคฺคเลน สทฺธิ วิสุสฺสาโส นาม กาคฺตุ  
น วฏฺฏตี"ติ วนฺฆฏํ อุนฺนนาเทนฺโต  
เทวตาสฺ สุสฺสกาโร ททมานาสฺ ฐมฺมกถํ  
สมฺภูจเปเนฺโต อิมา คาถาโย อชฺฌมภาสิ

๑๐๔. "นาสุมเส กตปาปมฺหิ  
นาสุมเส อลิกฺวาทีเน  
นาสุมเส อตฺตตฺตฺตปญฺญมฺหิ  
อติสนฺเตปี นาสุมเส".

๑๐๕. "ภวนฺตติ เหนเก บุริสา  
โคปิปาสิกฺขาติกา  
ฆสฺสนฺติ มนฺุเบ มิตฺตานิ  
วาจาย น ๑ กมฺมุนา".

๑๐๖. "สุกฺขญฺชฺลিপคฺคฺคินฺตา  
วาจาย ปฺลิกฺคฺคฺคินฺตา

ก็เพราะครั้งก่อนฉันได้ทำบาปไว้, ตั้งแต่  
นี้ไปฉันจะไม่ทำบาปที่มีลักษณะเช่นนั้น".  
ไก่กล่าวว่า "ฉันไม่ต้องการเป็นเพื่อนกับ  
สัตว์อย่างท่าน, ท่านจะไปเสียเดี๋ยวนี้".

ไก่ห้ามเหยี่ยวนั้น ดังกล่าวมานี้จนครบ  
๓ ครั้ง แล้วประกาศก้องปาฐกฺวว่า "การ  
จะสนิทสนมคุ้นเคยกับคนผู้ที่ประกอบด้วย  
ลักษณะเพียงเท่านี้ ไม่สมควรกระทำ"  
เมื่อเทพเจ้าทั้งหลายซึ่งสาธุการอยู่ เมื่อ  
จะยังธรรมกถาให้ตั้งขึ้น. จึงกล่าวคาถา  
เหล่านี้ว่า

๑๐๔. "ไม่ควรคบคนทำบาป ไม่ควรคบ  
คนพูดพล่อย ๆ ไม่ควรคบคนที่  
เห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง ไม่  
ควรคบคนที่ ทำท่าสงบเสงี่ยม  
เกินไป".

๑๐๕. "คนบางพวก เป็นแบบวัฏกระหาย  
น้ำ (มีสันดานเห็นแก่ตัว) มักจะ  
เอาปากมากำหนดเพื่อนฝูง แต่ไม่  
กำนัลด้วยการกระทำ".

๑๐๖. "คนที่พนมมือไหว้แห้ง ๆ (ไม่จริงใจ)  
เอาวาจามากลบเกลื่อน เป็น

มนุสฺสเมคฺคฺช นาสีเท  
ยสฺมี นตฺถิ กตญฺญตา”.

มนุษย์ กระพี้ (หาความดีไม่ได้)  
ไม่ควรเข้าใกล้ คนไม่มีความ  
กตัญญู”.

๑๐๗. “น หิ อญฺญญจิตฺตานิ  
อิตฺถินิ นุริสฺสาน วา  
นानาวิกตฺวา สํสคฺคํ  
ตาทิสฺปิ หิ นาสุมเส”.

๑๐๗. “ไม่ควรคบ คนที่มีจิตใจไม่แน่นอน  
ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิง หรือผู้ชาย  
ก็ตาม อนึ่ง คนที่เปิดเผยมการ  
คบหากันด้วยวิธีต่าง ๆ แม้เช่นนั้น  
ก็ไม่ควรคบเหมือนกัน”.

๑๐๘. “อนริยกมฺมํ อุกฺกนฺตํ  
อจิตฺ<sup>๑</sup> สพฺพฆาตินิ  
นินิตฺตว ปฏิจฺจนฺนํ  
ตาทิสฺปิ หิ นาสุมเส”.

๑๐๘. “คนที่ก่อกรรมทำเข็ญ พุดไม่อยู่  
กระร่อยรอย อาจฆ่าได้ทุกคน  
ลับลมคมใน คนชนิดนี้ก็ไม่ควรคบ  
เหมือนกัน”.

๑๐๙. “มิตฺตฺรฺรูปे อีเรกฺจเจ  
สาขลฺเยเน อเจตฺสา  
วิวิเรหิ อฺปาเยหิ  
ตาทิสฺปิ หิ นาสุมเส”.

๑๐๙. “คนบางพวกในโลกนี้ (ฉวยโอกาส  
เข้ามาคบหา) ในลักษณะท่าทาง  
เหมือนมิตรแท้ ด้วยวาจาเป็น  
กันเอง ซึ่งตรงกันข้ามกับใจ ด้วย  
วิธีการต่าง ๆ คนเช่นนี้ก็ไม่ควรคบ  
เหมือนกัน”.

๑๑๐. “อามิสฺ วา ธนํ วาปี  
ยตฺถ ปสฺสตี ตาทิสฺโส

๑๑๐. “คนเลว ๆ ผู้โง่เขลาเช่นนั้น ได้พบ  
อาหารหรือทรัพย์สินในทีใด ก็ยอม

<sup>๑</sup> ฉ. ม. อเจตฺ.

ทุพุกั กโรติ ทุมเมโธ

ตบฺจ หิตฺวาน คจฺจตี"ติ.

ตตฺถ นาสฺมเสติ นสฺสเส. อยเมว  
วา ปาโส. น วิสฺสเสติ วุตฺตํ โหติ.

กตปาปมฺหิตี ปจฺมํ กตปาเป  
ปฺกฺคฺเล. อลิกฺวาทีเนติ มุสฺสวาทีมฺหิปี  
น วิสฺสเส. ตสฺส หิ อกตฺตพฺพํ นาม  
ปาปํ นตฺถิ.

นาสฺมเส อตฺตตฺถปฺปญฺมมฺหิตี  
อตฺตโน อตฺถายเอว ยสฺส ปญฺญา  
เสนฺหวเสน น ภาตฺติ, ฌนตฺถิโกว ภาตฺติ,  
ตสฺมึ อตฺตตฺถปฺปญฺเจปี น วิสฺสเส.  
อติสฺนฺเตติ อนฺโต อุปลเม อวิชฺชมาเนยว  
จ พหิ อุปลมทสฺสเนน อติสฺนฺเต วิย  
ปฺปฏิจฺจนฺนกมฺมนฺเตปี พิลปฺปฏิจฺจนฺนอาสี-  
วิสสทิสเส กุหนกปฺกฺคฺเล.

คิดคดทรยศในทีนั้น คนฉลาดจึง  
ละทิ้งคนเลว ๆ นั้นไปเสีย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ไม่คบหา  
ได้แก่ ไม่ควรคบ. อีกนัยหนึ่ง คำว่า  
นาสฺมเส นี้เอง เป็นพระบาลี. อธิบายว่า  
ไม่สนิทสนม.

คำว่า คนทำบาป คือ คนที่  
ทำบาปครั้งแรก. คำว่า คนพูดพล่อย ๆ  
ความว่า ถึงคนพูดปดก็ไม่ควรคบเหมือน-  
กัน. เพราะคนที่พูดปดนั้นจะไม่ทำบาป  
เป็นอันไม่มีเลย.

คำว่า ไม่ควรคบคนที่เห็นแก่ประโยชน์  
ของตัวเอง ความว่า ผู้ใดมีแต่ปัญญา  
สำหรับหาประโยชน์ให้ตัวเองเท่านั้น ไม่  
ควรคบผู้นั้น ด้วยอำนาจความรักใคร่,  
แต่เขาต้องการทรัพย์เท่านั้นจึงคบ, คนที่  
เห็นแก่ประโยชน์ของตัวเองนี้ ก็ไม่ควรคบ.  
คำว่า คนที่ทำท่าสงบเสียมเก็นไป  
ความว่า คนลวงโลกที่ภายในจิตใจ มิได้  
มีความดีอยู่เลย แต่ทำเป็นเหมือนดี  
เหลือเกิน ด้วยการแสดงความดีออกมา  
ภายนอก ทั้งปกปิดกิจการของเขาไว้  
เหมือนงูพิษที่ปิดรูของมันไว้.



โคปีปาสักชาติถาติ คุนุณี ปิปาสกชาติกา  
 วีย, ปิปาสิตโคสทิสชาติ วุตตัม โหติ.  
 ยถา ปิปาสิตคาโว ติตถัม โอตริตวา  
 มุขปุรี อุทกัม ปิวุนติ, น ปน อุทกสุส  
 กตตพพยุตตกัม กโรนุติ, เอวเมว  
 เอกจเจ "อิทญจิทญจ กริสฺสามา"ติ  
 มธฺรจเนน มิตฺตานิ มสนฺนติ,  
 ปิยวจนานุจจวิกิ ปน น กโรนุติ,  
 ตาทิสฺสุ วิสฺสาไส มหโต อนตฺถาย  
 โหตีติ ทีเปติ.

สุภขณฺขลิปคฺคหิตาติ ปคฺคหิตริตฺต-  
 ตฺจจจณฺขลิโต. วาจาเย ปลิคฺคณฺจิตาติ  
 "อิทํ ทสฺสาม, กริสฺสามา"ติ จเนน  
 ปฏิจฺจาทิตา.

มนุสฺสเผคฺคฺคฺติ เอวรูปา อสารถา  
 มนุสฺสา มนุสฺสเผคฺคฺ นาม. นาสีเทติ  
 นาสีเท เอวรูเป น อุปคฺจเจยฺย.

ยสฺมี นตฺถิติ ยสฺมี จ ปุคฺคฺเล  
 กตญฺญตฺตา นตฺถิ, ตํปี นาสีเทติ อตฺถเ.

คำว่า เป็นแบบวัฏกระหายน้ำ ความว่า  
 คนแบบวัฏกระหายน้ำ, อธิบายว่า คน  
 ที่เหมือนวัฏกระหายน้ำ. วัฏที่กระหายน้ำ  
 พอลงทำน้ำก็ดื่มเต็มปาก, ไม่ทำสิ่งที่ควร  
 ทำเกี่ยวกับน้ำ (ไม่คำนึง ถึงว่าจะเป็นน้ำ  
 อะไร) ฉนั้นใด, คนบางพวกก็ฉนั้น ดีแต่  
 กำนัลมิตรสหายด้วยคำที่น่าฟังว่า "เรา  
 จะทำนั้นทำนี้", ใ้แก่แสดงว่า การคบหา  
 กับคน แต่ก็หาได้ทำให้สมกับคำพูดที่  
 น่ารักนั้นไม่, เช่นนั้นนี้แต่ความฉิบหาย  
 อย่างใหญ่หลวง.

คำว่า พนมมือไหว้แห่ง ๆ ความว่า  
 เขาพนมมือไหว้ก็เปล่าประโยชน์ หาสาระ  
 อันใดมิได้. คำว่า เออวาจามากลบ-  
 เกลือ่น ความว่า ปกปิดเสียด้วยคำพูด  
 ว่า "เราจะให้สิ่งนั้น, เราจะทำสิ่งนี้".

คำว่า เป็นมนุษย์กระพี้ ความว่า คนที่  
 ไม่มีหลักธรรมอยู่ในใจมีลักษณะเช่นนี้  
 ชื่อว่าคนกระพี้. คำว่า นาสีเท ความว่า  
 ไม่ควรนั่งใกล้ คือ ไม่ควรเข้าไปใกล้คน  
 ที่มีลักษณะดังกล่าวมานั้น.

คำว่า ยสฺมี นตฺถิ ความว่า ความ  
 กตัญญูไม่มีอยู่ในบุคคลใด, ก็ไม่ควร

อญญณญจิตตานนฺติ อญญณญเณน  
จิตฺเตน สมมฺมวาทานํ, ลหุจิตฺตานนฺติ  
อตุเถ. เอวรูปานํ อิตฺถินํ บุริสฺสานํ วา  
น วิสฺสเสติ ทีเปติ.

นानาวิกิตฺวา สํสฺสคฺคฺคฺนฺติ โยปี น  
สฺกฺกา อญฺปนฺนตฺวา เอตฺสฺส อญฺตฺราຍ  
กาทฺนฺติ อญฺตฺราຍกฺรณฺตฺถํ นานากฺรณฺเห  
สํสฺสคฺคํ อาวิกิตฺวา ทฬฺหํ กริตฺวา ปจฺฉา  
อญฺตฺราຍํ กโรติ, ตาทิสํปี ปุคฺคํ  
นาสฺมฺเส น วิสฺสฺสาเสยฺยาติ ทสฺสเสติ.

อนริยกมฺมํ อุกฺกนฺตฺนฺติ อนริยานํ  
ทสฺสฺสึลานํ กมฺมํ โอตฺตริตฺวา จิตฺ.  
อจิตฺนฺติ อถิรํ อปฺปติฏฺฐจิตฺตฺวาจฺฉ.

สพฺพฆาตินนฺติ โອกาสํ ลภิตฺวา สพฺพเพสํ  
อุปฆาตกรํ. นิสิตํ ปฏิจฺจนฺนฺติ  
โกสิยา วา ปีโลติกาเย วา ปฏิจฺจนฺนํ  
นิสิตํ ขคฺคฺมิว.

เข้าไปใกล้บุคคลนั้นด้วย. คำว่า คนผู้มี  
จิตไม่แน่นอน ความว่า ผู้ที่มีจิตใจ  
ประเดี๋ยวก็เป็นอย่างนั้น ประเดี๋ยวก็นับ  
อย่างนี้, ได้แก่ ผู้มีจิตใจไม่แน่นอน. ไก่  
แสดงว่า ไม่ควรคบหาคนที่มึลักษณะ  
เช่นนี้ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม.

คำว่า เปิดเผยการคบหากันด้วยวิธี  
ต่าง ๆ ไก่แสดงว่า แม้คนใดคิดเห็นว่า  
ตนไม่อาจจะทำอันตราย แก่คนนั้นได้  
เพราะเขาไม่เข้าใกล้จึงเปิดเผย คือ ทำให้  
มันคง ถึงการคบหาด้วยการกระทำ  
ต่าง ๆ เพื่อจะทำอันตรายเขา แล้วจึงทำ  
อันตรายในภายหลัง, แม้คนชนิดนี้ก็ไม่  
ควรสนนิทสนม คือ ไม่ควรคบหา.

คำว่า คนที่ก่อกรรมทำเข็ญ  
ความว่า ผู้ก้าวลงสู่กิจการของคนชั่ว คือ  
คนทุศีล. คำว่า พุดไม่อยู่กระ่องรอย  
คือผู้ไม่มั่นคง คือมีคำพุดไม่แน่นอน.

คำว่า อาจมาได้ทุกคน หมายถึง ผู้ที่  
ได้โอกาส และกระทำการกำจัดคน  
ทั้งหมด. คำว่า ลับลมคมใน หมายถึง  
ความว่า เป็นคนที่เหมือนกับมีดคมที่  
ซุกซ่อนไว้ในฝักหรือในผ้าเก่า ๆ.

ตาทิสंपิदि एवरूपि ओमित्तं  
मित्तप्रवृत्तं न विदुसासेयु.  
साखुयेनाति मणुजवनेन. ओजेटसाति  
ओजित्तकेन. वजनेमेव हि नेस्सं मणुजं,  
जित्तं पन एतुं एरुस्सं.

विदिहेति विदिहेति उपायेति ओदारापेकुखा  
उपकुञ्जति. त्वात्तिसंपिदि यो ऐतेहि  
ओमित्ततेहि मित्तप्रवृत्तकेहि सतिसे होति,  
त्तं न विदुसासेयुयाति ओतुगे.

ओमित्तनुदि खาทนियेओखนियं. ธนनुदि  
มณुจปฏิบัติ อาทิ กตวา ओวเสสส์.

ยตต ปสุตตีติ สหายเคहे ยสุมิ จาเน  
ปสุตติ. ทุพุกิ กโรตีติ ทุพุกิจิต्त

คำว่า คนชนิดนี้ ความว่า ไม่ควรคบ  
คนที่มิใช่มิตร คือ มิตรเทียมที่มีลักษณะ  
เช่นนี้ด้วย. คำว่า สาขุเยน ได้แก่  
ด้วยวาจานุ่มนวล. คำว่า ओजेटसा  
ความว่า ไม่มีความจริงใจ. ความจริง  
คำพูดของเขาเท่านั้นที่นุ่มนวล, ส่วน  
จิตใจนั้นดูร้าย โหดเหี้ยม.

คำว่า ด้วยวิธีต่าง ๆ ความว่า เขาช่วย  
โอกาสเข้าไปคบหาด้วยวิธีการต่าง ๆ.  
คำว่า แม้เช่นนั้น ความว่า บุคคลใด  
มีลักษณะเช่นเดียวกับอมิตร ซึ่งเป็นมิตร  
เทียมเหล่านี้, คนฉลาดก็ไม่ควรคบหา  
บุคคลเช่นนั้นด้วย.

คำว่า อาหาร ได้แก่ อาหาร  
ประเภทขาทนียะ<sup>๑</sup> และอาหารประเภท  
โภชนียะ.<sup>๒</sup> คำว่า ทรัพยัสสิน ได้แก่  
ทรัพยัสสินทุกอย่าง นับตั้งแต่เข็ยงรอง  
เท้าเต็ยงเป็นต้น.

คำว่า เห็นในที่ใด ความว่า เห็นในที่ใด  
ในเรือนของเพื่อน. คำว่า คิตทรยศ คือ

<sup>๑</sup> ขาทนียะ คืออาหารแข็ง.

<sup>๒</sup> โภชนียะ คือข้าวสุก ขนมสด ขนมแห้ง ปลา  
เนื้อ.

อุปฺปาเทติ, ตํ ฐนํ หรติ. ตตฺยจ  
 หิตฺวานาติ ตตฺยจ สหายกํปิ หิตฺวา  
 คจฺจติ. อิติ อิมํ สตฺต คคาถา  
 ภกฏกฺขรชชา กเถสิ.

ยังความคิดร้ายให้เกิดขึ้น, คือ ขโมยทรัพย์  
 นั้นไป. คำว่า ตตฺยจ หิตฺวาน ได้แก่  
 ละทิ้งสหายชนิดนั้นไป. พญาไก่ได้กล่าว  
 ๗ คาถาเหล่านี้ ด้วยวิธีนี้.

๑๑๑. "มิตฺตฺรฺเปณ พหฺโว  
 ฉนฺนา เสวนฺติ สตฺตฺโว  
 ชเห กวาปฺริเส เหเต  
 ภกฏกฺโข วิย เสนกํ".

๑๑๑. "คนเป็นอันมาก คบหาศัตรูที่ซ่อน  
 อยู่ด้วยรูปของมิตร คนฉลาดควร  
 ละทิ้งคนชั่วเหล่านั้นเสีย เหมือน  
 ไก่ละทิ้งเหยี่ยว ฉะนั้น".

๑๑๒. "โย จ อุปฺปติตํ อตุถํ  
 ชิปฺปเมว น พุชฺฌติ  
 อมิตฺตฺวสมเนวติ  
 ปจฺฉาว อนฺตฺตฺปฺติ".

๑๑๒. "ผู้ที่ไม่รู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ โดย  
 จับพลัน ก็ยอมจะตกอยู่ในอำนาจ  
 ของศัตรูได้ และต้องเดือดร้อนใน  
 ภายหลัง".

๑๑๓. "โย จ อุปฺปติตํ อตุถํ  
 ชิปฺปเมว นิโพธิ  
 มจฺจเต สตฺตฺตฺสมฺพารา  
 ภกฏกฺโข วิย เสนกา".

๑๑๓. "แต่ผู้ที่รู้ถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ โดย  
 จับพลันทันที ก็ยอมรอดพ้นจาก  
 การบีบบังคับของศัตรู เช่นเดียวกับ  
 ไก่รอดพ้นจากเหยี่ยว".

๑๑๔. "ตํ ตาทีสิ ภูมฺมิโวชฺชิตํ วเน  
 อธมฺมิกํ นิจฺจวิธฺสการินํ  
 อารา วิวชฺชเยยฺย นโร วิจฺจฺขณฺ  
 เสนํ ยตา ภกฏกฺโข วิสฺกานเน"ติ.

๑๑๔. "คนฉลาด ควรเว้นเสียให้ห่างไกล  
 บุคคลที่ไม่อยู่ในธรรม ชอบกำจัด  
 คนอื่นเป็นนิจเช่นนั้น ซึ่งเป็น  
 เสมือนปวงที่ดักไว้ในป่า เหมือน  
 ไก่ละทิ้งเหยี่ยว เข้าป่าไผ่ไป  
 ฉะนั้น".

อิตติ อิมมา จตสุไส ธมฺมราชาเนน  
ภาสิตา อภิสมฺพพุทธคาถา.

ตตฺถ ชฺเห กาบุริเส เทเตติ  
ภิกฺขเว เอเต กาบุริเส ปณฺหิตโต  
ชฺเหยย. หกาโร ปเนตฺถ นิปาตมตฺตํ.

ปจฺฉา จ มนฺตปฺปตีติ ปจฺฉา จ  
อนฺตปฺปตี. กฺฎฺหมิวชฺชิตฺตนฺติ วเน มิคานํ  
พฺนฺชฺนตฺถาย กฺฎฺฆปาสิ วิย โฉชฺชิตฺตํ.

นิจฺจวิธฺสการินฺนฺติ นิจฺจํ วิทฺธฺสน-  
การกํ. วิสฺสกาณเนติ วิสฺสวเน. ยถา  
วิสฺสวเน กุกฺกุโฆ เสนํ วิวชฺชเชติ, เอวํ  
วิจฺกฺขณฺเณ วิทฺธฺสฺสเก ปาปมิตฺเต  
วิวชฺชเชยฺย.

พระคาถาข้างต้นทั้ง ๔ คาถานี้  
เป็นพระคาถา ของพระพุทธองค์ที่พระ  
ธรรมราชา (คือพระพุทธเจ้า) ตรัสไว้แล้ว  
ด้วยประการฉะนี้.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า คนฉลาด  
ควรละทิ้งคนชั่วเหล่านั้นเสีย ความว่า  
ภิกษุทั้งหลาย คนฉลาดควรละทิ้งคนชั่ว  
เหล่านั้นไปเสีย. ส่วน ห อักษร ใน  
บาทคาถานี้เป็นเพียงนิบาต.

คำว่า ปจฺฉา จ มนฺตปฺปตี  
ตัดบทเป็น ปจฺฉา จ อนฺตปฺปตี แปลว่า  
ย่อมเดือดร้อนในภายหลัง. คำว่า เหมือน  
บ่วงที่ดักไว้ ความว่า เหมือนบ่วงแร้ว  
ที่ดักไว้เพื่อต้องการให้สัตว์ป่าในป่าติด.

คำว่า ชอบกำจัดคนอื่นเป็นนิจ  
ความว่า เป็นผู้ทำการกำจัด (ขัดแย้ง  
ขัดขวาง) คนอื่นอยู่เป็นนิจ. คำว่า ป่าไผ่  
ได้แก่ ไนป่าไผ่. ไก่ในป่าไผ่ย่อมละทิ้ง  
เหยี่ยวไปได้ ฉนฺโต, ผู้มีปัญญาก็ควร  
ละทิ้งมิตรชั่วช้าที่คอยแต่จะกำจัดไปเสีย  
ฉนฺนํ.

ไส หิ คาถา วตุวา เสนํ  
 อามนฺเตตฺวา "สเจ อิมสฺมี จาเน  
 วสิสฺสสี, ขานิสฺสามิ เต กตฺตพฺพนุ"ติ  
 ตชฺเชสิ. เสนปี ตโต ปลายิตฺวา  
 อญฺเจตฺถ คโต.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา  
 "เอวํ ภิกฺขเว เทวทตฺโต ปุพฺพเปปี มยฺหํ  
 วธาย ปริสฺสกุฏี"ติ วตุวา ชาตกํ  
 สโมธานสิ "ตทา เสนิ เทวทตฺโต  
 อโหสิ, ภุกฺกุฏี ปน อหเมวา"ติ.

ภุกฺกุฏชาตกถนฺนนา ทสฺมา.

ก็พญาไถ่นั้น ครั้นกล่าวคาถา  
 ทั้งหลายแล้ว จึงเรียกเหยี่ยวมาแล้วพูดชู้  
 ว่า "ถ้าแกยังจะอยู่ที่นี้ ฉันก็จักรู้สิ่งที  
 ควรทำอะไรแก่แก". ส่วนเหยี่ยวก็หนีไป  
 จากที่นั้นไปอยู่ที่อื่น.

พระศาสดา ครั้งทรงนำพระธรรม  
 เทศนานั้นมาแล้ว จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย  
 แม้แต่ในชาติก่อน พระเทวทัตก็พยายาม  
 ที่จะฆ่าเราเช่นนี้" แล้วจึงทรงประชุม  
 ชาดกว่า "เหยี่ยวในครั้งนั้นเป็นพระ  
 เทวทัต, ส่วนไถ่คือ เราตถาคตแล".

พรรณนาภุกฺกุฏชาดก ที่ ๑๐ จบ.